

Görüş

Ağustos 2011 - 10 TL KDV Dahil

69

10

Ömer Taşpınar

**OBAMA, YENİ
ORTADOĞU VE TÜRKİYE**

16

Erman Ilıcak ile söyleşi

**ÖNÜMÜZDEKİ 10 YIL
ORTADOĞU'DA SULAR
DURULMAYACAK**

22

Miray Vurmay

**SURİYE: BİR İHTİMAL
DAHA VAR (MI?)**

26

Bora Bayraktar&Can Yirik

**BAĞIMSIZ FİLİSTİN
ÇIKMAZI**

32

Dr. Jean-François Pérouse

**HER DERDE DEVA
KENTSEL DÖNÜŞÜM**

40

Melkan Gürsel - Murat
Tabanlıoğlu

**ŞANTİYE KENTLERE
ÇEKİDÜZEN VERMEK**

50

Eren Ocakverdi

**İNŞAAT SEKTÖRÜ
ÜZERİNDEN EKONOMİK
BÜYÜME OLABİLİR Mİ?**

62

Prof. Dr. Fatih Özatay

**YENİ PARA POLİTİKASI:
NEDEN İŞLEMEDİ?**

68

Türker Hamzaoğlu

**PARA POLİTİKASINA
ALATURKA AYAR**

İŞ DÜNYASIYLA İLGİLİ NE VARSA D&R'DA.

www.dr.com.tr

Editörün Notu

Zafer Ali Yavan
TÜSİAD Genel Sekreteri

PERDEDEKİ GÖRÜNTÜLER DEĞİŞİRKEN PERDE ARKASINA BAKMAK

Yaz mevsiminin etkisiyle dünya ekonomisinde ve siyasetinde biraz daha sakin bir dönem geçirilmesi, seçim sonrası Türkiye'si'nde ise belirsizliklerin bir nebze olsun azalması beklenirken, aksine, gündem son derece yoğun. Gündem perdesindeki görüntüler çok hızlı değişiyor. Oysa yansımaların gerçek hayattaki karşılıkları yerlerinde duruyor ve kendi hayatlarını sürdürüyor. Yeniden perdeye yansıyacakları güne kadar devrim sessizce devam ediyor.

Görüş dergisi olarak biz perdedeki görüntünün hızla değişmesine kendimizi kaptırmadan, alttan alta hükmünü yürüten konuları derinlemesine incelemeyi, perde arkasına bakmayı tercih ediyoruz. Kapak konumuz Ortadoğu da bu bakış açısıyla seçildi. ABD'nin İslam dünyasına yönelik dış politikasında değişim işaret verilmesinin üzerinden iki yıl, Arap Baharının başlamasının üzerinden ise yedi ay geçti. Görüş dergisinde bazı değerlendirmelere yer verdik ama, artık konuya biraz daha etraflı yaklaşmanın zamanı...

Bu sayımızda, Ömer Taşpınar, Obama yönetiminin değişen Ortadoğu politikasını anlatıyor. Bölgenin en demokratik Müslüman ülkesi olan Türkiye'nin bu süreçteki rolüne de yer verilen yazıda, Beyaz Saray'da, Arap dünyasında demokratikleşme yaşandıkça, Türkiye'nin etkisinin ve "yumuşak gücü"nün daha da yükseleceği algılaması olduğu vurgulanıyor. Suriye'deki değişimi analiz eden Miray Vurmay Hafız Esad'ın güçlü kişiliği altında şekillenmiş olan Suriye yönetiminde, topyekun bir zihniyet devrimi olmaksızın değişimin neden zor olduğunu anlatıyor. Bora Bayraktar ve Can Yirik tarafından yazılan yazıda ise Filistin yönetiminin Eylül ayındaki Birleşmiş Milletler liderler zirvesinde ilan etmeye hazırlandığı bağımsız Filistin devleti, İsrail'in ve Filistin yönetiminin perspektiflerinden mercek altına alınıyor. Yazı, Türkiye'nin bu süreçteki etkisini de gündeme getiriyor. Arap Baharının siyasi boyutu kadar ekonomik boyutu da önemli. Erman Ilıcak ile yapılan röportaj bölgede yatırımları ve iş ilişkileri olan Türk işadamlarının gözünden "Arap Baharı"nın değerlendiriliyor.

Seçim sürecinde en sık gündeme gelen ve en çok konuşulan konuların başında, ön sırada İstanbul olmak üzere, Türkiye'nin her yerindeki kentsel dönüşüm projeleri geldi. Adeta sihirli bir kavram haline gelmiş olan ve yaşamakta olduğumuz çevre, deprem, güvenlik, ekonomik kalkınma, sosyal gelişme gibi çok sayıda konuda karşımıza çıkan kentsel dönüşüm politikaları maalesef kamuoyunda yeterince tartışılmadı. Biz de, amaçları, araçları, uygulamaları ve sonuçları hakkında bazen farklı, bazen çelişkili değerlendirmeler yaptığımız ama çoğu zaman da fikir sahibi olmadığımız bu politikayı tartışmaya açmak istedik. Jean-François Perouse, Türkiye'de kentsel dönüşüm politikalarının tarihçesini ve kavramın gelişimini özetliyor ve uygulamaların değerlendirmesini yapıyor. Melkan Gürsel ve Murat Tabanlıoğlu, mimarlığın sadece bina tasarlamakla sınırlı olmadığı günümüzde, yeni fiziksel mekânlara ve daha demokratik sosyal kurgulara olan ihtiyacımızı vurguluyor. İnşaat sektörünün ekonomideki yeri ve büyümeye katkısı ise Eren Ocakverdi'nin ve Hakan Ercan'ın yazılarında ele alıyor.

Küresel ekonomide felaket senaryolarının bir kez daha konuşulduğu bir ortamda, Türkiye ekonomisinde ısınma tartışmaları bir başka gündem konumuz. Fatih Özatay, Merkez Bankası'nın uygulamakta olduğu yeni para politikasının ayrıntılarını ve başarı koşullarını tartışıyor. Türker Hamzaoglu ise Türkiye'nin göstermiş olduğu parlak performansın yanı sıra büyüyen makro dengesizlikleri ve bunun yarattığı riskleri, en büyük 10 gelişmekte olan ülke ile karşılaştırmalı bir perspektiften ele alıyor.

Seçmen davranışı ile ekonomik performans arasındaki ilişkiyi irdelleyen Ali Akarca, 1950'den bu yana yapılan milletvekili seçimlerine ve yerel seçimlere ilişkin bilgiler ışığında son seçim sonuçlarını değerlendiriyor.

Bu sayıdaki kitap sayfalarımızı İstanbul polislerine ayırdık. Kenti bir başka gözden tanyacağınız hikayelerde, İstanbul'un, bir roman kahramanı kadar önemli bir rol oynamasına şaşıracaksınız.

TÜSİAD adına sahibi:
Nazlı Ümit Boyner

Genel Yayın Yönetmeni ve
Sorumlu Müdür:
Zafer Ali Yavan

Yayın Danışmanı:
Cengiz Turhan

Yazı Kurulu:
Mensur Akgün,
Ferhat Boratav, Ümit İzmen,
Başak Solmaz,
Cengiz Turhan, Zafer Ali Yavan

Görsel Yönetmen:
Ercan Armutçu

Çizgiler:
Bora Özen

Grafik Tasarım ve Uygulama:
Arjans

Baskı:
Bilgi Promosyon Grafik Matbaacılık

Yapım:
Grup 7 İletişim Danışmanlığı
gorus@grup7.com.tr

Reklam:
Başak Solmaz
Tel: (0212) 249 19 29

Abone:
Burcu Orhan
borhan@tusiad.org

Yönetim Yeri:
TÜSİAD - Meşrutiyet Caddesi 46,
Tepebaşı 34420 İstanbul
Tel: 0212-2491929

Görüş'te yayınlanan tüm yazılar,
açıkça metinde belirtilmedikçe
kuruluşun resmi görüşünü yansıtmaz.

İmzalı yazılarda belirtilen görüşler
sadece yazarların düşüncelerini
ifade eder.

Editörün Notu

1 Perdedeki Görüntüler Değişirken
Perde Arkasına Bakmak

Zafer Ali Yavan

Konjonktür

4 “Her Şerde Bir Hayır Vardır!”

Ümit İzmen

Başkan'ın Görüş'ü

8 Ortadoğu Değişirken Türkiye

Ümit Boyner

Kapak

10 Obama, Yeni Ortadoğu ve Türkiye

Ömer Taşpınar

16 Önümüzdeki 10 Yıl Ortadoğu'da
Sular Durulmayacak

Erman Ilıcak

22 Suriye: Bir İhtimal Daha Var mı?

Miray Vurmay

26 Bağımsız Filistin Çıkmazı

Bora Bayraktar & Can Yirik

Dosya

32 Her Derde Deva Kentsel Dönüşüm

Dr. Jean - François Pérouse

40 Şantiye Kentlere Çekidüzen Vermek

Melkan Gürsel - Murat Tabanlıoğlu

50 İnşaat Sektörü Üzerinden
Ekonomik Büyüme Olabilir Mi?

Eren Ocakverdi

58 GSYİH ve İnşaat Sektörü

Prof. Dr. Hakan Ercan

Ekonomi

62 Yeni Para Politikası: Neden İşlemedi?

Prof. Dr. Fatih Özatay

68 Para Politikasına Alaturka Ayar

Türker Hamzaoglu

Güncel

74 12 Haziran Seçim Sonuçları:
Olağana, Olağanüstü Dönüş

Prof. Ali T. Akarca

Kitap

78 İstanbul Polisîyeleri

Cemal Yardımcı

10

16

22

26

32

40

50

62

68

HER ŞERDE BİR HAYIR VARDIR!

Dr. Ümit İzmen
İstanbul Aydın Üniversitesi

2011'in ikinci yarısına girerken dünya ekonomisini bir kez daha kriz söylentileri sarmış durumda. Gündem, ABD'de borç tavanının yükseltilmesi, AB ülkelerinde borç krizinin yayılmasının engellenmesi ve kurtarma programları tartışmaları etrafında şekillenirken, dünya ekonomisinde yeni bir kriz ihtimalinin Türkiye'yi ne şiddette etkileyeceği endişe konusu. Bu tartışmaların ortasında bir nokta ise giderek belirginlik kazanıyor: dünya ekonomisi de Türkiye ekonomisi de 2011'in ikinci yarısında yavaşlayacak.

Bir çok gösterge, gerek AB ekonomisinin gerek dünya ekonomisinin ikinci yarıda yavaşlayacağına işaret ediyor. AB ekonomilerini saran borç krizi farklı evrelerden geçerek varlığını devam ettiriyor. Borç krizinde girilen her bir yeni evre, bir öncekinden daha olumsuz ekonomik koşullara denk geliyor.

Gelişmiş ülkelerde krize çare olarak gevşetilen ekonomi politikasında sıkılaştırma gündemde. IMF'den sonra OECD ve BIS de daha sıkı para ve maliye politikası çağrısı yaptılar. Gelişmiş ülkelerin genişlemeci para ve maliye politikalarını bırakacak olması, dünya piyasalarındaki fazla likiditenin de azalacağını gösteriyor. Daha iyi bir performansı olan yükselen piyasa ekonomilerine yönelmiş olan bu likidite fazlası, Arjantin'den Asya ülkelerine kadar birçok ülkede kurlar ve talep üzerinde baskı yaratmış, bu ülkeleri likidite fazlasını dengeleyecek politikalara yöneltmişti.

Mesele bugün karşı karşıya olduğumuz riskin büyüklüğü ile sınırlı değil. Cari açığı bugün finanse edebiliyor olmak, aslında daha önemli sorunu gözlerden kaçırmamalı. Türkiye dış dünya ile olan ticaretinde her zaman açık veriyor ve üstelik bu açık aradan geçen sürede azalmak bir yana her daim yükseliyor.

Dünya ekonomisinde yavaşlama ve yükselen piyasa ekonomilerine yatırım iştahının azalacak olması Türkiye ekonomisi için de önemli sonuçlar doğuracak. Türkiye'nin dünya ekonomisi ile entegrasyonu ve buna bağlı olarak senkronizasyonu giderek artıyor. Dünyadaki yavaşlama Türkiye'de de yavaşlama getirecek. Bu ise şu anda korkulan aşırı ısınma tartışmasını gündemde geriye itecek.

Güncel ekonomi politikası tartışmalarına boğulmak yerine, ekonomik modelimizin aksayan yönlerini gözden geçirmemiz gerekiyor. Palyatif önlemler bir tarafa, Türkiye bunca yıldır şu ya da bu nedenle ertelemiş olduğu rekabetçi bir üretim yapısını artık inşa etmek zorunda.

Aşırı ısınma tartışmaları, sadece Türkiye için değil, birçok başka yükselen piyasa ekonomisi için de sıcak bir tartışma konusu. Bu yüzden hem Türkiye ekonomisi için hem de dünya ekonomisi için yavaşlayacağı artık iyice belirginleşen büyüme hızı, sorun yaratmaya değil, tam tersine ortaya çıkan sorunları hafifletmeye yarayacak.

Türkiye'de seçimlerin tamamlanmış olması, yönetimde istikrara dönük belirsizlikleri ortadan kaldırdı. Ancak seçim öncesinde de bir iktidar değişikliği beklentisi olmadığı için bu durumun kayda değer bir fark yarattığı söylenemez. Yine de yeni kabinenin ve hükümet programının belli olması,

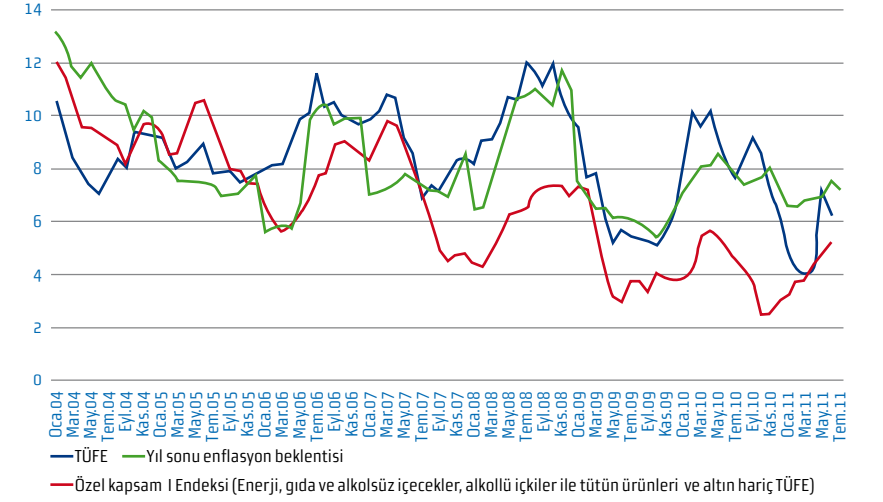
ekonomide öngörü ufkunu genişletti. Ancak siyasetten kaynaklanan daha ciddi bir belirsizlik unsuru yeni bir toplumsal sözleşme ihtiyacının artık ertelenmesi zor bir noktaya gelmiş olması. Yeni Anayasa'nın unsurları ve hazırlanma süreci hakkında toplum içinde birbirinden hayli farklı ve ortak bir noktaya getirilmesi zor olan görüşlerin varlığı, sürecin nasıl sonuçlanacağını öngörülmesini zorlaştırıyor. Olağan koşullarda bu çapta bir

siyasi belirsizliğin, ekonomik performans üzerinde önemli ölçüde sınırlayıcı bir etkisinin olması beklenir. On yıllar boyunca siyasi çalkantılar ve ekonomik istikrarsızlıktan muzdarip olan Türkiye'de yönetimde istikrar korunduğu sürece, yeni bir Anayasa gibi radikal siyasi tartışmalar ekonomik performans üzerinde pek fazla etkili olmuyor. Buna karşılık, Ali Akarcalı'nın bu sayıda yer alan değerlendirmesinde gösterildiği gibi, ekonomik performans, siyasi performansın temel belirleyicilerinden.

2011'in ikinci yarısı Türkiye için hem büyümenin, hem cari açık ve işsizlik gibi sorunların, hem de ekonomik tartışmaların daha mutedil olacağı bir dönem olacak. Seçim öncesinde iyice yoğunlaşan ekonomik performans tartışmaları 2011 yılı ilk çeyrek büyüme oranının açıklanmasıyla yön ve vurgu değiştirdi. Şimdiye kadar açıklanan verilere göre 2011'in ilk çeyreğinde Türkiye'nin % 11 ile dünyada en hızlı büyüyen ekonomi olduğu anlaşıldı. Küresel krizdeki büyüme performansını 2001 krizi ile karşılaştırdığımızda, krizde dibin görülmesinin bu sefer 2001'e göre çok daha hızlı olduğu ve sonrasında çıkışın da çok daha kuvvetli olduğu görülüyor. GSYH son açıklanan rakamlarla kriz öncesinin %15 üzerine çıktı. Bu bir önceki krizdeki performansın çok üzerinde. 2001'de krizden sonraki yedinci dönemde GSYH ancak %7 daha yüksekti. Üstelik büyümenin bileşenlerine bakıldığında güçlü iç talep ve özel sektör yatırımlarına karşılık, kamu tüketiminin ve kamu yatırımının büyümeye katkısının sınırlı kaldığı dikkati çekiyor.

GRAFİK2

ENFLASYON GELİŞMELERİ (Yıllık % artış)

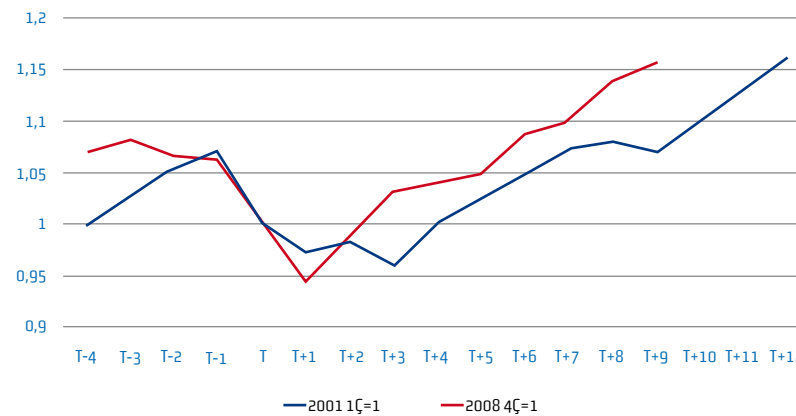
Ekonomide ısınma tartışmalarında dikkati çeken bir gösterge de enflasyon oranındaki yükseliş. Her ne kadar enflasyon Haziran ayında bir önceki aya göre %1.4 gerilemiş olsa da, yıllık enflasyon rakamının yanı sıra, çekirdek enflasyon göstergelerinde ve enflasyon beklentilerindeki artış eğilimi dikkati çekiyor.

Ekonomide ısınma tartışmalarını destekler nitelikte başka göstergeler de var: zayıflayan ihracat performansına karşılık ve ithalat artışı, cari açığı bozulmanın hız kesmeden devam etmesi ve işsizlik oranının kriz öncesi seviyelere gerilemiş olması gibi. Güçlü iç talep ve cari işlemler açığının ağırlıklı olarak kısa vadeli sermaye ile finanse ediliyor olması, dünya ekonomisinde beklenen yavaşlama ve likidite fazlasındaki gerileme ile birleştiğinde GSYH'nın %9'u civarında dolaşan cari açığın finansmanına ilişkin tehlikeleri gündeme getiriyor.

GRAFİK1

GSYH

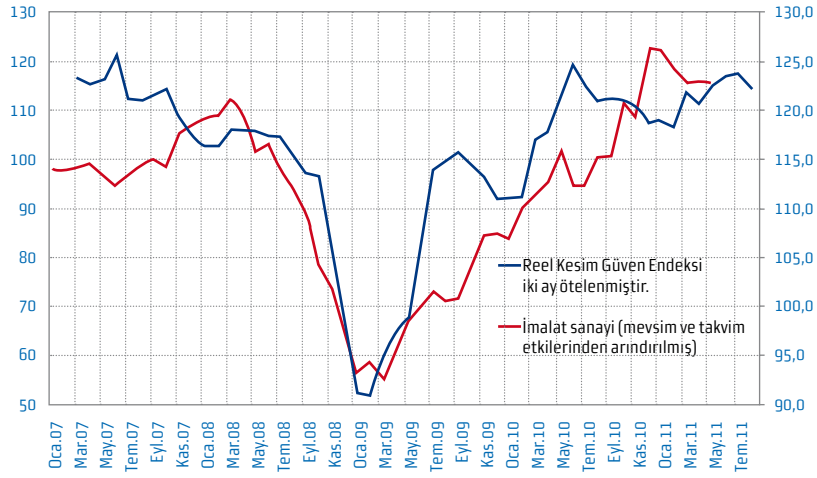
(Takvim ve Mevsim Etkisinden Arındırılmış, Endeks)

Gözlerimizi 2011'in ikinci yarısına çevirdiğimizde ise ufukta bir yavaşlama görülüyor. İmalat sanayi üretimi ile arasında yüksek bir korelasyon olan ve sanayi üretimini önceleyen Reel Kesim Güven Endeksi, yılın ikinci yarısı için yavaşlama sinyali veriyor. Aynı sinyalleri kapasite kullanım oranlarından da gözlemek mümkün. İkinci çeyrekte mevsimsellikten arındırılmış kapasite kullanım oranı ilk çeyreğe oranla 1.2 puan geriliyor. Yatırım malı ithalatının hızla devam ediyor olmasına karşılık ara malı ithalatının yavaşlamakta olması da yukarıdaki

GRAFİK3

ÜRETİM VE BEKLENTİLER

Kaynak: TCMB ve TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

bulguları destekliyor. Kaldı ki mevsim ve takvim etkilerinden arındırıldığında, ithalatın Mayıs ayında Nisan'a göre % 2,4 gerilemiş olduğu da dikkati çekiyor.

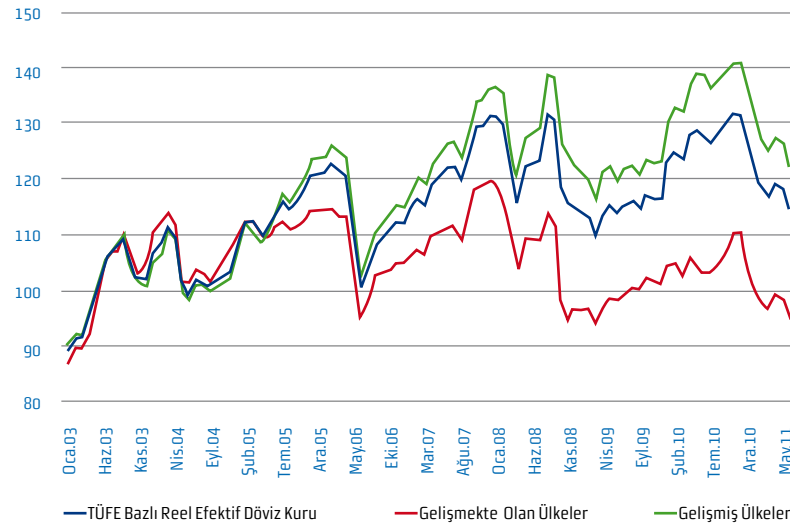
Ekonomide beklenen yavaşlamayı dikkate aldığımızda, esas sorun cari işlemler açığının gelmiş olduğu bu seviyenin sürdürülebilir olup olmadığı değil. Cari açık/GSYH oranının üst sınırının ne olması gerektiği zaman içinde hep yukarı çıkmış. Bugün de tartışmaların odak noktasında %8-9'lara çıkmış bir cari açığın Türkiye açısından ne ölçüde sürdürülebilir olduğu yer alıyor. Cari açığın büyüklüğü ve 70 milyar dolara dayanmış bir açığın küresel ekonomideki kırılganlıklar veri iken nasıl ve hangi koşullarda finanse edilebileceği elbette uykuları kaçırtaacak bir tehlikeye işaret ediyor. Ama mesele bugün karşı karşıya olduğumuz riskin büyüklüğü ile sınırlı değil. Cari açığı bugün finanse edebiliyor olmak, aslında daha önemli sorunu gözlerden kaçırmamalı. Türkiye dış dünya ile olan ticaretinde her zaman açık veriyor ve üstelik bu açık aradan geçen sürede azalmak bir yana her daim yükseliyor. Buna karşılık Türkiye'deki tartışma kurlara odaklanıyor.

Reel kurun gelişimi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ayarımında bakıldığında, gelişmiş ülkeler karşısında bir değerlenme olduğu görülmekle birlikte, Türkiye'nin ihracatta rekabet içinde olduğu ülkelere kıyasla TL'de bir değerlenme olmadığı, hatta para politikasında yeni bir

çerçeveye geçilen 2010'un son çeyreğinden itibaren TL'nin rakip ülke para birimleri karşısında değer kaybettiği görülüyor. Bu da ihracatın artırılmasında yaşanan sorunun fiyat rekabetinin yanısıra, biraz da ürün bileşimi ve kalitesi gibi unsurlarda aranması gerektiğini gösteriyor. İthalat faturasının yüksekliği ise, sadece enerji ithalatçısı olan ülkenin artan hammadde fiyatlarının faturasını ödemek zorunda kalmasından değil, üretimde ve ihracatta kullanılan birçok aramalinin da ithal edilmek zorundan kalmasından kaynaklanıyor. Bu da tartışmaların sadece kur üzerine odaklanmasının eksikliğini gösteriyor.

Mevcut durumdaki kuvvetli büyüme ve artan enflasyonist baskılara rağmen, büyümenin ve ithalattaki artışın önümüzdeki aylarda yavaşlayacak olması ise bir teselli konusu olmamalı. Çünkü sorun sadece bugünün sorunu değil. Ekonomide beklenen yavaşlamaya bağlı olarak cari açığın yakıcılığı azalacak olsa bile yarın tekrar aynı sorunu karşı karşıya olacağız. Yani, güncel ekonomi politikası

GRAFİK4

TÜFE BAZLI REEL EFEKTİF DÖVİZ KURU
(2003=100)

tartışmalarına boğulmak yerine, ekonomik modelimizin aksayan yönlerini gözden geçirmemiz gerekiyor. Palyatif önlemler bir tarafa, Türkiye bunca yıldır şu ya da bu nedenle ertelemiş olduğu rekabetçi bir üretim yapısını artık inşa etmek zorunda.

WINGS'TEN DÜNYAYA AÇILAN YENİLİKLER*

WINGS'LE HAVAYOLU MİLLERİNİZİ BİRLEŞTİREREK UÇABİLECEKSİNİZ.

YURT DIŞINDA SEÇKİN NOKTALARDA İNDİRİMLERE SAHİP OLACAKSINIZ.

YURT DIŞINDAKİ CİTİBANK ATM'LERİNDEN ÜCRETSİZ NAKİT AVANS ÇEKEBİLECEKSİNİZ.

AMERİKA'DAN RAHATÇA ONLINE ALIŞVERİŞ YAPIP PAKETLERİNİZİ EVİNİZE TESLİM ALABİLECEKSİNİZ.

Wings'e hemen başvurmak için "WINGS" yazın, 3155'e kısa mesaj gönderin.

*Yenilikler, Citibank tarafından desteklenmektedir.

Ümit Boyner

TUSIAD Yönetim Kurulu Başkanı

ORTADOĞU DEĞİŞİRKEN TÜRKİYE

Tunus'ta bir seyyar satıcının kendisini yakması ile başlayan büyük değişim Mısır, Yemen, Libya, Bahrein derken bütün Arap dünyasını sardı. Fas'tan Suriye'ye Arap sokağı demokrasi talep ediyor. Yakın zamana kadar sarsılmaz sanılan liderler koltuklarından oluyor. Henüz hiç bir ülkenin demokratikleştiğini söylememiz mümkün değil, ama umuyoruz değişim demokratikleşme, özgürleşme ve siyasi anlamda liberalleşme yolunda olacak.

Ancak bu son derece sancılı bir süreç. İnsani, siyasi ve ekonomik maliyeti çok yüksek. Sokaklarda insanlar ölüyor, hapishanelerde işkence görüyor, özgürlükler pek çok yerde daha da fazla kısıtlanıyor. Ekonomik faaliyet alanı giderek daralıyor. Yoksullar daha da yoksullaşılıyor. Bazı ülkelerin etnik ve dinsel yapıları nedeniyle yıllar sürebilecek bir iç savaşa sürüklenmesi, bazılarının komşuları ile olan sorunlarını yönetememesi, bazılarınınselefi grupların hakimiyetine girmesi olasılığı yüksek.

Her ne kadar bu değişim dışarıdan bakanlarca “bahar” metaforu ile tanımlandıysa da, bölgeye kara bir kışın gelmesi de mümkün. Bu yüzden değişim sürecinin iyi yönetilmesi, demokrasiye geçişin mümkün olduğunca kansız ve zararsız olması gerekiyor.

Her ne kadar bu değişim dışarıdan bakanlarca “bahar” metaforu ile tanımlandıysa da, bölgeye kara bir kışın gelmesi de mümkün. Bu yüzden değişim sürecinin iyi yönetilmesi, demokrasiye geçişin mümkün olduğunca

kansız ve zararsız olması gerekiyor. Bu değişimin uluslararası işbirliği gerektirdiği çok açık. Dolayısıyla uluslararası toplum adına hareket edenlerin bu ülkeler ile dikkatli bir işbirliğine ihtiyaç duyuluyor. Aksi taktirde krizin derinleşmesi, çevresini, ama aslına bakarsanız tüm dünyayı etkilemesi kaçınılmaz.

Bu kriz şimdiden Türkiye'yi de etkiledi. Ticari ilişkiler zarar gördü, siyasi gerilimler doğdu, insani sorunlar yaşandı. Libya'dan çekilmek ekonomiyi kaçınılmaz olarak sarstı. Petrol fiyatlarındaki artış cari açığı büyüüttü.

Uluslararası toplum adına hareket ettiğini varsaydığımız ülkelerin şimdiye kadar bu süreci yönetmekte gösterdikleri performans ise hiç iç açıcı sayılamaz. Libya'da gerçekleştirdikleri aceleci müdahale krizin çözülmesine değil derinleşmesine yol açtı. BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 1973 sayılı yaptırım kararı diplomasinin bir aracı olarak kullanılabilecekken, ani bir askeri müdahaleye tahvil edildi. Libya bombalandı, insanlar öldü ama Kaddafi yerinde kaldı. Batının seçiciliği, Bahrein'e başka Libya'ya başka standart uyguladığı tescil edildi.

Ekonomik ve stratejik çıkarlar genellikle olduğu gibi prensiplerin önüne geçti. Mısır'da, Tunus'ta bulunan ara çözümlerin yaşama şansı da çok yüksek görünmüyor. Tahrir meydanında toplanan halk kurulmaya çalışılan askeri vesayet rejimine de itiraz ediyor. Suriye'de, Yemen'de yüzbinler hala sokaklarda rejimlerini protesto ediyor. Fas'ta monarşinin

kontrolünü konsolide etmek için yapılan halk oylamasının istikrarı ne kadar koruyacağı meçhul.

ve yaratacağı emsalin bölgeye örnek teşkil edebileceği bilincine sahip olmak bu aşamada çok önemli...

Demokratikleşme dalgasının ülkelere ulaşmasını, dağıttığı mali kaynaklarla ve Libya müdahalesine verdiği destekle kontrol etmeye çalışan Körfez rejimlerinin akıbeti de tartışmalı. Bölge siyasetinin kırılma noktası İsrail'de ise bambaşka bir siyasi anlayış hâkimiyetini sürdürüyor. Başbakan Benyamin Netanyahu yönetimindeki koalisyon hükümeti sorunları çözmekte zorlanıyor. İşgal altındaki topraklarda yeni yerleşimler kurma çabalarının devam ettiği anlaşıyor. Ülkenin dışışleri politikası İsrail'i giderek daha da yalnızlaştırıyor.

Kısacası bölge derin bir kriz yaşıyor ve krizden çıkılması da yakın bir gelecekte mümkün görünmüyor. Bu kriz şimdiden Türkiye'yi de etkiledi. Ticari ilişkiler zarar gördü, siyasi gerilimler doğdu, insani sorunlar yaşandı. Libya'dan çekilmek ekonomiyi kaçınılmaz olarak sarstı. Petrol fiyatlarındaki artış cari açığı büyüüttü. Türkiye, Libya'da çıkarları ile ilkeleri ve müttefikleri arasına bir politika geliştirmeye çalışıyor. Suriye'den gelenlere sığınma ve barınma imkânı sağlamak zorunda kalıyor. Krizin derinleşmesi Türkiye'yi daha da fazla etkileyeceğe benzer.

Bölgede yaşanan değişimin olumlu sonuçları da olacaktır. Özellikle de Türkiye için önemli fırsatlar doğuyor; her şeyden önce Türkiye modelinin kıymeti artıyor. Türkiye'nin yarattığı ve yaratacağı emsalin bölgeye örnek teşkil edebileceği bilincine sahip olmak bu aşamada çok önemli...

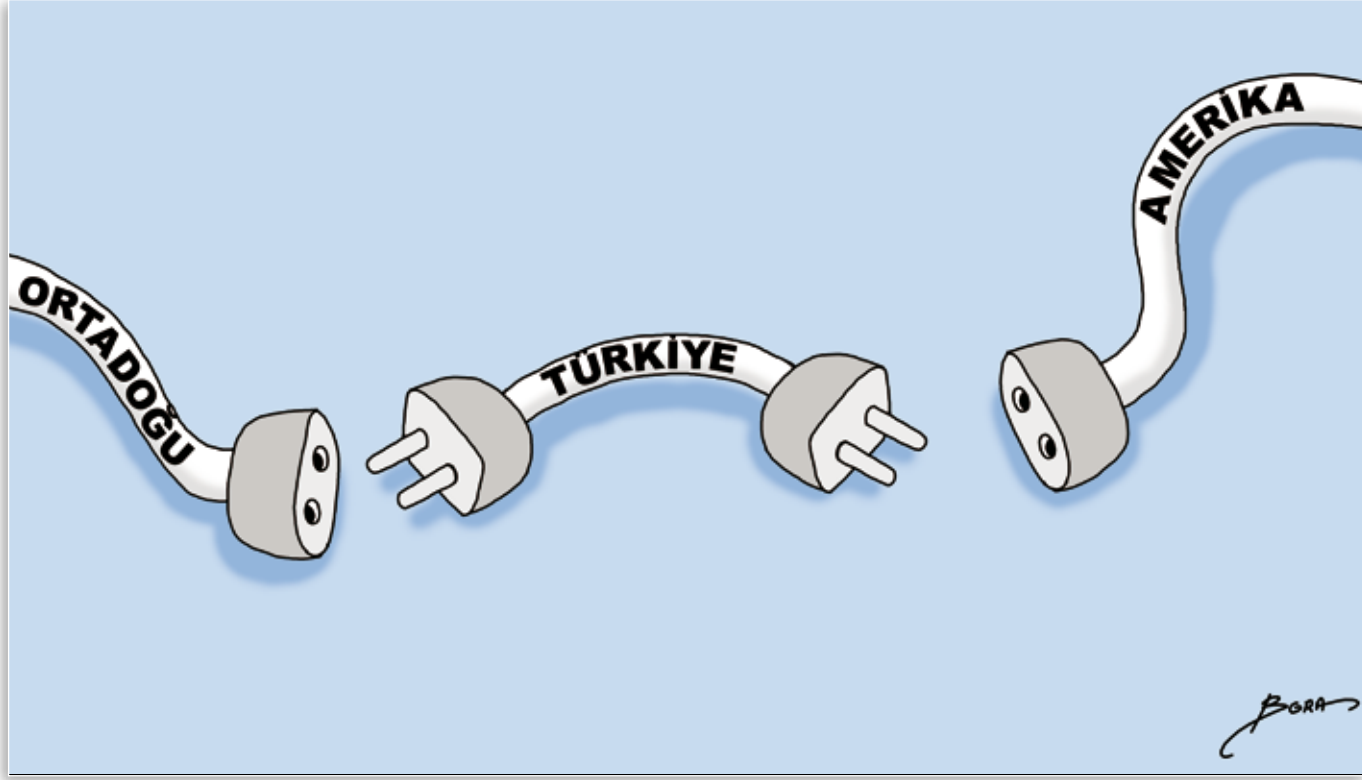
Bu yüzden de Görüş'ün kapağı Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki siyasi iklim değişikliğine ayrıldı. Her ne kadar kimsenin elinde süreci yönetmek için sihirli bir değnek yoksa da sorunlara ve doğurabileceği bazı sonuçlara dikkatinizi çekmek istedik. Ama hemen belirtelim ki bölgede yaşanan değişimin olumlu sonuçları da olacaktır. Özellikle Türkiye için önemli fırsatlar doğuyor; her şeyden önce Türkiye modelinin kıymeti artıyor. Türkiye'nin yarattığı

Bölgedeki liderler, demokrasiden uzak ve hatta insanlık suçu işleme düzeyine gelmişlerdir; bu gelişmeler ışığında, hiçbir ülke veya liderin kimlik özelliklerine bağlı olarak sahiplenilmesinin, desteklenmesinin düşünülmemeyeceği artık çok açıktır.

Ayrıca bölgenin derinleşen krizinin İsrail-Türkiye ilişkilerinin normalleşmesine yardımcı olduğunu, İsrail yönetimini Türkiye'den ya da Mavi Marmara'da öldürülen insanların ailelerinden özür dilemeye teşvik ettiğini de söyleyebiliriz. Bize öyle geliyor ki bu krizin bir diğer sonucu da dış politikada kimlik siyasetinin sorgulanacak olmasıdır. Bölgedeki liderler, demokrasiden uzak ve hatta insanlık suçu işleme düzeyine gelmişlerdir; bu gelişmeler ışığında, hiçbir ülke veya liderin kimlik özelliklerine bağlı olarak sahiplenilmesinin, desteklenmesinin düşünülmemeyeceği artık çok açıktır.

Yine de bu değişimin yönetilmesi ve krizin derinleşmemesi için özel çaba sarf edilmesi şart. Bu konuda sadece hükümete değil hepimize görev düşüyor. Herkes krizin insani ve siyasi yükünün hafifletilmesi için gayret göstermek zorunda. Bölgemizde yaşananlar Amerika'dan, Avrupa'dan, Rusya'dan, Çin'den çok bizi ilgilendiriyor. Acıları dindirmek için de, istikrarlı bir değişime destek olmak için de çalışmamız şart. Sadece emsalimizi mükemmel hale getirmekle, başkalarının Türkiye'yi örnek almasını beklemekle yetinemeyiz.

Demokratikleşme sürecimize destek olan yapıların benzerlerinin kurulması için de çalışmalıyız. Bölge ülkelerinin tarihlerini yeniden yazamayız, siyasetin akışını kontrol altına alamayız ama Avrupa'da olan fakat Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da olmayan demokratikleşmeyi, istikrarı, barışı destekleyen Avrupa Konseyi, AGİT gibi yapıların kurulması için siyasi inisiyatifler geliştirebiliriz. Sorunların değil çözümlerin parçası olabiliriz.

OBAMA, YENİ ORTADOĞU VE TÜRKİYE

Ömer Taşpınar

Obama yönetimi 2008 yılının son ayında göreve başladığında Ortadoğu konusunda yeni bir sayfa açmak niyetindeydi. Bunun için yapılması gereken en önemli şey Bush döneminde 2000-2008 arası yürütülen politikaları değiştirmekti. Zaten Obama hem iç, hem de dış politikada “değişim” sloganıyla iktidara gelmişti. Bu nedenle Obama’nın gözünde ilk yapılması gereken Bush yönetimi ile yeni iktidarın, yani Demokratların arasındaki farkı bütün dünyaya göstermekti.

George W. Bush döneminde Washington’un Arap dünyasındaki imajı yerle bir olmuş ve sadece Ortadoğu’da değil bütün İslam dünyasında son derece ciddi bir anti-Amerikanizm başgöstermişti. Bunda kuşkusuz Bush yönetiminin Irak’ı işgali, bu işgalin Irak’ta kanlı bir iç savaşa yol açması, ABD’nin “terörizme karşı küresel savaş” stratejisinin Müslüman kitlelerce yeni bir “Haçlı Savaşı” gibi

algılanması ve Washington’un İsrail’e hem Lübnan hem de Gazze’de savaş için açık çek verirken, Filistin meselesini unutmaması gibi birçok faktör rol oynuyordu.

Obama bütün bu alanlarda değişim yapmak niyetindeydi. Nitekim en önemli değişiklik daha seçim kampanyası sırasında oldukça popüler hale gelen Irak’tan askerleri çekme kararıydı. Irak savaşına başından beri karşı çıkmış ender politikacılarından biri olan Obama, iktidara gelince bu konuda hemen düğmeye bastı.

Öte yandan sorun sadece Irak değildi. Obama’ya göre Bush’un önemli bir hatası Arap dünyasında “demokrasi havariliği” yapmasıydı. Temelde idealist içgüdülere sahip Bush’un bu demokrasi havariliği Ortadoğu’da Irak savaşı ile özdeşleşti. Böylece ABD dış politikası Arap dünyasının gözünde idealist ve iyi niyetli olmaktan çok saldırgan ve

emperyalist bir çizgide algılandı. İslam dünyasındaki Amerika karşıtlığı ve mağduriyet söylemini kendi etnik, kişisel ve sola yatkın ideolojik kimliği nedeniyle oldukça iyi bilen Barack Hüseyin Obama, İslam dünyasına yönelik ABD dış politikasını anlatan ve “yeni bir başlangıç” mesajı taşıyan konuşmasını bundan yaklaşık 2 yıl önce Kahire’de yaptı.

İslam dünyasındaki Amerika karşıtlığı ve mağduriyet söylemini kendi etnik, kişisel ve sola yatkın ideolojik kimliği nedeniyle oldukça iyi bilen Barack Hüseyin Obama, İslam dünyasına yönelik ABD dış politikasını anlatan ve “yeni bir başlangıç” mesajı taşıyan konuşmasını bundan yaklaşık 2 yıl önce Kahire’de yaptı.

Bu konuşma Bush dönemindeki politikaları eleştiren ve Amerika adına geçmişteki hatalar nedeniyle adeta özür dileyen bir nitelikteydi. Konuşmanın başka bir özelliği ABD dış politikasındaki “demokrasi havariliğine” son vermesiydi. Böylece Obama ile Beyaz Saray Bush dönemindeki “agresif” ve “emperyalist” olarak algılanan idealizmden uzaklaşarak daha pragmatik, mütevazı ve de en önemlisi “realist” bir dış politikaya yöneliyordu.

Aynı şekilde Amerika Bush döneminde neredeyse savaşın eşiğine geldiği Suriye ve İran’a bu konuşmayla yeni bir başlangıç amacı güdüyor ve “savaş istemiyoruz, diplomasi ve diyalog taraftarıyız” mesajını yolluyordu. Bütün bu mesajlar Ortadoğu’da yeni bir ABD dış politikasının habercisi oldu. İran ve Suriye konusundaki bu yeni ve ılımlı gidişattan en çok Tel Aviv’in rahatsız olması şaşırtıcı değildi ve durum da ilerde Obama’nın yaşayacağı sorunların habercisiydi.

2009 yılında böyle büyük umutlar taşıyan Obama yönetiminin hem kendisinin hayal kırıklığı yaşaması hem de Arap dünyasında hayal kırıklığı yaratması uzun sürmedi. Washington’daki hayal kırıklığı iki nedenden kaynaklandı. Birincisi İran ve Suriye’nin ABD’nin istediği yönde hareket etmemesi oldu. İran nükleer enerji ve Washington’a göre nükleer silaha doğru giden projesi konusunda taviz vermezken, Suriye’nin Lübnan, Hizbullah ve Hamas politikası aynı şekilde devam etti.

Bu arada İran’da 2009 seçimlerini protesto eden, demokrasi taraftarı Yeşil Harekete Washington’dan yeterince destek

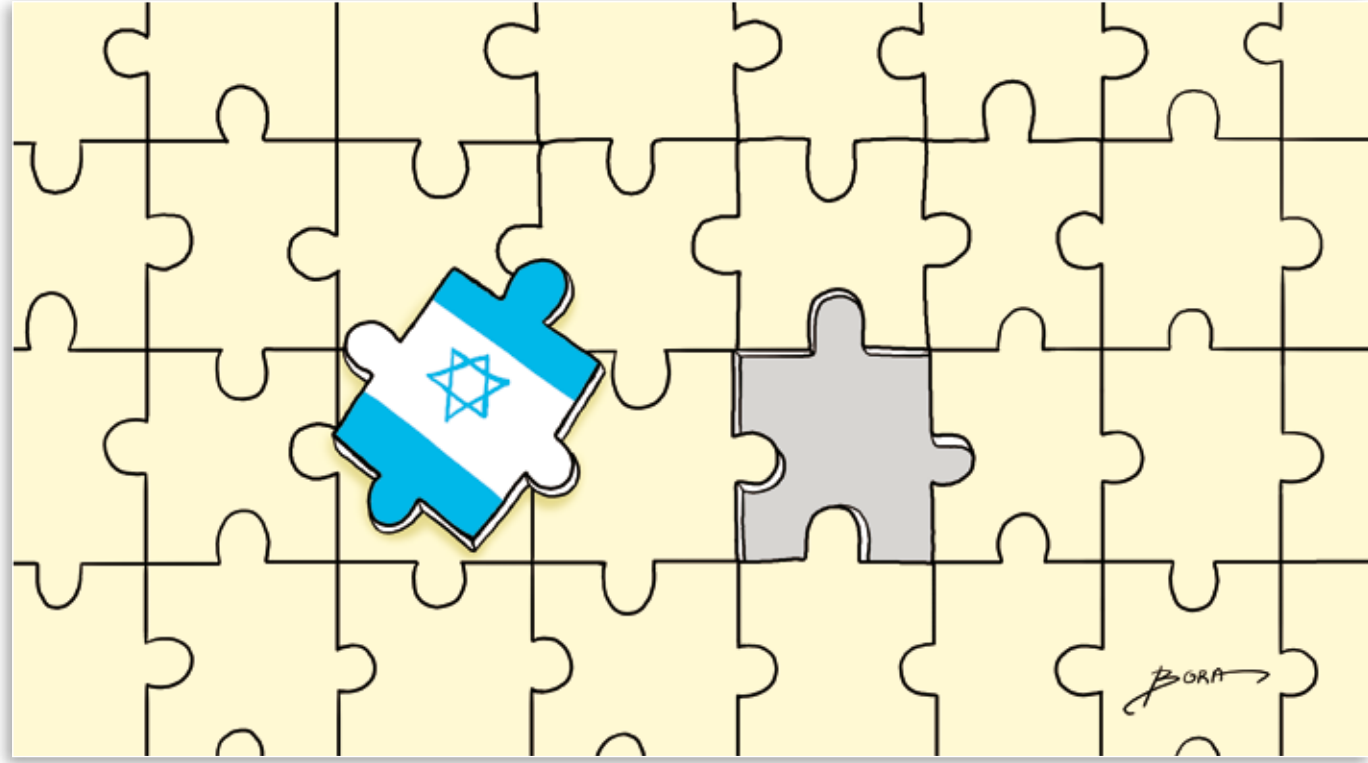
gelmedi. Zira Obama demokrasi havariliğini reddeden bir “realizm” sergiliyor ve bölgede ABD karşıtı yeni komplo teorileri yaratmama politikası yürütüyordu. Bu durum Obama yönetimine idealist neocon cepheden ciddi eleştiriler yöneltilmesine neden oldu. Cumhuriyetçi cephede Obama’nın diktatörlere sıcak ama insan hakları konusunda pısırık davrandığı yönünde bir algı belirdi. Obama’nın realizm uğruna Çin, İran, Venezüella, Rusya gibi otokratik rejimlerle iyi geçinme sevdası içinde olduğu iddia edilir hale geldi.

Washington’un yaşadığı ikinci hayal kırıklığı İsrail cephesindeydi. İşgal altında tuttuğu Batı Şeria topraklarında Netanyahu yönetiminin yeni yerleşim merkezleri kurma politikası Amerika’dan gelen bütün itirazlara rağmen devam etti. Bu

nedenle Obama yönetiminin çok önem verdiği ve yeniden canlandırılmaya çalıştığı Ortadoğu barış süreci bütünüyle tıkanıp kaldı. Arap dünyasındaki hayal kırıklığı ise işin temelinde Obama’nın Amerika’nın Ortadoğu politikasını değiştirememiş olmasından kaynaklanıyordu.

Obama kişisel olarak beğeni toplarken, ABD dış politikasında ve de özellikle İsrail’e destek konusunda bir değişiklik yoktu. Bütün bu nedenlerle 2010 yılı hem Washington hem de Ortadoğu açısından çok zor geçti. Tahran ile Washington arasında karşılıklı restleşme, artan ekonomik yaptırımlar ve Türkiye-Brezilya ikilisinin çabalarına rağmen başarısızlığa uğrayan bir diplomatik süreç yaşandı. Aynı yıl içinde ABD’nin iki bölgesel müttefiki Türkiye ve İsrail’in arası Mavi Marmara krizi nedeniyle onarılmaz şekilde bozuldu. Ortadoğu Barış Sürecinde hiçbir yere varılamadı.

Bugün geldiğimiz noktada yedinci ayı geride kalan Arap Baharı, Washington’u Mayıs 2011 başında Usame Bin Ladin’in öldürülmesi ve de Eylül ayında BM’de Filistin devletinin tanınması ihtimali nedeniyle Ortadoğu konusunda ciddi revizyon yapmaya yönlendiriyor.

Lübnan'da iç savaş riski Hariri mahkemesi kararlarında tıkanıklık yarattı. Yemen'deki aşiretler arası gerginlik Sünni-Şii boyutu olan bir Suudi-Arabistan-İran çatışmasına yaklaştı.

Amerika için bölgedeki radikal değişimi anlamak ve kabul etmek kolay olmadı. Mesela Obama yönetimi Mısır konusunda pozisyon belirlemede zorlandı. Soğuk savaştan beri devam eden denklem belli bir alışkanlık yaratmıştı. Bu denkleme göre kendine yakın otoriter rejimlere destek veren Washington için korkulu rüya ABD ve İsrail karşıtı radikal İslamcı partilerin iktidara gelme riskiydi.

İşte Ortadoğu'da 2011 yılı böyle bir ortamda başladı. Arap Baharı dediğimiz demokrasi kasırgasını böyle bir ortamda ne Amerika ne de Türkiye bekliyordu. Hele demokrasi havariliği yapmaktan vazgeçmiş ve bir bakıma statükoyu kabullenmiş Obama yönetimi bu hızlı gelişmelere hazırlıksız yakalandı.

Bugün geldiğimiz noktada yedinci ayı geride kalan Arap Baharı, Mayıs 2011 başında Usame Bin Ladin'in öldürülmesi ve de Eylül ayında BM'de Filistin devletinin tanınması ihtimali Washington'u Ortadoğu konusunda ciddi revizyon yapmaya yönlendiriyor.

Bu revizyonun ipuçlarını Obama'nın Haziran ayında yaptığı önemli konuşmada bulmak mümkün. Bu konuşmanın yazımında rol alan üst düzey bir Amerikalı yetkilinin yaptığı şu yorum esas olarak konuşmanın özetini sunmaktadır: "Bölgedeki son gelişmeler ışığında, ABD mümkün oldukça demokrasiyi, mecbur kaldığı zaman da istikrarı destekleyecektir."

Obama konuşmasında "değişimden" yana olduğunu vurgularken gelişmeleri insan haklarının evrenselliği ve otoriter rejimlere karşı bireylerin "meşru ayaklanması" olarak gördüğünü anlattı. 2 yıl önceki Kahire konuşmasına oranla bu sefer insan hakları çok daha önem kazanmıştı. Obama'nın bölgedeki otoriter sistemleri eleştiren şu sözleri özellikle anlamlıydı: "Bu devrimin ve onu izleyenlerin öyküsü bir sürpriz olarak görülmemelidir."

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ulusları bağımsızlıklarını çok uzun süre önce elde etmişlerdi, ama birçok yerde halkları bağımsızlığa kavuşmamıştı. Birçok ülkede iktidar çok küçük bir azınlığın elinde toplanmıştı. Birçok ülkede, Tunus'taki genç sokak satıcısı gibi, bir vatandaşın yüzünü döneceği bir yer, davasını işitecek namuslu bir adalet mekanizması, sesine aracılık

edecek bağımsız bir medya, görüşlerini temsil edecek itibarlı bir siyasi parti, liderini seçebileceği serbest ve dürüst seçimler yoktu.

Böylesine bir kendi kaderini tayin hakkından yoksunluk, bölgenin ekonomisi için de geçerliydi. Evet, bazı uluslar petrol ve gaz zenginliğine sahipti ama bilgi ve yaratıcılığa dayanan küresel bir ekonomide hiçbir kalkınma stratejisi sadece toprağın altından ne çıkacağına bağlı kalmaz."

Amerika için bölgedeki radikal değişimi anlamak ve kabul etmek kolay olmadı. Mesela Obama yönetimi Mısır konusunda pozisyon belirlemede zorlandı. Soğuk savaştan beri devam eden denklem belli bir alışkanlık yaratmıştı. Bu denkleme göre kendine yakın otoriter rejimlere destek veren Washington için korkulu rüya ABD ve İsrail karşıtı radikal İslamcı partilerin iktidara gelme riskiydi.

Dışişleri Bakanı Hillary Clinton Kahire'de yüzbinler meydanlarda toplanmaya başladığında hala "rejim sağlam" gibi ifadeler kullanarak istikrarın öneminden bahsediyor olması biraz da bundan kaynaklanıyordu. Ama milyonlar sokağa döküldükçe Obama yönetimi Mısır'da değişimin kaçınılmaz olduğunu anladı. Gecikmeli de olsa demokrasi, insan hakları, reformlar ve "geçiş dönemi" gibi konularda ABD yönetimi daha net bir pozisyon aldı. Mübarek rejimiyle arasına mesafe koydu.

Futbol deyimiyle "topa erken girmek" yerine, tedbirli davrandı Obama yönetimi. Mısır'daki değişim rüzgârının bir fırtınaya dönüştüğünden emin olduktan sonra daha net pozisyon aldı. Bu açıdan bakarsak ABD pragmatik, tedbirli ve idealist olmaktan çok "realist" bir politika izliyordu. Benzer bir realizm Ankara tarafından da sergilendi. Tıpkı Washington gibi, Ankara'da önce bekledi ve rengini pek belli etmedi. Mübarek rejiminin gidici olduğu az çok belli olduktan sonra Başbakan Erdoğan daha fazla gecikmeden Tahrir Meydanı'ndaki kitlenin demokratikleşme taleplerine destek veren önemli bir konuşma yaptı.

Mısır ve Tunus'taki devrimlerden sonra Libya'da başlayan hareketlenme beklenmedik derecede çabuk bir şekilde önce kriz sonra da "savaş" boyutuna ulaştı. Aslında ne ABD ne de NATO Libya'ya askeri müdahale kararı almak istemiyordu. Özellikle Obama yeni bir savaş istemiyordu. Irak savaşına karşı çıkmış ve Afganistan'da savaşına isteksiz şekilde devam eden bir lider olarak Obama'nın Libya'da yeni bir

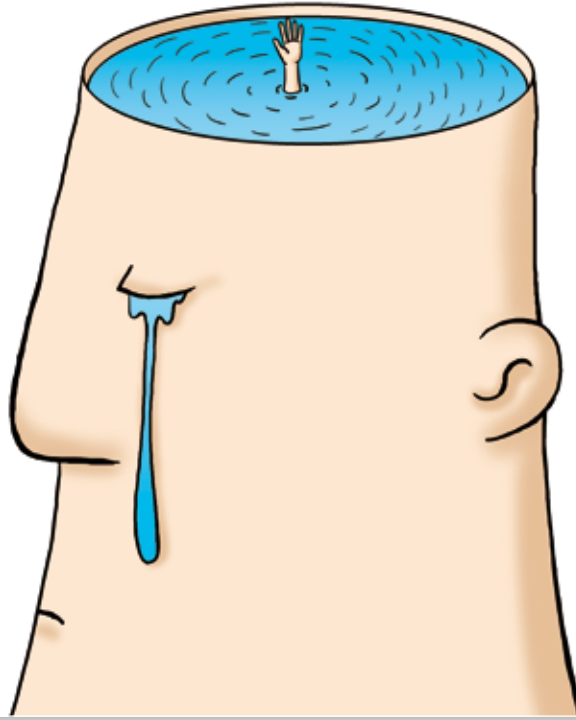
Obama yönetimi tedbirli davrandı. Mısır'daki değişim rüzgârının bir fırtınaya dönüştüğünden emin olduktan sonra daha net pozisyon aldı. Bu açıdan bakarsak ABD pragmatik, tedbirli ve idealist olmaktan çok "realist" bir politika izliyordu. Benzer bir realizm Ankara tarafından da sergilendi. Tıpkı Washington gibi, Ankara'da önce bekledi ve rengini pek belli etmedi.

maceraya atılmak konusunda en ufak bir isteği yoktu. Peki, nasıl oldu da işler birden yön değiştirdi?

Üç temel faktöre dikkat çekmek gerekiyor. Her şeyden önce Kaddafi'nin rasyonel bir aktör olmayışı belirleyici oldu. Kaddafi'nin ülkedeki isyana ve kendisine baskılayan Bingazi halkına karşı toplu kıyımlara girişecek olma ihtimali hesapları değiştirdi. Soğukkanlı realizmine rağmen, yüz binlerce isyancının Kaddafi tarafından öldürülmesine seyirci kalma riskini göze almak istemedi Obama.

Beyaz Saray'ın kararında önemli rol oynayan ikinci faktör uluslararası desteğin müdahaleden yana olmasıydı. Obama için bu savaşın "Amerika'nın emperyalist savaşı" haline gelmemesi çok önemliydi. Washington için Fransa ve İngiltere'nin ön planda olması ve Katar, Lübnan, Mısır gibi bölge ülkelerinin müdahaleden yana olması gerekiyordu. Keza, BM Güvenlik Konseyi'nin sivilleri korumak amacıyla Kaddafi rejimine karşı her türlü tedbirin alınmasını öngören tasarımı kabul etmesi müdahaleyi uluslararası hukuk açısından meşru hale getirdi.

Obama'yı müdahale etmeye zorlayan üçüncü faktör kabine içindeki ve Washington genelindeki siyasi dengelerin değişmesi oldu. Savunma Bakanı Robert Gates, Ulusal Güvenlik Danışmanı Tom Donilon ve Terörle Mücadele Başkanı John Brennan başından beri askeri müdahale konusunda isteksiz, "realist" kamptaydılar. Onlara karşı "idealist" ve müdahale yanlısı kampta bulunan isimler şunlardı: Rwanda soykırımı sırasında Dışişleri Bakan Yardımcısı ve halen BM Temsilcisi olan Susan Rice, Senato'dan John Kerry, John McCain, Joe Lieberman gibi isimler ve de Beyaz Saray'da insan hakları dairesi direktörü Samanta Power. Hillary Clinton kararsız görünüyordu. Sonuç olarak, Clinton'ın müdahale taraftarı kampa geçmesi ve uluslararası toplumu sürüklemesi dengeyi değiştiren unsur oldu.

Şimdi gelelim Türkiye'nin rolünün Washington'dan nasıl gözüktüğüne. Algılama her zaman kendi gerçeğini yaratır. Ankara krizin ilk haftalarından itibaren Libya'ya olası bir müdahaleye karşı sert tutum takındı. Bu durum Amerika'da kimi çevrelerde imkânsız bir denge arayışı ve bazen de "Kaddafi yandaşlığı" olarak algılandı. Belki de en önemlisi, Türkiye'nin kendisinin Libya'da 15 milyar dolarlık müteahhitlik yatırımı varken, Ankara'nın sürekli olarak Batı'yı Libya'da ekonomik çıkar peşinde koşuyor olmakla suçlamasına pek anlam veremedi Washington. Ancak Obama ve Erdoğan arasındaki sağlam diyalog ve Türkiye'nin zaman içinde NATO'nun rolüne destek vermesi durumu değiştirdi. Bugün geldiğimiz noktada Libya konusunda Ankara-Washington hattında bir sorun gözüküyor.

Ortadoğu'daki Arap devrimleri içinde kuşkusuz Mısır'da olup bitenin yeri bambaşka. Öte yandan, her ne kadar Mısır'daki gelişmeler çok önemli olsa da, Washington açısından bakacak olursak Suriye'de yaşananlar potansiyel olarak Ortadoğu'daki güç dengesini daha da radikal bir şekilde değiştirebilir. Zira Suriye hem Lübnan, İran, ve Irak konusunda çok önemli bir aktör hem de İsrail ve Filistin meselesinde büyük ağırlık taşıyor. Ayrıca bilindiği üzere

Ortadoğu'da üstü kapalı ama son derece ciddi bir Sünni-Şii mezhep kutuplaşması var. Bu kutuplaşmanın "merkez üssü" Suudi Arabistan ve İran arasındaki mücadele. ABD, Suudi Arabistan'ın destekçisi ve İran'ın düşmanı.

Saddam sonrasında Şiileşen Irak Ortadoğu'daki bütün dengeleri alt üst etti. Zaten Suriye ile ittifak içinde olan İran, şimdi bir de Irak'ı kazanınca, Şii cephe daha da güçlendi. Mısır, Ürdün, Körfez Emirlikleri ve Suudi Arabistan yükselmekte olan bir "Şii hilalinden" korkar oldular. Bu bölgesel kamplaşma tablosu içinde Suudi Arabistan'ı ve kısmen de Türkiye'yi en çok rahatsız eden şey Suriye'nin İran'la stratejik bir ittifak içinde olması.

Saddam sonrasında Şiileşen Irak Ortadoğu'daki bütün dengeleri alt üst etti. Irak'ın Şii bir güç haline gelmesi, kuşkusuz en çok İran'daki Şii teokrasiye yaradı. Zaten Suriye ile ittifak içinde olan İran, şimdi bir de Irak'ı kazanınca, Şii cephe daha da güçlendi. Bu durum tabii ki Suudi Arabistan'ın hiç hoşuna gitmedi. Mısır, Ürdün, Körfez Emirlikleri ve Suudi Arabistan yükselmekte olan bir "Şii hilalinden" korkar oldular.

Bu bölgesel kamplaşma tablosu içinde Suudi Arabistan'ı ve kısmen de Türkiye'yi en çok rahatsız eden şey Suriye'nin İran'la stratejik bir ittifak içinde olması.

Bu nedenle Suriye'deki istikrarsızlık İran açısından olumlu bir gelişme değil. Normal şartlar altında Suriye'nin sallanması ve Beşşar Esad'ın sorun yaşaması İran'ın düşmanı olan Suudi Arabistan'ın işine gelirdi. Ama normal şartlar altında yaşamıyoruz. Ortadoğu olağanüstü bir dönemden geçiyor. Suudi Arabistan 2011 başından beri Arap dünyasındaki halk hareketleri nedeniyle diken üstünde. Özellikle Mısır'da Mübarek rejiminin bu kadar çabuk yıkılması ve Amerika'nın Mübarek'i korumamış olması Riyad'ı sarstı.

Suudi Arabistan bölgedeki halk hareketlerinin güçlenmesinden son derece rahatsız ve bu nedenle Bahreyn'de işler daha da karışmadan hemen askeri müdahale konusunda kararlılıkla hareket etti. ABD ise bu duruma fazla ses çıkarmadı. Sonuç olarak Suudi Arabistan Suriye'de bir halk devrimi görmek istemiyor. Bu durum çelişkili bir şekilde İran ve Suudi Arabistan'ı Suriye konusunda aynı cephede olmaya itiyor. Bütün bu karışık dinamikler Washington'un işini daha da zorlaştırıyor. Böylesine kaotik bir tablo ile karşı karşıya olan Obama yönetimi strateji üretmek yerine kriz yönetimiyle uğraşıyor.

Sadece ABD için değil, Türkiye'nin Arap Baharı'na yönelik politikası tartışılırken sıkça telaffuz edilen bir durum "her ülkenin durumunun farklı olduğu" ve dolayısıyla her yerde farklı politikalar güdülmesi gerektiği ifadesidir. Bu durum kaçınılmaz olarak hem Türkiye hem de ABD açısından "çifte standart" meselesini ortak bir sorun olarak masaya koymaktadır. Aslında bu durum Ankara ve Washington'un Ortadoğu politikaları arasında benzerlikler yaratmaktadır.

Mesela Kaddafi'nin bombalanıp, Bahreyn'e hafif bir fiske vurmakla yetinilmesi veya Türkiye için söylersek Mübarek'e hemen "git" derken, sayı ve oran olarak çok daha fazla ölüme sebep olan Beşşar Esad ile ilgili "umutların canlı tutulması" bu tür ortak çifte standartlardır. ABD açısından 5. Filosunun olduğu Bahreyn'i veya El Kaide ile mücadelenin en önemli sahalarından biri olan Yemen'de tavrı benzer bir çifte standart örneğidir.

Sonuç olarak Washington ve Ankara arasında İsrail istinası dışında Ortadoğu konusunda hem bir fikir buluşması hem de iyi bir koordinasyon var. Türkiye'nin tavrı Washington tarafından ciddiye alınıyor. Bunun birçok nedeni olsa da belki

en önemlisi, Türkiye'nin bölgenin en demokratik Müslüman ülkesi oluşu. Arap dünyasında demokratikleşme yaşandıkça Türkiye'nin etkisi ve "yumuşak gücü" daha da yükselecek algılaması Beyaz Saray'da hakim gözüküyor. Amerika bunun farkında olduğu için Türkiye'nin mesajlarını anlamak ve kendi mesajlarıyla eşgüdüm sağlamak istiyor.

Bu arada ABD'de yapılan Mısır tartışmalarında sık sık Türkiye modeli konuşuluyor. New York Times gibi prestijli gazetelerde "Mısır İran olur mu?" diye sormak yerine "Mısır Türkiye olur mu?" sorusu soruluyor. Türkiye deyince Amerika'da aslında iki ayrı model konuşuluyor.

Mısır bağlamında yapılan bu Türkiye modeli tartışmalarında birinci boyut askerin rolüyle ilgili. İkinci konuya Müslüman Kardeşler'in ne yöne gideceği meselesi. Türkiye'yi daha yakından takip eden ve Türkiye'de askerin siyaset üzerindeki etkisinin artık azaldığının farkında olanlar, Türkiye modeli deyince askerden değil, AK Parti'den esinlenen "ılımlı bir

Washington ve Ankara arasında İsrail istinası dışında Ortadoğu konusunda hem bir fikir buluşması hem de iyi bir koordinasyon var. Türkiye'nin tavrı Washington tarafından ciddiye alınıyor. Bunun birçok nedeni olsa da belki en önemlisi, Türkiye'nin bölgenin en demokratik Müslüman ülkesi oluşu. Arap dünyasında demokratikleşme yaşandıkça Türkiye'nin etkisi ve "yumuşak gücü" daha da yükselecek algılaması Beyaz Saray'da hakim gözüküyor.

Müslüman Kardeşler" potansiyelinden bahsediyorlar. Öyle gözüküyor ki, Türkiye'nin Ortadoğu ve ABD için öneminin daha da arttığı yeni bir döneme giriyoruz. Bu yeni dönemde ABD'nin Türkiye ve İsrail arasındaki krizin aşılması için daha fazla çaba sarfetmesi ihtimaller dahilinde.

“ÖNÜMÜZDEKİ 10 YIL ORTADOĞU’DA SULAR DURULMAYACAK”

Türkiye’nin son yıllarda Ortadoğu ülkeleri ile siyasi ilişkilerinin iyileşmesiyle ticari anlamda yaşanan bahar havasını “Arap Baharı” vurdu. Libya’daki 22 bin Türk işçisinin tahliye süreci bölgede iş yapan veya yapmayı planlayan Türk iş adamlarının bir kez daha düşünmesine neden oldu. Bölgede değişen siyasi dengelerin, ekonomik ilişkilerin geleceğini nasıl etkileyeceği ise henüz net değil. **Başak Solmaz**, Libya başta olmak üzere bölge ülkelerini yakından tanıyan, TÜSİAD Yönetim Kurulu Üyesi ve Rönesans İnşaat Yönetim Kurulu Başkanı **Erman Ilıcak** ile Ortadoğu’daki yeni siyasi dengeleri ve bu dengelerin Türk iş dünyasına etkilerini konuştu.

Arap Baharı’nı siz nasıl değerlendiriyorsunuz? Bölgeyi yakından tanıyan bir işadamı olarak, siz mevcut durumu tetikleyen unsurların neler olduğunu düşünüyorsunuz?
Ülkelerin konumları birbirinden farklı... Mısır ve Tunus’ta gerçekten çok sayıda genç ile birlikte işsizlik ve ümitsizlik vardı.

Ayrıca yıllardır devam eden demokrasiden çok uzak, farklı bir siyasi sistem vardı. Özellikle internet ve telekomünikasyon araçlarının yaygınlaşması ile birlikte gençler arasındaki iletişim de çok kolaylaştı ve hepsi birbirini tetikledi ve bir anda bütün bu durum meydana geldi. Mısır zor bir sürecin içine girdi. Tunus ve Libya daha farklı oyuncular, bunların çok büyük iddiaları, idealleri yok. Ama Mısır her zaman Ortadoğu’nun büyük ağabeyi olarak kendini konumlandırmak istedi. Dolayısıyla Mısır’daki gelişmeler bizim için çok önemli.

Ekonomik ilişkiler açısından mı?

Mısır bizim için çok büyük bir pazar değildi bugüne kadar. Türkiye ekonomisinde çok büyük ağırlığı yoktur. Libya’nın etkisi çok daha fazladır. Ama Ortadoğu’daki dengelere bakıldığı zaman, Mısır ile Türkiye arasında her zaman bir çekişme vardır. Mısır Türkiye’nin bölgede artan öneminden hiçbir zaman rahat değildi. Bu nedenle Mısır’ın önündeki

“Mısır, ekonomik olarak hiçbir zaman güçlü bir ülke olmamıştı. Ama bölgede, nüfusun ve güçlü bir ordunun getirdiği bir hâkimiyetleri vardı. Dolayısıyla Mısır’ın ne olacağı bizim için çok önemli siyasi açıdan. Diğer ülkeler de, başta Libya olmak üzere bizim için ekonomik olarak çok önemli.”

planlardan bir tanesi bir an önce bu sorunlardan kurtulup o eski “büyük ağabey” rolünü oynamak. Mısır, ekonomik olarak her zaman Suudi Arabistan başta olmak üzere bölgedeki diğer ülkelere bağımlıydı aslında. Ekonomik olarak hiçbir zaman güçlü bir ülke olmamıştı. Ama bölgede, nüfusun ve güçlü bir ordunun getirdiği bir hâkimiyetleri vardı. Bir tehdit unsuru, bir güçtü. Dolayısıyla Mısır’ın ne olacağı bizim için çok önemli siyasi açıdan.

Diğer ülkeler de, başta Libya olmak üzere bizim için ekonomik olarak çok önemli. Çünkü Libya bizim kendimizi en iyi ifade edebildiğimiz ülkeydi. Türk müteahhitlerinin ve perakendecilerinin en hızlı gelişen pazarıydı. Libya Türkiye’nin en rahat açılabilirdiği pazardı.

Libya’da Türk müteahhitlerin 40 yıla dayanan bir geçmişi var. Libya’nın sizin için önemi nedir?

İlk Türk müteahhitleri 1960’larda girdiler. Daha sonra 70’ler, 80’ler Türk müteahhitlerinin hazırlık dönemleri oldu. O dönemde daha küçük projeler yapıyorduk. Türk müteahhitliğinin geliştiği dönem Özal dönemidir. 80’lerden sonra daha büyük roller üstlenmeye başladık. Geldiğimiz noktada müteahhitlik sektöründe en büyük pazarlardan biri Libya oldu. Ve sadece müteahhitlikle de kalmamıştı. Bir alışveriş merkezi yapıyorduk ve bu alışveriş merkezinde Türkiye’den 70 kadar perakendeci buraya gelerek yer almak istedi. Artık perakende anlamında da açılmıştı Türkiye. Müteahhitlik ve perakendede pazarın neredeyse üçte biri Türklerin elindeydi.

Arap baharı en fazla bizleri etkiledi. Libya’dan sonra herhalde en fazla etkilenen ülke biziz. Arap baharının ardından nasıl bir politik ortam çıkacağını ben ya da başka bir insanın görebileceğini sanmıyorum.

Öngörünün zor olduğunu ifade ediyorsunuz ama bu ülkelerde iş ortamına da katkı sağlayacak daha demokratik, daha şeffaf bir ortamın oluşacağını düşünüyor musunuz?

Önümüzdeki 10 sene içerisinde demokrasiye bir geçiş olacaktır. Çünkü Mısır’a baktığınız zaman, Mısır’ın önünde çok güzel bir Türkiye örneği var. Ama

tabii bu Türkiye’de neredeyse 80 yıl aldı. Mısırdaki da bu bir günde olmayacaktır. Mısır’da şu anda tek partili bir rejim var. Siyasi olarak bizim mevcut durumumuza gelmeleri çok hızlandırılmış şekilde önümüzdeki 10 yıl içinde olacaktır. Diğer ülkeler öyle değil; Tunus, Libya daha küçük ölçekli. Sorunların daha kolay çözülebileceği ülkeler, ama hepsi için bir 10 yıl düşünüyoruz. Önümüzdeki 10 yıl bayağı çalkantılı olacak, Ortadoğu’da sular durulmayacak.

Siz bölgedeki ayaklanmaları öngörebildiniz mi? Büyüme kararlarınızı bu öngörüler etkiledi mi?

Mısır’da ve Tunus’ta öngörebildik. Bu ülkelere girmemiştik. Bu ülkelerde bir şeylerin olması lazım demiştik. Çünkü özellikle Tunus’ta Cumhurbaşkanı’nın eşi ve ailesi çok aktif bir şekilde tüm ekonomik kararların arkasındaydı. Her ekonomik kararın ardında onların bir çıkarının olması gerekiyordu. Bunun sonsuza kadar gitmeyeceği belliydi. O yüzden Tunus’a girmek istememiştik. Yine Mısır’da da tahmin ediyorduk böyle bir şeyin olacağını. Çünkü insanlar mutsuzdu ve huzursuzdu, açtı. Ekonomik olarak gerçekten çok zor durumdaydı ve çözüm yoktu. Zenginler ile fakirler arasında fark uçurum haline dönmüştü. Çok küçük zengin bir zümre, olabildiğine fakir milyonlarca insan vardı.

Libya’ya baktığınız zaman en büyük işgücü aslında hep Mısır’dan gelmiştir. Yaklaşık 1,5 milyon Mısırlı Libya’da

“Mısır’da siyasi olarak bizim mevcut durumumuza gelmeleri çok hızlandırılmış şekilde önümüzdeki 10 yıl içinde olacaktır. Tunus, Libya daha küçük ölçekli... Sorunların daha kolay çözülebileceği ülkeler; ama hepsi için bir 10 yıl düşünüyoruz. Önümüzdeki 10 yıl bayağı çalkantılı olacak, Ortadoğu’da sular durulmayacak.”

asgari ücret gibi bir maaşla en basit işlerde çalışarak geçimini sağlıyor. Dolayısıyla Mısır'da bir şey bekliyorduk. Çünkü inanılmaz bir potansiyel var. Ama bu potansiyeli ortaya çıkaracak bir sistem, bir demokrasi yoktu. Mutlaka bir şey olur diye bekliyorduk.

Libya'daki ekonomik durum da diğer ülkelerden farklıydı sanırım.

Evet, ekonomik olarak bakıldığı zaman Libya'da bir sıkıntı yoktu. Libya'da halkın belli bir geliri vardı. Evleneceği zaman evlilik kredisi alır, araba kredisi alır, ev için kredi alır. Büyük bir çoğunluğu bir işe girerdi. Çünkü Libya'nın fazla bir nüfusu yoktu. Çok büyük ölçüde gelir getiren kaynakları vardı. Halk Libya'da huzurlu ve rahattı. Ama Trablus yönetimi ile Bingazi arasında yaklaşık 30 yıldır bir sıkıntı vardı. Bundan dolayı bir şeyler olacağını bekliyorduk, ama bu ölçüde değil. Bizim beklentimiz daha çok ekonomik reformların yapılması yönündeydi. Ben bölgeyi yaklaşık 20 yıldır takip ediyorum, ama benim için aslında sürpriz oldu.

Libya'daki yatırımlarınız veya taahhütleriniz ne oranda etkilendi?

Yatırımlarımız yoktu, ama taahhütlerimiz çok etkilendi. Aslında Türklerin bölgede ciddi yatırımları yoktu. Çünkü Libya'da yatırım yapabileceğimiz bir ortam yoktu, pazar daha yeni oluşuyordu. Ama ciddi taahhütler vardı. Yaklaşık 15 milyar dolar taahhüt vardı.

“Libya ile bağlantılı çalışan toplam 90 bin Türk vardı. Bunların 22 bini Libya'da çalışıyordu. Geri kalanlar ise Libya pazarı için Türkiye'den destek ve proje hizmeti veriyordu. Yani Libya'daki olaylar, ekonomik anlamda Türkiye'deki 90 bin insanı ve bunların ailelerini etkiledi. Libya'nın Türkiye ekonomisi üzerindeki ciddi etkisini önümüzdeki günlerde göreceğimizi düşünüyorum.”

İşgücü açısından Libya'daki olaylar Türkiye'yi nasıl etkiledi?

Libya ile bağlantılı çalışan toplam 90 bin Türk vardı. Bunların 22 bini Libya'da çalışıyordu. Geri kalanlar ise Libya pazarı için Türkiye'den destek ve proje hizmeti veriyordu. Yani Libya'daki olaylar, ekonomik anlamda Türkiye'deki 90 bin insanı ve bunların ailelerini etkiledi.

Bu açıdan bakılırsa Libya'nın etkisi bizim için çok daha farklıydı. Tunus'a bakılırsa, Tunus'ta çalışan yaklaşık 1500 Türk vardı. Toplam Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisi 5000 kişi civarındadır. Ama Libya'nın etkileri, neredeyse küçük bir Anadolu şehrinin tamamını işsiz bırakacak şekilde ağır oldu; Türkiye ekonomisi üzerindeki ciddi etkisini önümüzdeki günlerde göreceğimizi düşünüyorum.

Libya'da olaylar başladığı zaman siz neler yaşadınız? Size bağlı olarak çalışanların tahliyesi sırasında bir sorun yaşadınız mı?

Çok zor bir süreçti. Çünkü orada arkadaşlarımız vardı. Olaylar başladığı zaman Libya'da çalışan 1350 Türk arkadaşımız vardı. 750 de Vietnamlı işçimiz vardı. Arkadaşlarımızı tahliye etmek zorundaydık. Çünkü yarın ne olacağını bilemiyorduk. Aileler ciddi anlamda panik olmuşlardı. Biz kendi imkânlarımızla özel uçaklar tuttuk. Bu uçaklarla kendi ilişkilerimizle Libya'dan çıkış izni aldık. Bütün bu insanları bir hafta içerisinde oradan tahliye ettik. Vietnamlıları Vietnam'a gönderdik. En son kalan bir bölümü de devletin sağladığı feribotla bir hafta içerisinde Türkiye'ye getirdik. Şu anda bize bağlı olarak çalışan Libya'lı arkadaşlarımız var. Oradaki mevcut tesisleri korumaya çalışıyorlar.

Libya'da hangi projeler üzerine çalışıyordunuz?

5 tane havaalanı yapıyorduk. Bunlar da belli bir aşamaya gelmişti, bitmek üzereydi. Waldorf Astoria otelini yapıyorduk. Büyük bir stadyuma başlamıştık. 2014'ün başındaki Afrika kupası orada yapılacaktı. 2013'ün sonunda Brezilya ile Libya orada bir maç yapacaktı. İlk alışveriş merkezini yine biz yapıyorduk. Çok büyük bir ofis binası yapıyorduk.

Aslında ülke çok bambaşka bir yere giderken dönemeci alamamış gibi...

Aynen öyle. Libya'da 20 tane üniversite yapılıyordu. Libya'nın başından sonuna

kadar bütün kıyı boyunca otoyollar yapılıyordu. 20 tane üniversitede binlerce insan eğitim görecekti. Libya tam bir dönemeçteydi ama maalesef bir tren kazası oldu ve o virajı alamadı. Aslında 2 yıl daha olsaydı Libya bambaşka bir yerdeydi. Ekonomik olarak da başka bir yerdeydi. Çünkü önümüzdeki 10 yıl boyunca 150 milyar dolarlık altyapı

yatırımı yapılacaktı. Her sene 15 milyar dolar yatırım yapılacaktı ve burada da nereden baksak 4-5 milyar dolarını Türkler yapıyordu. Biz Türkiye'ye her sene 4-5 milyar dolar buradan kaynak aktarabiliyorduk aslında. Bizim için de çok önemli bir ortaklı Libya.

Libya ile irtibatınız kesildi mi? Son durum hakkında size gelen bilgiler ne yönde? Gündelik hayat nasıl devam ediyor?

Bizim irtibatımız kesilmedi. Biz sürekli oradan bilgi alıyoruz. Bizimle çalışan Libya'lı arkadaşlarımız var Ekmek bulmak için bile 5-6 saat sırada beklemeleri gerekiyor. Çünkü ekmeği Mısırlılar yapıyor. Mısırlılar kaçtı. Kaçınca ekmeği yapacak insan yok ülkede. Un yok. En temel gıda maddeleri Trablus'da yok şu anda. Yine Bingazi'ye yardım Mısır üzerinden gidiyor ama maalesef Trablus'a pek gidemiyor. Mevcut stokları eritmeye çalışıyorlar. Daha önceden anlaşılmış sevkiyatlar varsa onlar yapılıyor. Bunun dışında benzin yok. Ciddi bir elektrik kesintisi var. Mazot üzerine kurulu bir elektrik sistemleri vardı. Artık o da çalışmıyor. Günün belirli saatlerinde elektrik verebiliyor. Şu anda durum gerçekten içler acısı.

Libya'ya geri dönmeyi düşünüyor musunuz?

Hepimiz geri dönüş düşünüyoruz. Biz orada çalışan 1350 Türk arkadaşımızı buraya getirdik ve bunların çoğunu diğer şantiyelerimize yerleştirdik. Ama herkes herhangi bir gün bavulunu tekrar hazırlayıp, eski bıraktığı şantiyeye dönme ümidiyle yaşıyorlar. Çünkü biz bütün bu işlere çok parasal iş olarak bakmıyoruz. Bizim için hepsi bir mücadele ve hepsi bir savaş ve hepsine çok gönülden kendimizi vererek çalıştığımız için ekip olarak da, bütün bu arkadaşlarımız dönüp oradaki işi bitirmek istiyorlar. Bizim orada yaklaşık 2 milyar dolarlık taahhütlü işimiz vardı. Zaten en çok taahhütlü işi olan Türk firması bizdik. Bütün bu arkadaşlarımız yarın dönebilse bir gün içerisinde hazırlanırlar diyebilirim.

“Riskin ve büyümenin yüksek olduğu ülkelere gideceğiz. Biz oraları çok daha iyi anlayabiliyoruz. Bir Avrupalının bunu anlaması gerçekten mümkün değil. Bizim rekabetçi avantajımız bu. Risk iştahımız çok daha yüksek ve o riski Avrupalılardan çok daha iyi yönetebiliyoruz.”

“Türk müteahhitlik sektörü olarak bizler Avrupa pazarı gibi pazarlarda bulunmayı istemiyoruz. Çünkü orada kar marjları ve büyüme hızı % 1'ler seviyesinde. Ama gelişmekte olan pazarlara baktığımız zaman, kar marjları % 10, büyüme hızları da % 15 seviyesinde.”

Bu ülkelerde yüksek büyüme hızlarının yanı sıra yüksek risk oranı da var. Sizce Ortadoğu örneğinin ardından Türk iş dünyası risk alma konusundaki istekliliğini yeniden değerlendirdi mi? Arap baharının ardından iş dünyasının farklı pazarlara yönelme arayışı var mı?

Aslında yok. Bizim pazarımız bu. Bir dükkanınız varsa dükkanın müşterisi yürüme mesafesinde insanlardır. Ülkeler için de aynı şey. Biz ticaretimizin büyük bir çoğunluğunu komşularla yapmak zorundayız ve biz yıllarca bunu ihmal ettik.

Türk müteahhitlik sektörü olarak bakarsak bizler gelişimi tamamlamış, artık stabil bir hale gelmiş, Avrupa pazarı gibi pazarlarda bulunmayı zaten istemiyoruz. Bizim Avusturya'da da bir ortaklığımız var. Herşeyi Avusturya'dan yönetiyoruz ama biz Avusturya'da inşaat yapmak istemiyoruz, Avusturya inşaat pazarında olmak istemiyoruz. Çünkü orada kar marjları % 1'ler seviyesinde ve büyüme hızı yine % 1'ler seviyesinde. Ama gelişmekte olan pazarlara baktığımız zaman, kar marjları % 10 seviyesinde ve büyüme hızları da % 15 seviyesinde.

Türkiye'nin bundan sonraki modeli de bu olacak sanırım

Evet. Yüksek riskli, riskin yüksek olduğu, büyümenin yüksek olduğu ülkelere gideceğiz. Biz oraları çok daha iyi anlayabiliyoruz. Çünkü o ülkelere çok daha iyi dokunabiliyoruz. Bir Avrupalının bunu anlaması gerçekten mümkün değil. Avrupalı enflasyonu yaşamadı, ülke riskini yaşamadı. Biz hepsini yaşadık. Ben 44 yaşındayım. Geçtiğimiz 25 yıl boyunca herhalde bunların hepsini gördüm. Ama Avrupalılar maalesef görmediler. Belki de şanslı oldukları için görmediler. O yüzden anlayamıyorlar.

Çok rekabetçi olamıyorlar. Bizim rekabetçi avantajımız bu. Risk iştahımız çok daha yüksek ve o riski Avrupalılardan çok daha iyi yönetebiliyoruz.

Bugün Avrupa'ya baktığımız zaman, aslında bütün bildiğimiz tüm firmalar Libya'ya girmek çok istiyordu. Ama giremiyorlardı. Çünkü pazar zaten Türk firmaları tarafından kuşatılmıştı. Sadece Libya değil, bütün gelişmekte olan pazarlara bakarsak aslında hepsinde Türkiye'yi görüyoruz. Türk müteahhitlerini, Türk girişimcilerini, Türk işadamlarını görüyoruz. Bütün bu insanlar zamanında risk alıp, ellerine çantalarını alıp o ülkelere gitmişler. Bugün Kazakistan'a, Özbekistan'a, Türkmenistan'a gittiğimiz zaman en önemli iş insanları, sanayiciler Türklerdir.

Türkiye kabuğunu kırdı ve bütün bu ülkelerde çok dominant olarak pazarın en büyük oyuncularından biri oldu. O yüzden biz Türkiye olarak iş modelimizi değiştirmeyeceğiz. Hep riskli ülkelere gideceğiz. Bizim başka yolumuz yok. Biz Avrupa'yı da çok denedik. 1990'ların başında, özellikle müteahhitlik sektöründe, bütün Türk firmaları Avrupa'ya gitti. Sonra biz yapamayacağımızı anladık. Bizim güçlü olduğumuz

alanlar buraları. Avrupa'nın da yapamadığı alanlar buraları aslında. O yüzden dominant olduğumuz pazarlarda pazar liderliğimizi koruyarak büyümeye ve büyüdükten sonra gidip Avrupa'da teknoloji konusunda kendisini geliştirmiş, artık her biri bir okul, bir enstitü haline dönüşmüş Avrupalı şirketleri satın alarak ve ortaklığa giderek büyümeyi planlıyoruz.

Türkiye'nin risk içeren ülkelere yönelik politikası devam edecekse, riskin yaratabileceği zararı azaltmak için çalışmalar yapılıyor mu? Sizin bu yönde ne gibi önerileriniz var?

Şu andaki hükümet mevcut kanunlar çerçevesinde yapılabilecek her şeyi yaptı. Hiçbir Türk bankası mektupları nakde çevirmedi ya da çevirmesine izin vermedi. Sistem içerisinde yapılması gereken her şey yapıldı. Ama bunun mutlaka bir sistematığa bağlanması lazım. Çünkü aynı şey diğer pazarlarda da başımıza gelebilir. Bugün İran ile ilişkilerimiz askıda ama İran pazarında Türkiye olarak büyürsek ve İran'da böyle bir şey olursa yine aynı şey yaşanabilir. Çözümleri var ama hepsi çok pahalı çözümler. Çözümleri biraz daha kullanılabilir hale getirmenin yolu da ülke riski sigortalarının Eximbank tarafından çıkartılması ve çok makul seviyelere inmesi. Şu anki durumda kimsenin

yapabileceği, ödeyebileceği bir prim değil... Bunun biraz daha kolay bir şekilde çözülmesi gerekiyor.

Ama tabii riskimizi sıfıra da indirmiyor. Her zaman riski taşıyoruz. Ama ülke riskiyle ilgili sigorta çalışmasının da bir an önce bitmesi lazım. Bizim kendi içimizde bir sigorta sistemimiz var. Kendi içimizde bir risk yönetimi sistemimiz var. Biz daha çok ona güveniyoruz.

“Eğer buralarda hükümetler değişirse yeni gelecek hükümetlerle aynı ilişkilerin tesis edilmesi lazım. Ama Ortadoğu'da her zaman her şey ilişki üzerine kuruludur ve sonuçta ne olursa olsun ön planda her zaman bir lider olacaktır.”

Siyasi alanda bu ülkelerin liderleriyle kurulan iyi ilişkiler de Türkiye'nin bölgeyle iş ilişkilerini olumlu yönde etkiledi. Arap baharından sonra Türkiye'nin bölgeye yönelik yeni pozisyonunun iş ilişkilerine nasıl etkisi olacağını düşünüyorsunuz?

Şu anda ne olacağını bilemediğimiz bir sürecin içindeyiz. Ekonomik ilişkiler tamamen politik ilişkilere bağımlı. Önce politik ilişkiler oluşuyor, ardından ekonomik ilişkiler gelişiyor. Mesela, ne kadar iyi çözümle gidersek gidelim bugün İsrail'de bir müteahhitlik projesi almamız mümkün değil. Çünkü ülkeler arasındaki ilişkiler bozuldu. Suriye'de politik olarak ilişkiler çok iyi bir şekilde oluşturulmuştu. Ardından işadamları için Suriye'de yatırım yapma zemini oluşmuştu. Birçok işadamı Suriye'deki işleri takip etmeye başladı. İlk başta, bu ilişkilerin tekrardan tesis edilmesi gerekiyor. Eğer buralarda hükümetler değişirse yeni gelecek hükümetlerle aynı ilişkilerin tesis edilmesi lazım. Ama Ortadoğu'da her zaman her şey ilişki üzerine kuruludur ve sonuçta ne olursa olsun ön planda her zaman bir lider olacaktır. Mısır hiçbir zaman bir Belçika olamayacaktır. Ya da Libya'nın İsviçre gibi

yönetilmesini beklemek hayal olur. Bu tamamen karşılıklı ilişkilerle ilgili ve ilişkilerden sonra imkanlar oluşuyor. Köprülerin hükümetler nezdinde kurulması gerekiyor, ardından da işadamları olarak bizim o köprülerin üzerinden koşmamız gerekiyor. Arkasını biz getiriyoruz. Biz gidip o ülkelerde iyi bir itibar oluştursak o zaman halklar da kaynaşıyor. Halkların kaynaşması turizm ve ticaretle oluyor.

Sizce Türkiye Ortadoğu ülkeleri için model ülke mi? Bence gerçekten çok iyi bir rol modeli. Tabii Suudi Arabistan için bir model değil belki ama Mısır için Türkiye bir model. Bütün o küçük ülkeler için Türkiye bir model. Tarih boyunca da aslında bir modeldi. Biz bir dönem bu ilişkileri buzdolabına koymuştuk. Şimdi tekrar canlandı. Şu anda Türkiye'nin Lübnan'dan başlayarak bütün bölge üzerinde inanılmaz etkisi var. Tek yapılması gereken bu ilişkileri korumak.

Onlara bir hayat biçimi, hayat modeli ihraç ediyoruz. Bütün bu ülkelerde, Arapça konuşan insanlar bu tarihten, bu kültürden, bizim bu ürünlerimizden çok etkileniyorlar ve hepsinin gözdesi Türkiye. Dolayısıyla, bambaşka bir ortam oluştu. Bugün sadece Arap Baharı yok, Türklerle Araplar arasında çok iyi bir bahar havası var. Bizim bu bahar havasını çok iyi bir şekilde kullanmamız lazım. O da ikili ilişkilerle oluşuyor. İlişkileri korursak Türkiye ekonomisinin çok ciddi şekilde büyüyeceğini düşünüyorum. Çünkü bugün Katar'da

“Şu anda Türkiye'nin Lübnan'dan başlayarak bütün bölge üzerinde inanılmaz etkisi var. Tek yapılması gereken bu ilişkileri korumak... Onlara bir hayat biçimi, hayat modeli ihraç ediyoruz. Bugün sadece Arap Baharı yok, Türklerle Araplar arasında çok iyi bir bahar havası var. Bizim bu bahar havasını çok iyi bir şekilde kullanmamız lazım.”

hangi işadamlarıyla konuşsam Türkiye'ye yatırım yapmak istiyor. Suudi Arabistan'dan kiminle konuşsak Türkiye'de bir şeyler sahibi olmak istiyor. Hepsi Mısır'a veya Dubai'ye gittiler ve bu ülkelerde kilitlendiler. Şu anda hepsinin gözdesi Türkiye.

SURİYE: BİR İHTİMAL DAHA VAR (MI?)

Miray Vurmay

Arap sokakları kaynıyor. Tunus, Mısır, Cezayir, Libya, Yemen, Bahreyn, Ürdün, Suriye... Sokaklar demokrasi istiyor, adalet istiyor, reform istiyor. Muktedirler ise tahtları bırakmamak için direniyor, diretiyor... İlk Tunus'ta başladı isyan, çeyrek yüz yıllık Zeynel Abidin Bin Ali iktidarı devrildi. Bin Ali iktidarının yıkıldığı sıralarda Mısır'ın Tahrir meydanında dalgalanmaya başladı isyan bayrağı. Ve ardından hızla yayıldı isyan dalgası. Cezayir, Ürdün, Yemen, Libya, Bahreyn ve -şimdilik- son durak Suriye. Hal böyle olunca dünya gündemi, 2011 yılı başından itibaren yeniden Ortadoğu merkezine doğru kaydı. Literatüre "Arap Baharı" olarak geçen halk hareketlerinin domino etkisiyle daha da yayılıp yayılmayacağı tartışılırken isyanların Tunus ve Mısır'da kemikleşmiş iktidarlara koltuğundan etmiş olması çelik zırhlı Ortadoğu rejimlerinin yıllanmış muktedirlerini ciddi anlamda tehdit etmeye başladı. Arap sokaklarının başkaldırısı aslına bakılırsa çok da beklenmedik

değil, sürpriz hiç değildi. Öyle ki Ortadoğu'da özellikle de Arap dünyasında benzer sonuçlara gebe o kadar çok hazır ve nazır zemin var(dı) ki...

Kuzey Afrika'dan Asya'nın içlerine kadar uzanan Ortadoğu coğrafyası için, ille de Arap Ortadoğusu'ndan bahsedilirken kullanılan "kendinden menkul" tanımlamalar vardır. Bunlardan en öznel olanlardan biri hiç şüphe yok ki halk için "sokak"; yönetim için "saray" kelimelerinin kullanılmasıdır. Zira söz konusu Arap ülkelerinin birçoğunda halk ve yönetim arasında gerek sosyal gerek ekonomik anlamda çok büyük uçurumlar vardır. Öyle ki sokaklar ve saraylar adeta farklı zamanlarda hatta çağlarda yaşam sürerler. Nitekim bugünün Ortadoğu'sunda varlığını sürdüren ülkelerin neredeyse tamamı "Soğuk Savaş artığı" olarak nitelendirilebilecek bir sistemin uzantıları ya da mirasçıları tarafından yönetiliyor.

Son derece sancılı süreçlerden geçerek kurulan devletlerin birçoğunda Soğuk Savaş boyunca deyim yerindeyse zincirleme askeri ve/veya sivil darbeler meydana geldi ve bugün halen bahsi geçen darbelerle başa geçen isimler ya da oğulları tarafından demir yumruk rejimleriyle yönetiliyorlar.

Kimilerinde yarım yüz yılı aşkındır iktidarda bulunan isimler varken, kimilerindeyse ömrü vefa etmeyen babaların oğulları "saltanat" sürmekte. Görünürde her birinin farklı yönetim sistemleri ve rejimleri olsa da aslına bakılırsa hepsinin çıkış noktası aynı ya da çok benzer. Hemen hepsi I. Dünya Savaşı sonrasında kurulmuş olan Arap ülkeleri yıllar süren manda rejimlerinin ardından sözde bağımsızlıklarını ilan ettiler. Son derece sancılı süreçlerden geçerek kurulan devletlerin birçoğunda Soğuk Savaş boyunca deyim yerindeyse zincirleme askeri ve/veya sivil darbeler meydana geldi ve bugün halen bahsi geçen darbelerle başa geçen isimler ya da oğulları tarafından demir yumruk rejimleriyle tabir-i caiz ise "olmayana ergi yöntemleriyle" yönetiliyorlar.

İşte bu mekanizma ile yönetilen ülkelerden biri de Suriye... Dört yüz yıllık Osmanlı egemenliği sonrası I. Dünya Savaşıyla Osmanlı'dan ayrılıp Fransız Mandası'na giren ve nihayetinde yirminci yüz yılın ikinci çeyreğinde bağımsızlığını kazanan Suriye, bağımsızlık sonrasında ardı sıra gelen darbeler nedeniyle yaşadığı iç çalkantılar ve bölgede İsrail'in kurulması ile sarsılan dengeler arasında yaşadığı med-cezirler nedeniyle uzun süre istikrarı yakalayamayan bir ülke görüntüsündeydi. Bugün geline nokta "Arap Baharı"nın rüzgarı ile yine ciddi gelgitler yaşayan, istikrarın oldukça uzağında bir Suriye var karşımızda.

30 yıllık demir yumruk iktidarı sonrasında 2000 yılında vefat eden Hafız Esad'dan sonra iktidar koltuğuna oturan oğlu Beşşar Esad ile başlayan süreçte bugünkü anlamı ile olmasa da "ılıman bir bahar havası" beklentisi oluşmuştu. Oğul Esad'ın askeri eğitim almamış, İngiltere'de Batı değerleri ile yetişmiş genç bir tıp doktoru olarak profili bu beklentilerin oluşmasında oldukça etkili olmuştu. Ne var ki siyaset tecrübesi neredeyse hiç

olmayan oğul Esad iktidar koltuğuna oturduğunda 30 yıllık kemikleşmiş rejimi/ sistemi bir anda yumuşatmasını beklemek gerçekçi bir yaklaşım olmazdı.

Nitekim olmadı da. Beşşar Esad kendi çapında "ılımanlaşma" sayılabilecek siyasi suçlulara af çıkarılması, ekonomide liberalleşmeye kapı aralanması, özel

üniversitelerin kurulması vs gibi bir takım adımlar attı atmasına ama bunlar istenilen düzeyde bir sonuç ortaya koymadı. Süreç işlerken 2003 yılında ABD'nin Irak'a girmesi ve sonrasında Suriye-ABD arasında yaşanan sınır geçişi gerginlikleri, İsrail'le bir türlü rayına oturtulamayan barış görüşmeleri, Suriye'nin Hamas ve Hizbullah ile olan üst düzey ilişkileri, İran'la sürdürdüğü "stratejik ittifak" ve 2005 yılında gerçekleştirilen Lübnan eski başbakanı Refik Hariri suikastının "olağan şüphelisi" olarak gösterilmesi, Beşşar Esad'ı henüz yolun başında iken oldukça zorlayıcı bir konjonktürle karşı karşıya bıraktı.

Zaten son derece katı, çözülmesi zor ve zaman alıcı bir siyasal sisteme sahip olan Suriye'nin bir yandan Irak nedeniyle bir yandan da Hariri Suikastı ve Lübnan meselesi nedeni ile bir yandan da Hamas ve Hizbullah bağlantıları nedeniyle başta ABD ve İsrail olmak üzere Batı'nın yoğun baskısı altında kalması, oğul Esad'ın reform sözlerini tut(a) mamasına neden/bahane oldu. Aslına bakılırsa mevcut sistemin kilit noktalarında bulunan baba Esad döneminden

Zaten son derece katı, çözülmesi zor ve zaman alıcı bir siyasal sisteme sahip olan Suriye'nin bir yandan Irak nedeniyle bir yandan Hariri Suikastı ve Lübnan meselesi nedeni ile bir yandan da Hamas ve Hizbullah bağlantıları nedeniyle başta ABD ve İsrail olmak üzere Batı'nın yoğun baskısı altında kalması, oğul Esad'ın reform sözlerini tut(a)mamasına neden/bahane oldu.

kalma "eski tüfeklerin" istediği de bir anlamda gerçekleşmiş oluyordu. Böylece rejim gevşemeyecek, sistem çözülmeyecek ve koltukları korunabilecekti. Peki neydi bu rejim, nasıl bir sistemden vazgeçilmek istenmiyordu? Bu noktada Suriye'de olup biteni anlayabilmek için yazının başından beri bahsi geçen rejim/sistem üzerinde durmak yerinde olacaktır.

Kemikleşmiş sistem...

Ortadoğu'nun etnik-dini-mezhepsel çeşitliliğini gözler önüne seren oldukça karmaşık bir toplumsal yapıya sahip olan Suriye'nin siyasal tarihini büyük oranda toplumsal yapı şekillendirmiştir. Kendi içinde çelişik, katı siyasal sistemi ve iç içe geçmiş çelişkiler ile örülü sosyolojik yapısı ile son derece karmaşık bir siyasal-toplumsal yapıya sahip olan Suriye, alan ve nüfus olarak sahip olduğu görece küçük sınıfların aksine tarihsel süreçte edindiği “güç” ile bölgesel

Hafız Esat, Soğuk Savaş dönemi Ortadoğu'sunda oluşan konjonktür sayesinde zamanın ve dönemin ruhu içerisinde gerçek gücünün çok üstünde bir güce sahip olmuş ve bunu da sonuna kadar kullanmıştır. Tarihin aynasından yansıyan Suriye resminin altında ise hiç kuşkusuz Suriye tarihinin otuz yılına imzasını atan Hafız Esad ismi bulunmaktadır.

anlamda önemli bir konuma gelmiştir. Özellikle, fonda büyük oranda Arap-İsrail savaşlarının bulunduğu Soğuk Savaş dönemi Ortadoğu'sunda oluşan konjonktür sayesinde zamanın ve dönemin ruhu içerisinde gerçek gücünün çok üstünde bir güce sahip olmuş ve bunu da sonuna kadar kullanmıştır. Tarihin aynasından yansıyan Suriye resminin altında ise hiç kuşkusuz Suriye tarihinin otuz yılına imzasını atan Hafız Esad ismi bulunmaktadır.

Öyle ki, ölümün üzerinden on bir yıl geçmiş olmasına rağmen bugün bile Suriye'yi tanımlamak için kullanılan ilk isimlerden biri halen Hafız Esad'dır. Otuz yıllık iktidarı boyunca parti-ordu-istihbarat üçgeni üzerine kurduğu sistemle ülkeyi tek elden yönetmiştir. Suriye'deki mezhep gruplarından biri olan Nusayri (Arap Alevisi) bir aileye mensup olan Hafız Esad, 1970'de kansız bir darbe ile ülkede azınlık durumunda olan Nusayrileri iktidara taşıyarak yönetimi ele geçirmiş ve bu tarihten itibaren ülkesini son derece katı bir siyasal sistem ile yönetmiştir.

Tamamen kendisine bağlı, sadakatine güvendiği ve askerler ve bürokratlardan oluşturduğu üç ana eksensel sistemde Esad'ın güçlü kişiliği zamanla Baas Partisi'nin bile önüne geçmiş, hatta bir süre sonra tamamen kişiselleştirdiği, nev-i şahsına münhasır bir egemenlik sistemi oluşturmuştur. Böylece takvim yaprakları 1980'leri göstermeye

başladığında Suriye'de tam anlamıyla tek adam iktidarı, başka bir deyişle “Esadizm fırtınası” esmeye başlamıştır.

Hafız Esad elde ettiği bu sınırsız gücü ve iktidarını koruyabilmek için ise hem içeride hem de dışarıda kendini belli kalıplara sokmayan, sınırları olmayan tamamen pragmatist politikalar izlemiştir. Zaman zaman “tehlike” sinyalleri aldığı durumlarda, kendi vatandaşlarına bile kılıcını çekmekten kaçınmamıştır.

Nitekim 1982 yılında yaşanan Hama ve Humus olayları -ki tarihe Hama ve Humus Katliamları olarak geçmiştir- bunun en açık örneklerinden yalnızca biridir.

Her otoriter yapının ve sınırsız gücün zaafı olduğu gibi Esad iktidarının da zayıf noktaları yok değildi. Esad iktidarının içsel işleyişi ile sınır ötesi işleyişi arasında ortaya çıkan yapısal farklılıklar, sistemin yumuşak karnını oluştuyordu. Esad, bu zaafı ortadan

kaldırmak bir anlamda rejimi tehdit ettiğini düşündüğü “sakıncalı” olguları bertaraf etmek, hatta lehine çevirmek için pragmatist politikalar izlemiştir. Bu bağlamda, Arap milliyetçiliğini söz konusu pragmatist zeminde içselleştirerek zaman zaman saf haliyle zaman zaman da dönüştürerek politik anlayışının merkezine oturmıştır.

Bu çerçevede sahiplendiği Arap milliyetçiliğini kendi siyaset felsefesi ile harmanlayarak Suriye milliyetçiliğine dönüştürmüş ve uzun yıllar boyunca kılıcın en keskin tarafı ile yönettiği Suriye halkından Suriye devletine daha doğrusu “Hafız Esad'ın Suriyesi”ne sadık tek bir ulus yaratmaya çalışmıştır. 2000 yılında vefat ettiğinde tam

Esad iktidarının içsel işleyişi ile sınır ötesi işleyişi arasında ortaya çıkan yapısal farklılıklar, sistemin yumuşak karnını oluştuyordu. Esad, bu zaafı ortadan kaldırmak, bir anlamda rejimi tehdit ettiğini düşündüğü “sakıncalı” olguları bertaraf etmek, hatta lehine çevirmek için pragmatist politikalar izlemiştir.

anlamı ile “kişiselleştirilmiş bir devlet” miras bırakan Esad, 30 yıl boyunca Baas Partisi üzerinde cisimleştirdiği devlet mekanizmasını adeta kendisine bağ(ım)lı bir sistem üzerine yeniden kurgulamıştır.

İşte böylesine bir miras devralan Beşşar Esad bugün gelinen noktada söz konusu katı mekanizmayı kendi isteğiyle esnekleştirmede süreci istikrarını Suriye'ye uğraması pek mümkün görünmüyor. Nitekim ülkenin güneyindeki Der'a kentinde başlayıp yayılan gösterilerin kanlı şekilde bastırılması,

Bu hiç de iç açıcı olmayan tabloyu görmek istemeyen bir yönetim/rejim/sistem belki sağlam yapısının maharetiyle kısa-orta vadede devrilmez ama artık muhalifleri susturmanın, demokrasiyi hasıraltı etmenin eskisi kadar kolay olmadığı da bir gerçek. Esad yönetimi bu gerçekle yüzleşmediği sürece, halkın sesini duymakla yetinmeyip dinlemediği sürece içine düştüğü girdaptan çıkması çok ama çok zor görünüyor.

istihbarat teşkilatı El Muhaberat'ın 80'li yıllardaki karanlık politikalara dönüş sinyalleri vermesi, Beşşar Esad'ın isyanlara karşılık plasebo etkisinden ileri gidemeyecek reform reçeteleri ile halkın karşısına çıkması, Suriye için çanların çalmaya devam ettiğinin açık bir göstergesi olsa gerek.

Bu hiç de iç açıcı olmayan tabloyu görmek istemeyen bir yönetim/rejim/sistem belki sağlam yapısının maharetiyle kısa-orta vadede devrilmez ama artık muhalifleri susturmanın, demokrasiyi hasıraltı etmenin eskisi kadar kolay olmadığı da bir gerçek ve Esad yönetimi bu gerçekle yüzleşmediği sürece, halkın sesini duymakla yetinmeyip dinlemediği sürece içine düştüğü girdaptan çıkması çok ama çok zor görünüyor.

Bu noktada Suriye muhalefetine de bir paragraf açmak gerekiyor. Zira Suriye'deki sorunu çözümsüzlüğe iten faktörlerden biri de hiç şüphe yok ki muhalefetin tek bir çatı, ortak bir vizyon etrafında birleşememiş olması. Bugün Suriye'de kendisini muhalif olarak tanımlayan onlarca grup bulunmakta ve söz konusu gruplar her ne kadar bir araya gelip “vizyon ve misyon” belirlemeye çalışıyorlarsa da herhangi bir yol kat edebilmiş görünmüyorlar. Bu vizyonsuzluğun temelinde ise hiç şüphe yok ki muhalif grupların kiminin etnik, kiminin dini, kiminin mezhepsel, kiminin fraksiyonel, kiminin laik, kiminin İslami, kiminin milliyetçi, kiminin sosyalist, kiminin Marksist, kiminin liberal, kiminin Batı, kiminin Doğu referansları ile hareket etmesi yatıyor.

Bu ayrıştırıcı unsurların bir diğer yüzünde ise rejime/sisteme karşı olan tutumlarda da iki ayrı düşünce ön plana çıkıyor. Muhaliflerin bir kısmı Esad kalsın rejim gitsin derken bir kısmı ise hem rejim hem Esad gitsin düsturu ile hareket ediyor. Genellemeci ve indirgemeci bir bakış açısıyla bakıldığında

Arap siyasal söyleminin belirleyici özelliklerinden biri olagelen “hizip” Suriye muhalefetine de kendisini gösteriyor. Bu söz konusu zaaf Suriye'deki mevcut siyaset kargaşasına bir düğüm daha atmış oluyor.

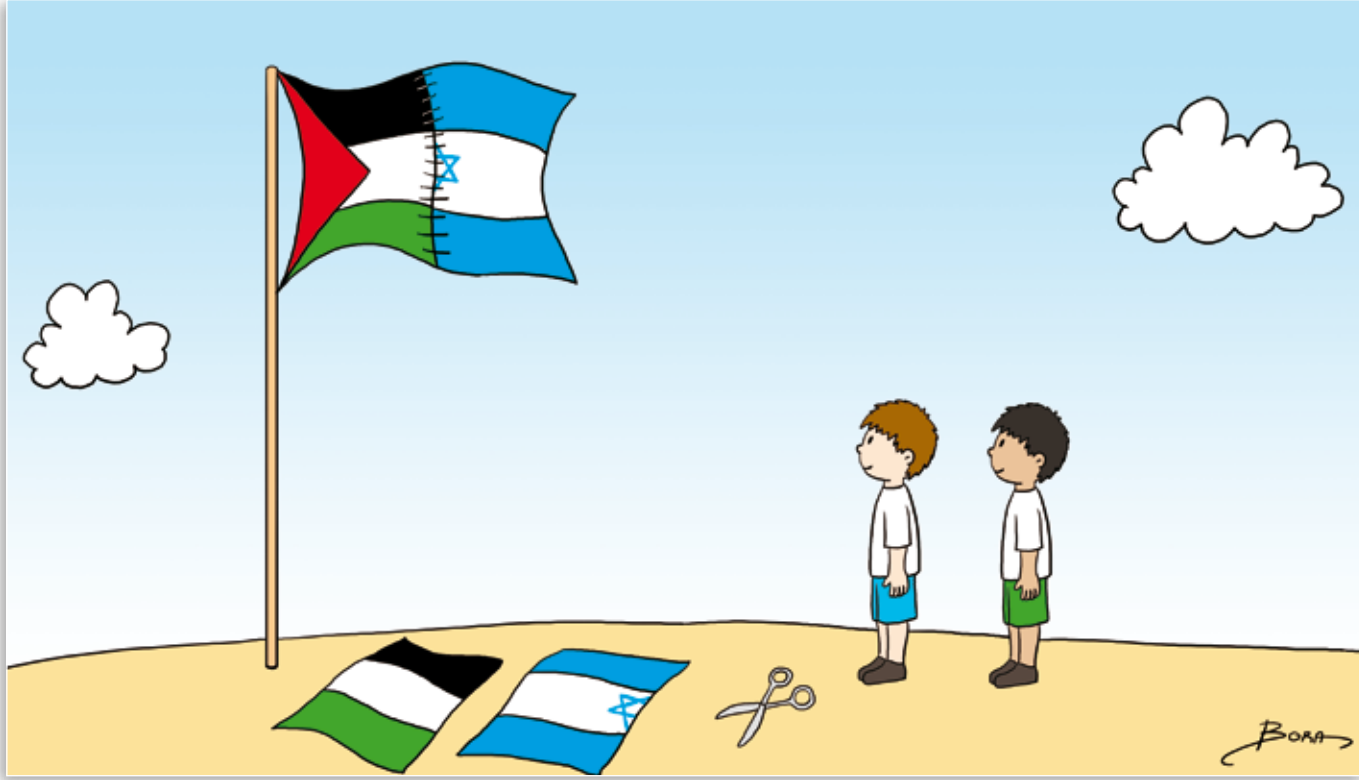
Bir ihtimal daha var (mı?)

Görüldüğü üzere Suriye'de çift sarmallı bir kaos söz konusu. Sistem, esnekliğe, reforma, değişime, dönüşüme yanaşmıyor; muhalefet ortak bir paydada buluşup gerçekçi bir vizyon belirleyemiyor. Böylece kurgusal bir döngü ya da tam tersi döngüsel bir kurgu ile Suriye

modernleş(e)meden postmodernleşme sancıları içerisinde yine, yeniden istikrarsızlık tuzağına düşüyor. Nüfusunun çoğu genç olan ve bilinen aksine eğitilmiş olan Suriye'de bu kaotik gündemden en fazla etkilenen ise gelecekle ilgili endişe eden, yarınlarını göremeyen; reform, değişim, dönüşüm, demokrasi, özgürlük isteyen ama bir yandan da Irak örneğinde, Afganistan örneğinde ve Libya örneğinde olduğu gibi yağmurdan kaçarken doluya tutulmaktan kaygılanan gençler.

Çünkü düzenin çarkları bu şekilde dönmeye devam ettikçe çarkın dişlileri arasında ezilip gideceklerinin farkındalar. Tıpkı kendilerinden önceki nesiller gibi. İşte bu nedenle bir kıvılcım bekliyorlar, bir mucize belki. İsyancılar, halk hareketleri, darbeler çözüm mü o da şüpheli. Zira değinildiği üzere Afganistan, Irak örneklerinde olduğu gibi yıkılan rejimler yerine kurulanlar/kurulacak olanlar sistemi değil, rejimi değil sadece isimleri değişecekse; gelir dağılımında yine uçurumlar olacaksa, özgürlük, adalet, refah yine sınırlı ve sayılı bir halk zümresine sunulacaksa değişen hiçbir şey olmayacak “sokaklar” için.

Ama durum tamamen ümitsiz değil, zira gerçekçi ve idealist yaklaşımların eklemelendiği noktada Suriye'nin geleceği için “bir ihtimal daha var”. Bu ihtimalin adı “topyekün zihniyet devrimi”. Sıradan halkın, yani sokakların hakkını alabilmesi için evet “tek yol devrim” ama var olan düzeni sadece yıkmak için değil yenisini, daha iyisini kurmak için zihinlerin hazır, zeminlerin uygun olduğu bir zihniyet devrimi...

BAĞIMSIZ FİLİSTİN ÇIKMAZI (YA DA BARIŞ SÜRECİNDE TEK TARAFLILIK)

Bora Bayraktar & Can Yirik

İsrail-Filistin sorununda taraflar bu sonbaharda yeni bir keskin viraja sürükleniyor. Filistin Yönetimi, Eylül ayındaki liderler zirvesinde Birleşmiş Milletler’de bağımsızlık ilan etmeye hazırlanıyor. Bu süreçte Mahmud Abbas aralarında Türkiye’nin de bulunduğu pek çok ülkeden de destek sözü aldı. Ancak bu adım daha şimdiden İsrail tarafından reddedilmiş durumda. İsrail yönetimi böylesi bir bağımsızlık ilanının kağıt üzerinde kalacağını söylemenin ötesinde girişimin, barış sürecini de tamamen boşa çıkaracağı görüşünde.

Filistin tarafı ise bu adımı atmakta kararlı. Filistin tarafının tedirgin edense İsrail’in itirazlarından çok kendi içindeki bölünmüşlük. Türkiye bu noktada gerek El Fetih gerekse Hamas üzerindeki etkinliğini kullanarak anlaşmazlıkların giderilmesi için devreye girmiş bulunuyor. Pek çok Batılı ülke ise yaklaşan krizi aşmak için ciddi bir çaba ortaya koyabilmiş

değil. Amerikan yönetimi de Obama liderliğinde kendisini İsrailli karar vericilerin eline teslim etmiş gibi görünüyor.

Bu çalışmada ayak sesleri duyulan yeni krize doğru tarafların yaklaşımına ve Türkiye’nin attığı adımlara kısaca baktıktan sonra, Filistin’in tek taraflı bağımsızlık ilanının önündeki en büyük sorun olarak El Fetih ile Hamas arasındaki anlaşmazlığın nasıl aşılabileceği, İsrail’in yaklaşımı ve Türkiye’nin rolü konusundaki muhtemel adımları değerlendirmeye çalıştık.

FİLİSTİN’DE BİRLİK ÇABALARI

Ayrılığın kökenleri:

2007 yılında bir iç çatışmaya dönüşen Filistin Yönetimi içindeki iki güçlü siyasi hareketin arasındaki anlaşmazlık yeni değil. Daha eskilere uzanan bu fikir ayrılığı zaman içinde dönüşüm geçirse de saflar aslında çok belirgin. İlk anlaşmazlık konusu silahlı direniş konusundaydı ve pasiflikle suçlanan taraf Hamas’tı.

Filistinli siyasi çevrelerde yirmi yıldır İsrail Devleti’yle yapılan barış görüşmelerinde İsrail’in sorunun temelini teşkil eden sınır, mülteciler ve Kudüs konularında vereceği optimum tavizlerin sürdürülebilir bir barışa ve yaşayabilir bağımsız bir Filistin Devleti fikrine ulaşmak için yeterli olmadığına yönelik bir görüş hakim oldu.

Laik ve milliyetçi El Fetih İsrail’e karşı mücadeleye başladığında silahlı bir direniş hareketi olarak öne çıkmıştı. Bu dönemde Müslüman Kardeşler’in uzantısı olarak faaliyete geçen İslami Direniş Hareketi Hamas, toplumu İslamlaştırmaya odaklanmış, silahlı mücadeleye karşı çıkan bir gruptu. El Fetih, Müslüman Kardeşler’i ihanetle ve İsrail ile işbirliği içinde olmakla suçluyordu. 1970’lerde başlayan bu durum 1987 yılında patlak veren birinci intifada ile değişti. Filistin halkının İsrail işgaline karşı ayaklandığı bir ortamda İslami Hareket Hamas’ı kurarak aktif silahlı direnişe katıldı. El Fetih ve Hamas kısa bir süre aynı safta yer aldı.

Çok geçmeden taraflar yine ters düştü. Bu kez konu barış süreciydi ve suçlamalar yer değiştirmişti. Arafat yönetimindeki Filistin Kurtuluş Örgütü’nün İsrail’in varlığını kabul ederek barış masasına oturması Hamas’ı kızdırdı. Hamas, Arafat’ın iki devletli çözüm için müzakere masasına oturmasına karşı çıkarak silahlı direnişten yana tavır koydu.

Örgüt intihar saldırıları ile İsrail içinde sivil halkı hedef alırken asıl amacı barış görüşmelerini rayından çıkarmaktı. Çünkü Hamas’a göre Filistin toprakları kıyamete kadar Müslümanlara aitti ve bu toprakların bir karışından bile vazgeçen vatan haininden başka bir şey değildi. Yine de 1990’lı yıllarda Arafat’ın usta manevraları, Hamas lideri Şeyh Yasin’in kardeş kavgasından kaçınması, iki tarafın doğrudan çatışmaya girmesine engel oldu. Ancak bu birliktelik formülü bu iki ismin ölümünden sonra yürütülemedi. Yeni liderler Filistin’i birlik içinde tutmayı başaramadı.

2006’da Filistin’de yapılan seçimleri sürpriz bir şekilde Hamas’ın kazanmasıyla başlayan süreç, Filistin halkının artık İsrail ile

görüşmelerden ümitsiz olduğunun dışavurumuydu. Kurulan Hamas hükümeti, İsrail, ABD ve AB tarafından “terörist” olarak nitelendirildiği için soyutlanırken El Fetih’in Batılı güçlerin etkisinde kalması, ulusal birlik fikrine yanaşmaması ayrılığı körükledi. Sorun tam çözülme eğilimindeyken ipler 2007 yılında tamamen koptu.

Birlik çabaları:

El Fetih ile Hamas arasındaki birleşmenin önündeki en büyük engel güç paylaşımı konusundaki anlaşmazlık. Siyasi açıdan en büyük sorun Hamas’ın Filistin Kurtuluş Örgütü’ne katılımı. Hamas, Filistinli tüm örgütleri tek çatı altında toplayan ve yönetimde son sözü söyleyen FKÖ’de son seçimde ortaya çıkan halk desteği kadar etkili bir katılımı ısrarcı. El Fetih ise buna yanaşmıyor. Filistin Yönetimi’ne bağlı kadroların paylaşımı, güvenlik güçlerinin kimin elinde olacağı gibi konular da iki taraf açısından çözümü zor bir mesele. Bunun dışında İsrail ile barış konusunda da tarafların bilinen farklı yaklaşımını aşmak kolay değil.

El Fetih anlaşma olmadan İsrail’in varlığını tanımış durumda. Hamas ise İsrail’i tanımıyor, tanıma kararını İsrail’e karşı en önemli koz olarak elinde tutmak istiyor. Bu tutumu örgütün uluslararası alanda da yalnız kalmasına yol açıyor. Taraflar yönetim krizini aşmak için defalarca masaya oturdu. Mısır’ın arabuluculuğunda gerçekleşen son görüşmelerde taraflar Filistin’i yeniden seçime götürecek teknokrat bir hükümet kurulması fikri üzerinde uzlaştı. Ancak bu hükümetin başına Batı’da eğitim görmüş ve Washington’la iyi ilişkileri bulunan Selam Feyyad’ın

İsrail, bir taraftan Filistin Yönetimine BM’ye gitme kararından vazgeçmesi için diğer taraftan ABD başta olmak üzere Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyelerine Filistin Devleti’nin tanınmaması ve BM’ye tam üyeliğinin engellenmesi için yoğun bir diplomasi yürütüyor.

getirilmesi fikri Hamas’ın itirazları dolayısıyla birlik çabalarını yine erteledi. Uzlaşmanın sağlanamaması İsrail tarafının “karşımızda muhatap yok” tezini güçlendirmesinin ötesinde Eylül ayında yapılacak bağımsızlık ilanının gücünü de kırıyor.

Müzakere Sürecinden Tek taraflılığa...

İsrail de son yıllarda bu ayrılığın üzerine gidiyor. İsrail'e göre Filistin Yönetimi'nin masada kabul edilebilir ciddi bir barış planı yok. Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs'te bir Filistin Devletinin kurulmasına ve bu devletin Birleşmiş Milletler tarafından tanınmasına yönelik diplomatik girişimin, Hamas- El Fetih arasındaki görüşmelerin başarısız olması halinde çok da anlamı olmayacağını da farkında. Ayrıca İsrail, ABD'den gelen baskılara karşı da direniyor, pozisyonundan geri adım atmıyor.

Hatırlanacağı gibi Obama yönetimi, 2008 yılının Aralık ayında İsrail Ordusu tarafından Gazze'deki Hamas yönetimine karşı başlattığı Dökme Kurşun Operasyonu'nun ardından, kesintiye uğrayan barış sürecinin tekrar canlandırılması amacıyla Ocak 2009'da George Mitchell'i Ortadoğu Özel Temsilcisi sıfatıyla görevlendirmişti. Mitchell doğrudan görüşmelerin başlaması için İsrail hükümeti ve Filistin Yönetimi arasında bir dizi görüşme yaptı.

Filistin Yönetimi Mitchell'a, müzakere sürecine başlanabilmesi için İsrail hükümetinin Batı Şeria ve Doğu Kudüs'teki Yahudi yerleşim birimlerinin inşasını durdurmasını, aksi halde başlatılacak müzakerelerin hiçbir noktaya varamayacağı yönündeki görüşünü ilettili. İsrail ise yerleşim birimlerinin inşasının durdurulmasını "ön şart" olarak tanımladı ve ön şartlarla barış masasına oturmayacağını belirterek pozisyonunu açıkladı. İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, hükümetinin yeni yerleşim birimleri açma politikasından geri adım atmayacağını açıkladı.

ABD Yönetiminin doğrudan görüşmelere başlanması için yoğun çaba harcadığı ve İsrail'in kurulacak Filistin devletinin toprakları üzerindeki yerleşim birimi inşaatlarını durdurması için baskı yaptığı bu dönemde, ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden tarafından İsrail'e yapılan ziyarette İsrail hükümetinin Doğu Kudüs'te 1600 yeni konut inşa edeceğini açıklaması İsrail'in ABD ile ilişkilerinde gerginliğe neden oldu. Yine de İsrail'in Washington Yönetiminin baskısıyla Nisan 2010'da Doğu Kudüs yerleşim birimi inşasını durduracağını açıklaması üzerine taraflar Eylül ayında yeniden masaya oturdu.

Şahin politikaları benimseyen aşırı sağcı siyasilerden oluşan mevcut 32. İsrail hükümetinin ABD başta olmak üzere batılı

ülkelerden gelen tüm uyarıları dikkate almaksızın yerleşim birimi inşasına yeniden başlaması üzerine barış görüşmeleri başladıktan iki hafta sonra tekrar askıya alındı. İsrail'in uzlaşmaz tavrı Filistin Yönetimi'nin tek taraflı hareket etme yönündeki kararında etkili oldu. Barış Sürecinin çöküşünü müteakip Filistin Yönetimi Avrupa Birliği tarafından desteklenen 'Tek Taraflı Filistin Devleti İlanı Planı'nı gündemine aldı.

Filistin Sorununun uluslararasılaştırılması, uluslararası kamuoyunda İsrail'e yönelik boykot, baskı ve protestoların güçlenerek devam etmesine neden olabilir ve İsrail'i diplomatik platformda daha da savunulamaz bir duruma sokabilir. Bunun yanı sıra, İsrail, tanıma kararı nedeniyle doğrudan müzakerelerde daha fazla taviz vermesine neden olabilecek baskıya maruz kalabilir. İsrail hükümeti tüm bu nedenlerden dolayı Filistin Yönetimine sert bir karşılık vermeye hazırlanıyor.

Filistin Yönetiminin tek taraflılık politikasına yönelmesi 2001 yılındaki Ehud Barak-Yaser Arafat ve 2008'deki Mahmud Abbas-Ehud Olmert görüşmelerinin devamı ve sonucu olarak da değerlendirilebilir. Filistinli siyasi çevrelerde yirmi yıldır İsrail Devleti'yle yapılan barış görüşmelerinde İsrail'in sorunun temelini teşkil eden sınır, mülteciler ve Kudüs konularında vereceği optimum tavizlerin sürdürülebilir bir barışa ve yaşayabilir bağımsız bir Filistin Devleti fikrine ulaşmak için yeterli olmadığına yönelik bir görüş hakim oldu.

Barışa yönelik İsrail'in taviz vermez tutumu ve yapılacak olası bir barış anlaşmasının Filistin halkına anlatılmasının imkansız olduğunun anlaşılması, İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun iktidara geldiği ilk günden itibaren 1967 sınırlarına geri dönülmesinin ülkesinin güvenlik politikası nedeniyle kabul edilemez olduğuna yönelik açıklamaları ve ABD yönetiminin İsrail üzerinde gerekli baskıyı kuramaması, Filistin Yönetimini tek taraflılığa ve sorunu uluslararasılaştırılma politikasına yöneltti.

Filistin Yönetimi'nin devlet olarak tanınması için BM'ye gideceğini açıklamasına İsrail'in nasıl karşılık vereceği, bu politikanın Filistin halkına maliyeti ve bölgede ne gibi sonuçlar doğuracağı cevaplanması gereken sorular olarak karşımıza çıkıyor.

Filistin Yönetimi'ndeki bölünme Türkiye'nin mayın tarlasına benzeyen bu coğrafyada yürütmeye çalıştığı dengeyi iyice zorlamaya başladı. Ancak Ankara görünüşe göre özellikle Gazze ve Ramallah arasındaki gerilimde iki tarafın da nabzını tutmayı başarmış durumda.

İsrail'in Çekinceleri

Birleşmiş Milletlerin Filistin devletini tanıması durumunda bağlayıcılığı olmayan bu kararın hukuki tarafından çok siyasi olarak nasıl yorumlanacağı İsrail'i endişelendiriyor. Her ne kadar Filistin Yönetimi'nin Başbakanı Salam Fayad doğrudan müzakerelerden vazgeçmediklerini ve tanıma kararının sembolik olacağını ifade etse de, İsrail bu girişimin sembolik olmaktan öteye geçmesinden çekiniyor. Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nun Filistin Yönetimi'nin devlet kurmaya ve yönetmeye hazır olduğuna ilişkin raporları, olası bir tanıma kararı sonrası birçok ülkenin Filistin'le diplomatik ilişkilerinin düzeyini arttıracak olması ve tanıma kararının Filistin diplomasisinin elini güçlendirebilecek parametrelere dönüşmesi İsrail'i rahatsız ediyor. Bu nedenle, İsrail, bir taraftan Filistin Yönetimine BM'ye gitme kararından vazgeçmesi için diğer taraftan ABD başta olmak üzere Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyelerine Filistin Devleti'nin tanınmaması ve BM' ye tam üyeliğinin engellenmesi için yoğun bir diplomasi yürütüyor.

Filistin Yönetiminin tek taraflılık politikasının bugüne kadar iki taraf arasında imzalanan anlaşmalarla, BM kararlarıyla ve Ortadoğu Dörtlüsünün Yol Haritasıyla çeliştiğini, sorunun BM'ye taşınmasının ve olası bir tanıma kararının mevcut şartları daha da kötüleştirerek, müzakereler yoluyla iki devletli çözüme ulaşılması için tekrar doğrudan görüşmelerin başlamasını engelleyeceğini savunan İsrail hükümeti, Birleşmiş Milletlerin Filistin devletini tanıma kararının diplomatik bir tsunamiye neden olacağını, bölgedeki mevcut gerginliği arttırarak istikrarsızlığa yol açacağını ileri sürüyor.

İsrail, Filistin Yönetiminin müzakere sürecini terk etmesinin, Hamas başta olmak üzere çeşitli silahlı radikal örgütleri cesaretlendirmesinden ve İsrail'e yönelik şiddetin artmasından korkuyor. İsrail, söz konusu tanıma kararının Hamas ve İslami Cihad gibi örgütler tarafından, uluslararası toplumun barış sürecinde ilerleme kaydedilememesinin faturasının İsrail'e kestiği ve tek taraflılık dışında başka bir çözüm alternatifinin kalmadığı şeklinde yorumlanmasının, Filistin tarafında İsrail'le müzakerelere karşı olan radikallerin bölge siyasetindeki ağırlığını arttıracaklarını düşünüyor. Diğer taraftan, İsrail'in varlığını tanımayan ve geçmiş dönemde İsrail ve Filistin Yönetimi arasında imzalanan anlaşmaları kabul etmeyen ve İsrailli sivillerin ölümünden sorumlu Gazze'deki Hamas yönetiminin temsilcilerinin BM çatısı altında yer alacak olması da İsrail'i rahatsız ediyor.

Filistin Sorununun uluslararasılaştırılması, uluslararası kamuoyunda İsrail'e yönelik boykot, baskı ve protestoların güçlenerek devam etmesine neden olabilir ve İsrail'i diplomatik platformda daha da savunulamaz bir duruma sokabilir. Bunun yanı sıra, İsrail, tanıma kararı nedeniyle doğrudan müzakerelerde daha fazla taviz vermesine neden olabilecek baskıya maruz kalabilir. İsrail hükümeti tüm bu nedenlerden dolayı Filistin Yönetimine sert bir karşılık vermeye hazırlanıyor.

El Fetih-Hamas görüşmelerinde Ankara Haziran ayında devreye girerek iki tarafın liderlerini Türkiye'de ağırladı. Hem Filistin Yönetimi Başkanı Mahmud Abbas ile hem de Hamas lideri Halid Meşal ile görüşmeler yapıldı. Türkiye Filistin sorununda tüm yaşanan sorunlara rağmen söz sahibi olduğunu gösterdi. İki tarafa da bağımsızlık ilanı konusunda destek olunacağını bildirdi ve aralarındaki sorunları çözmelerinin Eylül ayı açısından kritik olduğunu vurguladı.

İsrail'in diplomatik girişimleri sonrasında ABD Kongresi BM'ye gitme kararından vazgeçmemesi durumunda Filistin Yönetimine yaptığı yardımları donduracağını açıkladı. İsrail, El Fetih ve

Hamas arasında imzalanan anlaşma sonrasında Filistin Yönetimiyle olan güvenlik alanındaki işbirliği başta olmak üzere tüm alanlardaki ilişkilerini asgari düzeye indirildi. Diğer taraftan, İsrail hükümeti Filistin Yönetimi'ne aktarması gereken vergi gelirlerini de dondurarak Filistin'i ekonomik olarak baskı altına tutmaya çalışacaktır. Filistin'deki mevcut ekonomik durumun daha da kötüleşmesi, Arap Baharının da etkisiyle Filistin halkınıyaşadığı sorunlara çözüm üretemeyen Filistin Yönetimine karşı ve yaşadıklarının sebebi olarak gördüğü İsrail'e karşı sivil itaatsizlik eylemleriyle tepki göstermesine neden olabilir. Bölgede gerginliğin tekrar tırmanmasına neden olacak eylemler yeni askeri operasyonları ve Filistin halkının yeni sıkıntılarla karşı karşıya kalmasına neden olacaktır.

Türkiye'nin rolü

Filistin konusunda öteden beri İsrail ile Filistin Yönetimi arasında denge politikası güden Türkiye'nin bu politikası 2000 yılında barış sürecinin çöküşü, İkinci İntifada'nın başlaması ve Ariel Şaron'un sertlik yanlısı politikaları dolayısıyla yürütülemez bir hale geldi. İsrail'in Filistin'de uyguladığı politikaları zaman zaman sert ifadelerle eleştiren Türkiye, 2009 yılındaki Gazze Savaşı'ndan sonra İsrail ile iyiden iyiye söylem düzeyinde çatışmaya girdi. 2010 Mayıs'ında Gazze'ye Yardım Filosu'nda yaşananlar Ankara-Tel Aviv ilişkilerini son yılların en zorlu sürecine soktu.

Filistin Yönetimi'ndeki bölünme Türkiye'nin mayın tarlasına benzeyen bu coğrafyada yürütmeye çalıştığı dengeyi iyice zorlamaya başladı. Ancak Ankara görünüşe göre özellikle Gazze ve Ramallah arasındaki gerilimde iki tarafın da nabzını tutmayı başarmış durumda. Mısır arabuluculuğunda başlayan ve çöken El Fetih-Hamas görüşmelerinde Ankara Haziran ayında devreye girerek iki tarafın liderlerini Türkiye'de ağırladı. Hem Filistin Yönetimi Başkanı Mahmud Abbas ile hem de Hamas lideri Halid Meşal ile görüşmeler yapıldı. Türkiye Filistin sorununda tüm yaşanan sorunlara rağmen söz sahibi olduğunu gösterdi. İki tarafa da bağımsızlık ilanı konusunda destek olunacağını bildirdi ve aralarındaki sorunları çözmelerinin Eylül ayı açısından kritik olduğunu vurguladı. Türkiye'nin tarafların istim üzerinde kalabilmesi ve İsrail ile yürütülecek görüşmelerde ellerinin güçlü olması için birlik olmalarını sağlamakta yapıcı rolünü sürdürmesi gerekmektedir.

Sonuç

Filistin tarafının tek taraflı bağımsızlık ilanı kuşkusuz konuyla ilgili tarafların ve bölge ülkelerinin sinir uçlarını etkileyecek, beklenmedik olayları tetikleyebilecek bir adım olacak. Daha

Filistin tarafında bile iki devletli çözüm gibi temel bir ilke üzerinde bile uzlaşma sağlanamamışken, İsrail'de gerek kamuoyunda gerekse siyasette bazı çevreler Filistin devleti fikrine hazır değilken yapılacak bağımsızlık ilanı var olan çözümü zor bu çatışmaya yeni bir sorun daha ekleyecektir.

Tek taraflılık politikası Filistin için beklenmedik sonuçlar doğurabilir. Sorunun diğer tarafının çekincelerini dikkate almaksızın atılacak her adımın bedelini ne yazık ki yine Filistin halkı ödeyecektir. Uzun yıllardır zor şartlar altında yaşayan bu halkın artık daha fazla sıkıntı çekmemesi için Batı Şeria ve Gazze yönetimlerinin alacağı kararların maliyetini iyi hesaplamaları gerekmektedir. İsrail'i de t ek taraflılığa itebilecek Filistin'in BM girişimi her iki tarafta diyaloga yanaşmayan grupların elini güçlendirerek, daha fazla kutuplaşmaya ve sorunun derinleşmesine neden olacaktır. Kalıcı bir barışın sağlanması için en iyi alternatif doğrudan müzakerelerdir.

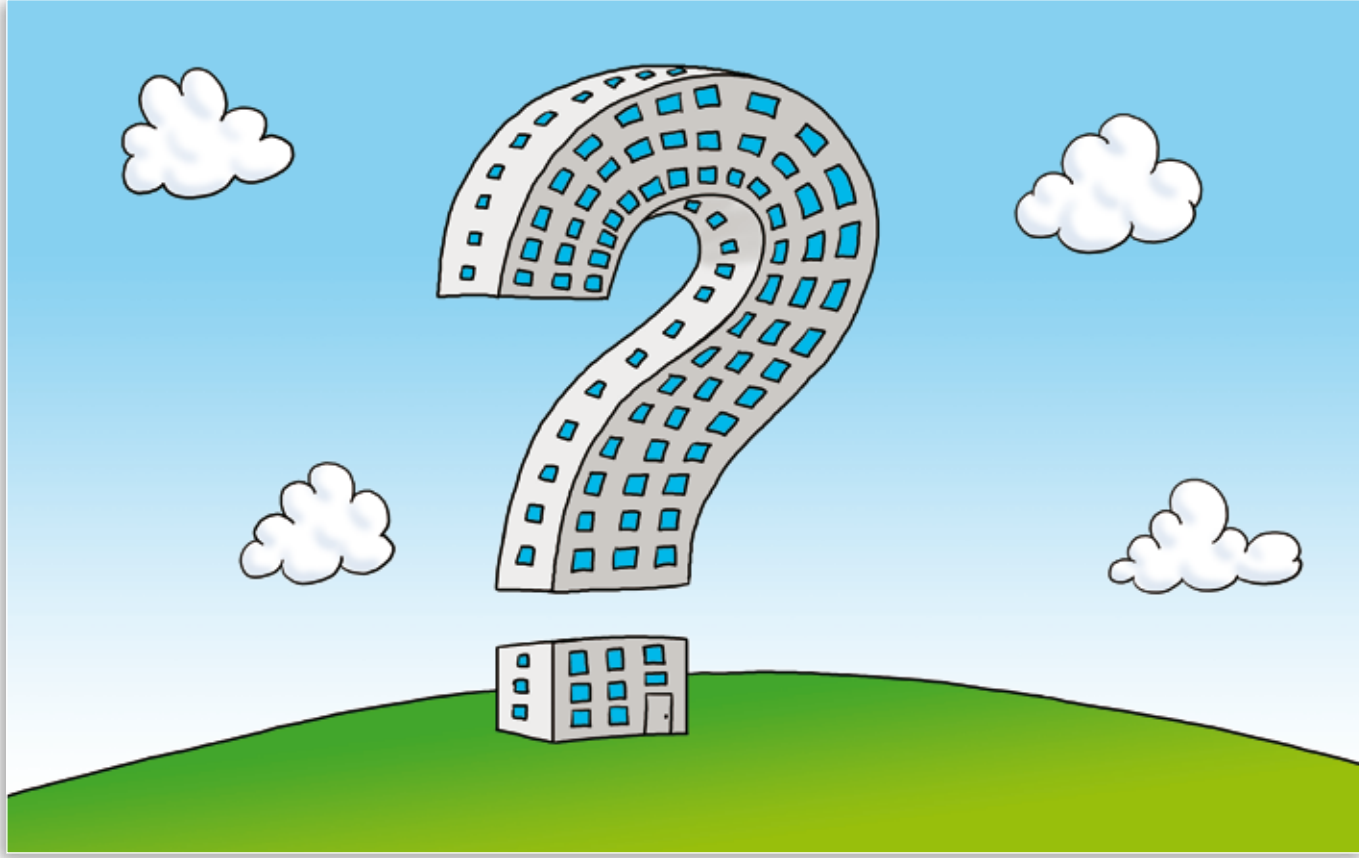
Filistin tarafının tek taraflı bağımsızlık ilanı kuşkusuz konuyla ilgili tarafların ve bölge ülkelerinin sinir uçlarını etkileyecek, beklenmedik olayları tetikleyebilecek bir adım olacak. Daha Filistin tarafında bile iki devletli çözüm gibi temel bir ilke üzerinde bile uzlaşma sağlanamamışken, İsrail'de gerek kamuoyunda gerekse siyasette bazı çevreler Filistin devleti fikrine hazır değilken yapılacak bağımsızlık ilanı var olan çözümü zor bu çatışmaya yeni bir sorun daha ekleyecektir.

Türkiye gibi Filistin halkına samimiyetle yardım etmeye çalışan ülkelerin bu süreçte Filistin birliğinin sağlanması için gösterdiği çaba yerindedir. Ankara, yeni bir anlaşmazlık, belki de çatışmaya yol açabilecek bu konuda yapıcı tavrını sürdürmeli, İsrail yönetiminin de şiddet içeren bir tepki vermesini sınırlandıracak çabalar içinde olmalıdır.

Siz sadece planlayın...

Siz sadece yatırımlarınızı ve ticari faaliyetlerinizi planlayın, gerisini işletmenize özel, hızlı finans çözümleri sunan BankPozitif'e bırakın.

HER DERDE DEVA KENTSEL DÖNÜŞÜM

Dr. Jean-François Pérouse

Toulouse-II Üniversitesi & Galatasaray Üniversitesi¹

Kent, gerek birbirleriyle etkileşen iç dinamikleri (kamu/özel girişimleri, çıkar çekişmesi, rant arayışı, bireysel inisiyatifler, demografik baskılar...), gerekse dış dinamiklerin etkisi altında sürekli değişen olağanüstü karışık bir olgudur. Bu değişim, kentin bir özelliğidir. Bu süreçte kamu yönetiminin rolü ise ancak bu sürekli dönüşümün bir parçasını yönlendirmek/ anlamlandırmak olabilir. Bu konuda son zamanlarda moda olan Kentsel Dönüşüm kavramını bir tarafa bırakacak olursak, şehirlerde güneşinin altında değişen pek bir şey

yok: bir yandan rant arayışı, diğer yandan yeniden seçilmeye yönelik hesaplar devam ediyor... Hafızasız bir şehirde, dönüşüm hep yeni ve benzersiz gözüküyor. Oysa Menderes ve Dalan gibi dönemleri hatırlayacak olursak, bugün yaşanmakta olan dönüşüm görkemini kaybeder.

Türkiye'deki uygulamalara baktığımızda, Kentsel Dönüşüm, mekâna, döneme, kişiye ve çıkarlara göre muhtevası sürekli değişen, net yasal çerçevesi olmayan, birbiriyle çelişen amaçlar için kullanılan, bu yüzden ne olduğu fazlasıyla karışık olan bir kent politikası başlığı haline geldi. Bu karışıklığın diğer yüzünde ise aslında içi tamamen boşaltılmış bir kavram ve kamuoyunda giderek TOKİ kurumuyla özdeşleşmiş uygulamalar var.

¹ Bu makalenin uzak, eski bir versiyonu için, bkz. Jean-François Pérouse, « Kentsel Dönüşüm halleri hakkında birkaç saptama. Aman, İstanbul Miami olmasın ! », İstanbul Dergisi, 57, Ekim 2006, 28-32.

Kentsel Dönüşümün kilometre taşları

Türkiye'de Kentsel Dönüşümün, konuyu 1948 yılında çıkan 5218 sayılı Kanunu'na, Sanayi Devrimi'ne ve hatta Neolitik döneme kadar geriye gitmeden yakın döneme odaklanan nesnel tarihi henüz yazılmadı. TOKİ Başkanı Erdoğan Bayraktar'ın yazılarını ve kitaplarını (2003, 2006, 2007) ise farklı bir çerçevede değerlendirmek gerekir. Kentsel Dönüşümün yakın tarih, Ağustos 1999 Gölcük depremi, 2001'den itibaren hızlanan AB uyum süreci, 2001'de başlatılan TOKİ'nin yeniden yapılandırılması ve turizm ve emlak sektörüne yönelik geniş çaplı yatırımlar altında şekillenmiştir. Bu sürecin ana hatlarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkün.

2001 senesi Kentsel Dönüşüm politikalarında bir nevi milat sayılabilir. Nitekim 2001'de, İstanbul Büyükşehir Belediyesinin Yeni Yerleşmeler müdürlüğü, Lütfi Altun'un himayesinde "Kentsel Dönüşüm ve Yeni Yerleşmeler" müdürlüğü haline getirildi. Böylece, bu müdürlük Kentsel Dönüşümün sıradanlaştırma söyleminde öncü bir kurum işlevi üstlendi. Buna paralel olarak, 2001, kentsel dönüşümün ileride ana-belirleyicisi haline gelecek olan TOKİ'nin güçlendirilmeye başladığı yıldır.

2002'de, Zeytinburnu ilçesi İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından "pilot bölge" seçildi. 11-13 Haziran 2003 tarihlerinde, TMMOB Şehir Plancıları Odası tarafından

Türkiye'deki uygulamalara baktığımızda, Kentsel Dönüşüm, mekâna, döneme, kişiye ve çıkarlara göre muhtevası sürekli değişen, net yasal çerçevesi olmayan, birbiriyle çelişen amaçlar için kullanılan, bu yüzden ne olduğu fazlasıyla karışık olan bir kent politikası başlığı haline geldi. Bu karışıklığın diğer yüzünde ise aslında içi tamamen boşaltılmış bir kavram ve kamuoyunda giderek TOKİ kurumuyla özdeşleşmiş uygulamalar var.

Bu konuda son zamanlarda moda olan Kentsel Dönüşüm kavramını bir tarafa bırakacak olursak, şehirlerde güneşinin altında değişen pek bir şey yok: bir yandan rant arayışı, diğer yandan yeniden seçilmeye yönelik hesaplar devam ediyor.

düzenlenen "Kentsel Dönüşüm Sempozyumu", ele aldığımız kentsel politikanın kavramsal ve kurumsal başlangıcının anlaşılması bakımından önemli/hatırlanması gereken bir düzenlemeydi. Avrupa Birliği'ne katılım sürecine bol göndermenin yapıldığı bu sempozyumda, Kentsel Dönüşüm "çağdaş ve sürdürülebilir" olarak nitelendirildi.²

2004'te, 5104 sayılı "Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi" Kanunu ile beraber, Kentsel Dönüşüm politikası Ankara'ya yoğunlaştı ve bu tarihten sonra, ister istemez, Ankara, örnek konumuna geçti. Aynı sene, Küçükçekmece belediyesi tarafından düzenlenen Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, konunun yerel ve ulusal gündeme oturması açısından önemli bir işlev gördü.

22 Mart-24 Mart 2005 tarihlerinde UK Trade & Investment, Ankara Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, ODTÜ işbirliğinde Ankara'da ve İstanbul'da düzenlenen Türkiye-İngiltere Kentsel Dönüşüm/Yenileşme sempozyumu gerek kavramsal olarak, gerekse yöntemsel olarak Türkiye'deki uygulamanın kamuya önem verilen Fransa'ya göre değil, Özel/Kamu paydaşlığının ön planda olduğu İngiltere örneğine göre şekillendirilmekte olduğunu gösterir.

16 Haziran 2005 tarihli ve 5366 nolu "Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun" ile öncelikle İstanbul'da, tarihi alanlardaki Kentsel Dönüşüm koşulları belirlendi. Bu tarihten itibaren, - tarihî yarımada olduğu gibi - tarihî alanlarda Kentsel Dönüşümden ziyade Kentsel Yenilemeden söz edilmeye başlandı.

² İşbu sempozyumda KD öyle tanımlanıyor (s. 2): " (...) sadece mekânsal dönüşüm olarak değil, mekânsal dönüşümün sosyal, kültürel ve ekonomik yapıya etkisi ve bu süreçlerdeki dönüşüm olarak ele almaktadır. Yani; şehrin bir bölgesinde, bir mekânında gerçekleştirilen dönüşüm kentte, o bölgede, o yaşam çevresinde yaşayanlarda sosyal-kültürel ve ekonomik bir etki, giderek dönüşüm yaratacaktır."

Ayrıca, 3 Temmuz 2005 tarihli 5998 nolu yeni Belediye Kanunu ile Kentsel Dönüşüm politikalarına yeni imkânlar açıldı. Aynı senede, politikaların yeni belirleyicisi olmaya aday bir kurumsal aktör olarak İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi (İMP) kuruldu. İMP'nin kuruluşu ile, yukarıda değinilen Kentsel Dönüşüm ve Yeni Yerleşmeler Müdürlüğü gücünü kaybetti.

2006 senesi, kamuoyunda Kentsel Dönüşüm yasa tasarısının en çok konuşulduğu sene oldu. İsmi sürekli değişen yasa bir türlü kanunlaşamadı ve konu ortada birden çok yasa tasarısının dolaştığı tam bir yılan hikâyesine dönüştü. Aynı senede, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 7-8 Haziran 2006'da, noktasal mimarlık projelerinden geniş çaplı "Ankara Portakal Çiçeği Vadisi Dönüşüm Projesi" 'ne kadar Kentsel Dönüşümü çok kapsamlı bir şekilde ele alan "Kentten Yapıya Yenileme" isimli bir sempozyum düzenlendi. Bu sempozyumla, ilgili meslekî odalarının Kentsel Dönüşümüne destek verme dönemi sonra ermiştir. Bu tarihten sonra tartışma alanlarından ve karar mekanizmalarından dışlanmış olan meslek odaları, daha çok muhalif bir konumda olmuşlardır.

2007 senesinde Kentsel Dönüşüm, giderek, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ve yerel yönetimlerden, TOKİ ve özel aktörlere kaymaya başladı. Genel yasa unutuldu ve yerine İstanbul Dönüşüm Kanunu Tasarısı gündeme geldi. ULI (Urban Land Institute) ve GYODER gibi oluşumlar Kentsel Dönüşüm politikalarına açıkça sahip çıkmaya başladılar. Şubat 2007'de, Küçükçekmece Belediyesi'yle TOKİ'nin Küçükçekmece-Ayazma'daki projesi ile İstanbul'daki ilk Kentsel Dönüşüm uygulaması başladı.

2008 senesinde Fatih Belediyesi, İBB ve TOKİ tarafından 28 Ağustos'ta imzalanan protokol gereğince, İstanbul tarihî yarımadasında KD politikaları başlar. 5366 nolu Yasaya dayanarak, Sulukule'nin ardından, Fatih ilçesindeki yenileme projeleri çoğalır.

2009 ve 2010 senelerinde Kentsel Dönüşüm Türkiye çapındaki yaygınlık kazanırken TOKİ'nin hâkimiyeti de artar.

17 Haziran 2010'da, mezkûr 5998 nolu yeni Belediye Kanunu'nun 73. maddesi değiştirilerek 2005'ten itibaren gündemde olan "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanun Tasarısı" Belediye Yasasının içine sokulur. Böylece artık ayrı bir Kentsel Dönüşüm yasasına gerek kalmaz. Bu değişiklikte Bakanlar

Kurulu izniyle, belediyeler en az 5 ve en çok 500 hektar arasındaki "kentsel dönüşüm ve gelişim proje" alanlarını belirleme imkanına kavuşur. Hiç inşa edilmemiş alanlar bile, "dönüşüm alanı" ilan edilebilir artık... Dolayısıyla, bu yasayla Kentsel Dönüşümün sınırlarına ulaşılır.

2011 senesinde başlangıcından tam on sene sonra, Kentsel Dönüşüm sanki şehirlerin bütün sorunlarına cevap verebilen, her vatandaşın kabul etmesi gereken, kaçınılmaz, "üst" bir gereklilik haline geldi. Kentsel Dönüşümün en göze çarpan yürütücüsü konumuna geçen TOKİ, 2011 başı itibarıyla 1,843 şantiyesiyle 200'ü aşan kentsel dönüşüm projesi anlaşması yaparak uygulayıcı hale gelmiştir.

Kentsel Dönüşüm kavramı, bu çekişmeler/çelişkilerle dolu ve çalkantılı süreçte ilerlerken, politikanın taşıyıcıları büyük ölçüde farklılaştı; uygulamalar ise meslek odaları ve mahalle dernekleri gibi sosyal aktörler tarafından eleştiri konusu oldu. Sonunda her paydaşın kendine has Kentsel Dönüşüm görüşü ortaya çıktı. Artan karmaşa, bir an önce ne olup bittiğinin tüm boyutlarıyla iyice anlaşılmasını gerektiriyor.

Araç bir, amaç çok

Kentsel Dönüşümün Erdoğan Bayraktar tarafından "Zamanla niteliğini kaybeden, fiziksel ve çevresel yönlerden bozulmuş ve köhneleşmiş, sosyal ve ekonomik açıdan dışlanmışlıkla karşı karşıya olan kentsel alanlarının belli sosyal ve ekonomik programlarla yenilenerek/dönüştürülerek kente kazandırılması" (2006: 235) olarak yapılan tanımı yaygın olarak benimsense de çeşitli sosyal aktörlerin Kentsel Dönüşümü, birbirinden farklı ve hatta bazen birbiriyle çelişen bir biçimde kullandıklarına da şahit oluyoruz.³

Aslında, TOKİ'nin projelerine baktığımızda, zaman zaman yukarıdaki tanımla çelişen uygulamaların da olduğunu görüyoruz. Örneğin Küçükçekmece Tepeüstü mevkiinde olduğu gibi, 30 senelik mütevazı bir yerleşim yerinin, hiç tartışılmamış bir şekilde, ihtişamlı bir rezidanslı AVM'ye ya da AVM'li bir rezidansa dönüştürme operasyonu, resmi tanımlara zor girer. Aynı şekilde, İstiklâl Caddesinde 2011'de açılan dev AVM'nin de Tarlabası Kentsel Dönüşüm projesi kapsamına girmesi de şaşırtıcıdır.⁴ Ancak Kentsel Dönüşümün farklı ve dile getirilmeyen diğer boyutlarını da mutlaka incelemek gerekiyor.

3 Örneğin, 2003'te TMMOB tarafından sunulan Kentsel Dönüşümün tanımı, 2011'deki TOKİ'nin tanımından epeyce uzaktır.

4 Başka bir bakış açısı için bkz. Ceylan & Turgut, 2010

Farklı tanımlamalar ve uyumsuz uygulamalarla ilerleyen Kentsel Dönüşüm, sihirli bir kavram olarak, güncel söylemlerin ortasına yerleşmesine ve 2003'ten itibaren gerek yerel gerekse ulusal gündemde çok fazla yer işgal etmesine rağmen hiç bir zaman kamuoyunda yeterince tartışılmadı.

Uygulamalara baktığımızda Kentsel Dönüşümün en az dört farklı amaç için kullanıldığını görüyoruz.

1. Tarihî semtlerdeki Kentsel Dönüşüm

Kentsel Dönüşümün eskiyen ve özelliğini kaybetmiş kent bölgelerinin yeniden inşa ve restore edilmesi uygulamaları, ağırlıklı olarak Tarihî Yarımada'da ve Beyoğlu'nun bir kısmında (Dolapdere, Tarlabası) karşımıza çıkmaktadır. Turizmin gelişmesinin amaçlandığı bu projeler küçük üretici ve atölye sahipleri için, kent dışındaki (yani sur dışındaki) sanayi bölgelerine taşınmak demektir. Gedikpaşa esnaflarına göre bu tür projeleri destekleyenler önemli turizmciler ve otelciler, İkitelli Organize Sanayi Bölgesi'nin inşaatlarını yapan "kooperatif ağaları" ve Eminönü'nde turistlere satış yapan büyük tekstil, deri ve ayakkabı üreticileridir. (Cumhuriyet, 22/07/2006, s. 6).

Farklı tanımlamalar ve uyumsuz uygulamalarla ilerleyen Kentsel Dönüşüm, sihirli bir kavram olarak, güncel söylemlerin ortasına yerleşmesine ve 2003'ten itibaren gerek yerel gerekse ulusal gündemde çok fazla yer işgal etmesine rağmen hiç bir zaman kamuoyunda yeterince tartışılmadı.

Bu açıdan, Kiptas ve TOKİ'nin merkezî semtlerle ilgilenmeye başlıyor olması çok anlamlıdır. Kiptaş'ın Süleymaniye'de yürüttüğü proje, tıpkı Sulukule'deki TOKİ projesi gibi, "kurumsal müteahhitlerin" tarihî alanlara yönlendirilmiş olmalarının bir işaretidir.

2. Kentsel Dönüşüm ve deprem riski

Deprem odaklı Kentsel Dönüşüm, Zeytinburnu'nda olduğu gibi, deprem olasılığı karşısında, güvenli olmadığı tespit edilen binaların güçlendirilmesi veya yıkılıp, yeniden inşaat edilmesi anlamına gelir. Bu ikinci türü giderek yaygınlaşıyor. Belediye Kanununda

17 Haziran 2010 tarihinde yapılan son değişiklikle "deprem riski" ilk sıralarda yer aldı.⁵ Fakat uygulamalara baktığımızda, küçümsenmeyecek bu deprem riskinin, bir "acil müdahale" bahanesi olarak kullanılmasının hangi koşullarda engellenmesi gerektiğinin de sorgulanması gerekiyor.

3. Kentsel dönüşüm ve şehir dokusunda kaçak yapılaşmanın engellenmesi

Kentsel Dönüşüm geniş çaplı, tepeden yürütülen, bir güzelleştirme/imaaj yaratma girişimi olarak da kullanıldı. Bu kullanım zaman zaman, basında Kentsel Dönüşümün asıl hedefi olarak takdim edildi. (Gecekondulardan kurtulmak" Milliyet, Emlâk, 22/10/2005, s. 8). Kuzey Ankara'da veya Küçükçekmece'de Kentsel Dönüşüm görüntü çirkinliğinin ortadan kaldırılması, şehir dokusunun belli standartlara uygun bir görünüm kazandırılması olarak kullanıldı. Bu çerçevede, yoksul mahallelere (çingenelerin, ya da yeni göç edenlerin oturduğu alanlar) yoğunlaşan bu projelerde, kaçak yapılaşma karşısında yerel politikacıların 90'ların sonuna kadar göstermiş olduğu müsamaha, yerini acımasız (ama seçici) bir sertliğe bıraktı. Seçici çünkü şimdiye kadar Kentsel Dönüşüm, kaçak "lüks" villalara fazla değmemişken, yasal (tapulu) olmasına rağmen, yoksul evler hedef tahtasında. Hatta bazen başka siyasi bağlamlarda verilmiş olan tapular iptal edilebildi; "umumî çıkar" adına, istimlâk yapıldı. Ancak bütün bu umumî çıkarların arkasında, hep rant beklentileri olduğu görülüyor.

4. Kentsel dönüşüm ve sanayisizleştirme

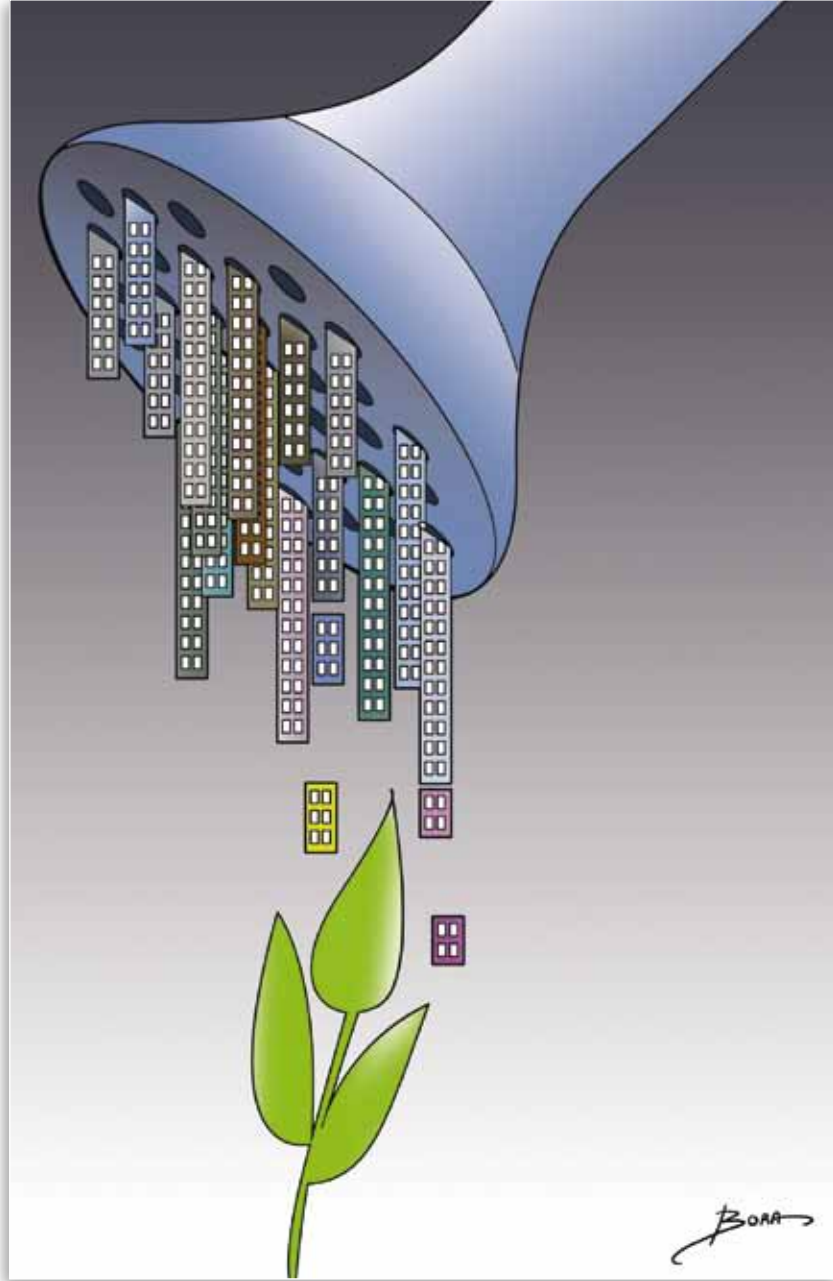
Kartal örneğinde olduğu gibi, Kentsel Dönüşüm sanayiden daha kârlı hizmet sektörlerine geçiş için de kullanılabiliyor. "Fabrikaları kapatın, Kartal'a 5 milyar dolarlık gökdelen dikelim" (Hürriyet, 26/02/2006, s. 9). Burada boş ve terk edilmiş durumda olan arsaların yeni yatırımcılar çekerek, yeniden değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Bütün bu farklı kullanımlarda, mekânsal ve sosyal amaçlar, bir projeden öbür projeye değişmesine karşılık, TOKİ ülkenin her köşesinde varlığını hissettiriyor.

Kentsel Dönüşüm projelerine eleştirel bir bakış

Kentsel Dönüşüm uygulamada birbirinden bu denli farklı amaçlarla kullanılınca, eleştirilerden de kurtulamıyor.

5 "Belediye, belediye meclisi kararıyla, konut alanları, sanayi alanları... (...) oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, (...), korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir. (...) " (Madde 1) (biz altına çiziyoruz).

İstanbul'da yürütülen Kentsel Dönüşüm projelerinde görülen sorunları aşağıdaki gibi sıralamak mümkün.

İstanbul'u pazarlamak yegane amaç olamaz

2001'den bu yana ortaya çıkan kentsel arsa arzının daralması, kent gelişimini zorlamıştır. Çözüm olarak, yatırımlar işgal altındaki "kamu" arsalarına ve kent arsa piyasasının en zayıf halkalarına yönlendirilmiştir. Bu çerçevede Kentsel Dönüşüm, muazzam bir arsa ve nüfus transferi gerçekleştirme fonksiyonunu üstlenmiştir (Kuyucu & Ünsal, 2010). Konumu (manzara, erişilebilirlik...) ve değerlendirilme potansiyeli açısından en göze çarpan alt-orta sınıf, alt-sınıf yerleşim yerleri hedef

tahtasındadır. Kentsel Dönüşüm politikaları kentsel değer kazandırma/şekillendirme projeleri olarak kullanılmıştır.

Buna paralel olarak, Kentsel Dönüşüm adı altında yürütülen politikalar, 1990'ların başından itibaren yükselen Dünya Şehri olma iddialarını desteklemek için kullanılmıştır. Egemen söylemde, sorgulamadan, sıkça başvurulmuş uluslararası şehir piyasasında İstanbul'u satmak için ilk başta, İstanbul'u daha görünebilir hale getirmek gerekmiştir. Başka bir deyişle, İstanbul'un küresel kentler yarışına hazırlanması gerekmiştir. Kentsel Dönüşüm kentin kaçınılmaz markalaşmasının diğer yüzüdür. Bu amaçla, özellikle tarihî yarımada'daki Kentsel Dönüşüm politikaları turizm sektörünün beklentilerine odaklı olmuştur. Süleymaniye, Vefa ya da Ayvansaray'da olduğu gibi, tarihî alanlar, yerel bağlamdan tecrit edilmiş, basmakalıp ve içeriksiz ama görüntüde tarihi, Türk-Osmanlı bir fasada dönüşme tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyor.

Kentsel tasarım sosyal mühendisliğe dönüşmemelidir

Kentsel Dönüşüm ile kentsel tasarım arasındaki farkın giderek azalmasının yeni karışıklıklara yol açması muhtemeldir. Bir dönem İstanbul'da asıl itici kurum olan İMP'nin isminin hem planlamayı hem kentsel tasarımı içermesi tesadüf değil.

Ayrıntılı sosyal/ekonomik/mekânsal araştırmalardan kopuk kaldığı müddetçe, Kentsel Dönüşümün afaki kalma tehlikesi vardır. Çoğu zaman, Kentsel Dönüşüm projeleri, ağırlıklı olarak kentsel tasarım ve konut projelerinden oluşuyor. Kentsel Dönüşümde kentsel tasarımın zaferi, planlamanın yenilgisi anlamına gelir. Büyük ölçekli ve ciddi bir kent planlaması olmadan yapılan Kentsel Dönüşüm uygulamaları eksik ve yamalı olacağı gibi ciddi sosyal sonuçlar da doğurabilir.

Uygulamada, mimarlık/tasarım yaklaşımından, sosyal yaklaşıma tehlikeli bir geçiş yapıldığına şahit olabiliyoruz. Kentsel tasarımın sosyal mühendislikle bir araya gelmesi,

Uygulamada, mimarlık/tasarım yaklaşımından, sosyal yaklaşıma tehlikeli bir geçiş yapıldığına şahit olabiliyoruz. Kentsel tasarımın sosyal mühendislikle bir araya gelmesi, kritik sonuçlara yol açar.

kritik sonuçlara yol açar. Mesela, ilan edilen "Kentsel Dönüşüm" projeleri arasında yer alan Fatih ilçesi nüfus yoğunluğunun, hem de ¼ oranında düşürülmesi, kuskusuz kolay ve kendiliğinden elde edilebilecek bir sonuç olmadığı aşikardır.

1970'lerde ve 1980'lerde Fransa'da olduğu gibi, sırf binaları dönüştürerek (yıkılarak ya da değiştirilerek), "dengesiz" sosyal yapıyı düzeltme iddiaları, son derece naif ve tehlikeli geliyor. Kaldı ki, villa ya da lüks konut üretmek, yoksulluk sorunu çözülemez.⁶ Düzenli geliri olmayana, yıllar boyunca her ay ödeme yapması gereken yeni bir ev sunulamaz.

Bu çerçeveden baktığımızda, Kentsel Dönüşümün soylulaştırma boyutu ortaya çıkıyor. Ayvansaray-Toklu Dede Mahallesi'nde, amaçlanan hedef belli: yoksul sayılabilen oturanların yerine daha çok üst-orta sınıf bir kitleyi çekmek. Üstelik, yerlerinden edilenlerin çoğu (Taşoluk'a yerleştirilmiş Sulukuleliler gibi) düzenli gelirleri olmadığı için kendilerine "sunulan" modern ve cazip evlerde bir türlü kalamıyor. Bir zamanlar, İMC'nin lüks konut birimine dönüştürülmesinin resmen düşünülmüş olduğunu hatırlamak gerekiyor. Eğer bu düşünce uygulanmış olsaydı, sonucun sosyal ayrışmayı körüklenmesi şaşırtıcı olmazdı.

Ayrıca, öncelikli "hak sahibi" olarak, mülk sahiplerine yoğunlaşan Kentsel Dönüşüm uygulamaları, "sosyal söylemlerin" ötesinde, dışlayıcı yönler de taşıyor. Enformel kiracıların hiç dikkate alınmaması, belli alanlarda zor anlaşılır.⁷ Ayazma vakasının ötesinde,

6 Bkz. "Kentsel dönüşüm ile lüks ev sahibi oldular", Zaman, 26 Şubat 2007, s. 26. Bu tür gazete başlıkları, Kentsel Dönüşümde dair en büyük anlaşmazlığı özetliyor. Bu yanıltıcı bağlamda Kentsel Dönüşüm etkileri kalıcı olan bir "sosyal mucize" olarak sunuluyor.

7 İlk araştırmalarda gösterildiği gibi, Ayazma'nın fiili nüfusunun göz ardı edilemez bir kısmı (sözleşme olmayan) enformel kiracılardan oluşuyordu. Sürecin ilk aşamasında (2004-2005 yılları), Küçükçekmece Belediyesi yaşam koşulları açısından en alt seviyede yer alan kitleye yönelik birkaç vaatlerde bulunmuş, ama sözünü tutmadı.

şimdiki gerçekleştirilen konut politikalarında "sosyal kiracılar gurubu" diyebileceğimiz gruplar hiç dikkate alınmıyor. Sanki kiracı statüsü utanılacak, saklanacak ya da geçici ve bir an önce terk edilmesi gereken bir "statü" olarak kabul ediliyor. Esenler-Çifte Havuzlar, Ataşehir-Küçükbakkalköy gibi uygulamalarda, yerlerinden edilen gruplar düzenli gelir açısından en zayıf gruplar.

Kararlar tepeden değil, katılımcı bir süreçte alınmalıdır

Dönüşüm genelde tepeden inme bir şekilde yürütülüyor. Katılımcılık girişimlerine ancak karar verildikten ve şantiyeleri başlattıktan sonra şahit oluyoruz. Bu açıdan bakınca Kentsel Dönüşümü, toplumu "modernleştirmek" için uygulanmakta olan zorunlu bir seferberlik olarak yorumlamak mümkün. Kırk sene önce inşa ettikleri gecekondularında yaşamayı tercih edenleri, zorla apartman hayatına dönüştürme çabalarını, yukarıdan çağdaşlaştırmadan ibaret olarak görmek gerekiyor.

Dönüşüm kararının alınmasıyla ilgili mutlaka tartışılacak birçok boyut var. Fakat bunların arasında "çöküntü alanlarının" tespit edilme tarzı şahsen beni en çok rahatsız eden. Bilindiği gibi, dönüştürülecek bir alanın, önce "çöküntü alanı" ya da riske maruz alan ilan edilmesi lazım. Bu damgalayıcı tespite götüren kıstaslar yeterince müştereken konuşulmuyor. Çünkü "çöküntü" hali, kendisinden gelen bir hal değildir. Görecelidir.

Eleştirilere tahammül etmek gerekir

Bir başka dikkat çeken nokta da Kentsel Dönüşüm muhaliflerini mücrimleştirme ya da suçlu kılma çabalarıdır.

Kuşkusuz, şehirlerimizde dönüşüme ihtiyaç var. Ama önemli olan bu dönüşümün koşullarının ve amaçlarının, mümkün olduğu kadar, her paydaş tarafından belirlenmesi ve sahiplenilmesidir. Çünkü "dönüşüm" olarak adlandırılan umutsuz apartmanlaştırma ve uzun vadeli borçlandırma yoluyla, medeniyet sağlanamıyor.

Kentsel Dönüşüm söyleminin yükselme zamanı, kentsel güvenlik kaygısının doruk noktasına ulaştığı bir dönemdir.⁸ Bu söylemlerin paralel olması, tesadüf değildir. Sokakların gece aydınlatılmasının sistematik hale getirilmesi, MOBESE sisteminin hayata geçirilmesi, özel güvenlik sektörünün görkemli gelişmesi, kent yönetimindeki değişimin

Pislikler arasında olsa bile fiilen oluşturulmuş kamusal alanları parçalayarak, birbirinden kopuk “lüks” siteler ve toplu konut çekirdekleri oluşturarak, bir şehir parodisinden başkasının yaratılması düşünülemez. Bu nedenle, alışagelmış sloganların ötesinde, yerel demokrasinin ve şehirlerimizin sürdürülebilir geleceği adına, Kentsel Dönüşümün kamuoyunda etraflıca tartışılması zorunludur.

ifadeleridir. Bu da Kentsel Dönüşüm projelerine yöneltilen her türlü eleştirinin kolaylıkla kulak ardı edilmesi için uygun bir zemin sağlamıştır.

Kentsel Dönüşüm sadece özel sektöre bırakılamaz Kentsel Dönüşümün şehrin özelleştirilmesinden ziyade, bir kamu politikası olarak algılanması gerekir. Yönetişim pratikleri, kamunun hakem olması halinde özel aktörleri daha çok dahil edebilir. Kamu, orta ve uzun vadeli ufukları çizerek, çıkarlar arasında bir denge sağlamalı ve ortak miras ve çevrenin korunması gibi umumi çıkarları hatırlatmalı. Ayrıca kamu, şehirde bir araya gelme olanağını sağlamazsa, şehir parçalanıp, boğulur.

Son söz olarak...

Eleştiriler kör statu-quo’culuk anlamına gelmemeli. Kuşkusuz, şehirlerimizde dönüşüme ihtiyaç var. Ama önemli olan bu dönüşümün koşullarının ve amaçlarının, mümkün olduğu kadar, her paydaş tarafından belirlenmesi ve sahiplenilmesidir. Çünkü “dönüşüm”

⁸ “Bu bölgelerde güvenliğin sağlanması özellikle gelişen şehirlerimizde büyük problem teşkil eder”: 1 Mart 2005 tarihli “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu Tasarısı” ‘nın genel gerekçesinin ilk paragrafındandır.

olarak adlandırılan umutsuz apartmanlaştırma ve uzun vadeli borçlandırma yoluyla, medeniyet sağlanamıyor. Pislikler arasında olsa bile fiilen oluşturulmuş kamusal alanları parçalayarak, birbirinden kopuk “lüks” siteler ve toplu konut çekirdekleri oluşturarak, bir şehir parodisinden başkasının yaratılması düşünülemez. Bu nedenle, alışagelmış sloganların ötesinde, yerel demokrasinin ve şehirlerimizin sürdürülebilir geleceği adına, Kentsel Dönüşümün kamuoyunda etraflıca tartışılması zorunludur.

Bibliyografya

Not: Ayrıntılı bibliyografyaya yazının TÜSİAD web sitesindeki adresinden ulaşılabilir.

-BAYRAKTAR E. (2003), “Kentleri Yenilemek”, Konut Dergisi, 2003/Temmuz.

-BAYRAKTAR, E. (2006), Gecekondu ve Kentsel Yenileme, Ankara, Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları.

-BAYRAKTAR E. (2007), Bir İnsanlık Hakkı Konut. TOKİ’nin Planlı Kentleşme ve Konut Üretim Seferberliği, İstanbul, Boyut Kitapları.

-BAYRAM A. M. (2006), “Kentsel Dönüşümün Finansal Aracı Olarak “Mortgage”, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülten 42, Ağustos 2006, “Kentsel Dönüşüm Tartışmaları-2”, 11-21.

-CEYLAN E. Ç. & TURGUT S. (2010), Bir Yerel Yönetim Deneyim Ardından (Küçükçekmece Ayazma-Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi), İstanbul, Alfa Basım Yayın Dağıtım.

-Kentsel Dönüşüm Kanun Tasarısı Taslağı (2004) T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Ankara.

-Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanun Tasarısı Alt Komisyon Raporu (2005), Türkiye Büyük Millet Meclisi İçişleri Komisyonu, 3.05.2005, Esas No: 1/984, Karar No: 2.

-KUYUCU T. & ÜNSAL Ö. (2010), “ ‘Urban Transformation’ as State-led Property Transfer: An Analysis of Two Cases of Urban Renewal in Istanbul”, Urban Studies, XX(X), Month 2010, 01–21.

Asıl süper ‘Siz’siniz!

Dünya çapında her sektörün süpermarkalarını belirlemek üzere 86 ülkede faaliyet gösteren Superbrands’ın ulusal jürisi ve tüketici anketi ile **Horoz Lojistik, Türk Lojistik Sektörünün Süpermarkası*** seçildi. Biliyoruz ki, bugün bulunduğumuz konum, bizi buraya ulaştıran her kilometre taşıdaki müşterilerimizin, çalışanlarımızın ve ülkemizin eseri. **Asıl süper, sizsiniz!**

*Supermarka - Superbrand Tüketicilerin bilinçli veya bilinçaltı arzuladığı, tanıdığı ve bir ücret ödeyerek sahip olmak istediği, duygusal veya fiziksel avantajları diğer markalara göre çok daha yüksek oranda sunan marka ‘Süpermarka’ olarak adlandırılıyor.

www.horoz.com.tr

ŞANTIYE KENTLERE ÇEKİDÜZEN VERMEK

Melkan Gürsel - Murat Tabanlıoğlu

Ülkemizde İnşaat sektörü giderek artan oranda ekonominin lokomotifi kabul edilmiş ve bu sektördeki hareketler de önemli ekonomik göstergeler olarak analizlerde yerini almıştır. Birkaç on yıldır Türkiye’de neredeyse milli bir politika haline gelmiş coşkulu bir imar faaliyeti var ve günümüzde de daha da fazlasını vaat eden bir politikanın altı çiziliyor. Tüm ülke şantiye... Buna rağmen mimari kalite inşaat hacmi ile doğru orantılı olarak artmıyor.

Hafta sonu herhangi bir gazeteyi açınca görüyoruz aslında bu kalitenin nasıl olduğunu. Bunların arkasında yatan beyinler önemli ve kimler olduğunu da biliyoruz zaten. Mimardan çok yatırımcıların ve onları yönlendiren danışmanların inisiyatifleri, şablon yapı tipolojileri ve hatta klişeleşmiş pazarlama taktikleri ile şekilleniyor kentler. Mimarlar çoğu zaman bu şablonların ve klişelerin görselleştirilmesi için kullanılıyor ve bu çok tehlikeli aslında. Bu tablonun arkasında, tüm olayı sadece metrekare olarak gören firmalar, onların pazarlamacıları da var.

Yerel yönetimlerin ve işverenlerin şunu anlaması lazım ki projeleri değerli kılan inşa edilen döşeme alanı veya emsal değildir. Özel konumdaki projelerde gerektiğinde imar koşullarını, standartları esnetmek, bazen de aksine daha da kısıtlayıcı olmak gerekir.

Yerel yönetimlerin ve işverenlerin şunu anlaması lazım ki projeleri değerli kılan inşa edilen döşeme alanı veya emsal değildir. Başka ölçülemeyen faktörler daha önemlidir.

Bu yüzden, meseleye tek bir pencereden bakmamak, özel konumdaki projelerde gerektiğinde imar koşullarını, standartları esnetmek, bazen de aksine daha da kısıtlayıcı olmak gerekir. Ama her iki yönde de istisnaların, tartışılarak ve müzakere edilerek yaratılması lazım. Örneğin Florya’daki Atatürk Köşkü çok iyi bir binadır ama bugünün imar koşullarına göre bırakın deniz üstünde öyle bir yapıyı yapmayı kıyıda bile yapamazsınız.

TOKİ’nin de yaptığı diğer yatırımcıların tutumundan farklı değil ne yazık ki. Gecekonduları silip apartmanlardan oluşan bir siteye geçince elbette yapısal kalite artıyor. Ama mekanın veya

yaşamın kalitesinde bir değişiklik olmuyor. Bilakis, o gecekondu o yerle çok daha iyi bir ilişki kurabilmiş iken onun yerine hiç bir iklimsel veya topoğrafik özelliği dikkate almadan dikilen şablon bir apartman çok daha kötü bir ortam yaratıyor. Eskiden devlet yapılarını devlet müteahhidi yapardı. Ancak bu yapılar özellikle kamusal amaca hizmet eden tiyatro, bakanlık gibi yapılarıydı. Bugün, sosyal konut adı altında da yapılırsa, kişilere satılan konutların bir devlet kurumu tarafından yapılması bize pek doğru gelmiyor. Özellikle Anadolu’nun her yerinde, coğrafi ve sosyal koşulları hiç dikkate almadan aynı tipte yapılan bu yapıların ileride büyük sorun olacağını düşünüyoruz.

Loft Bahçe

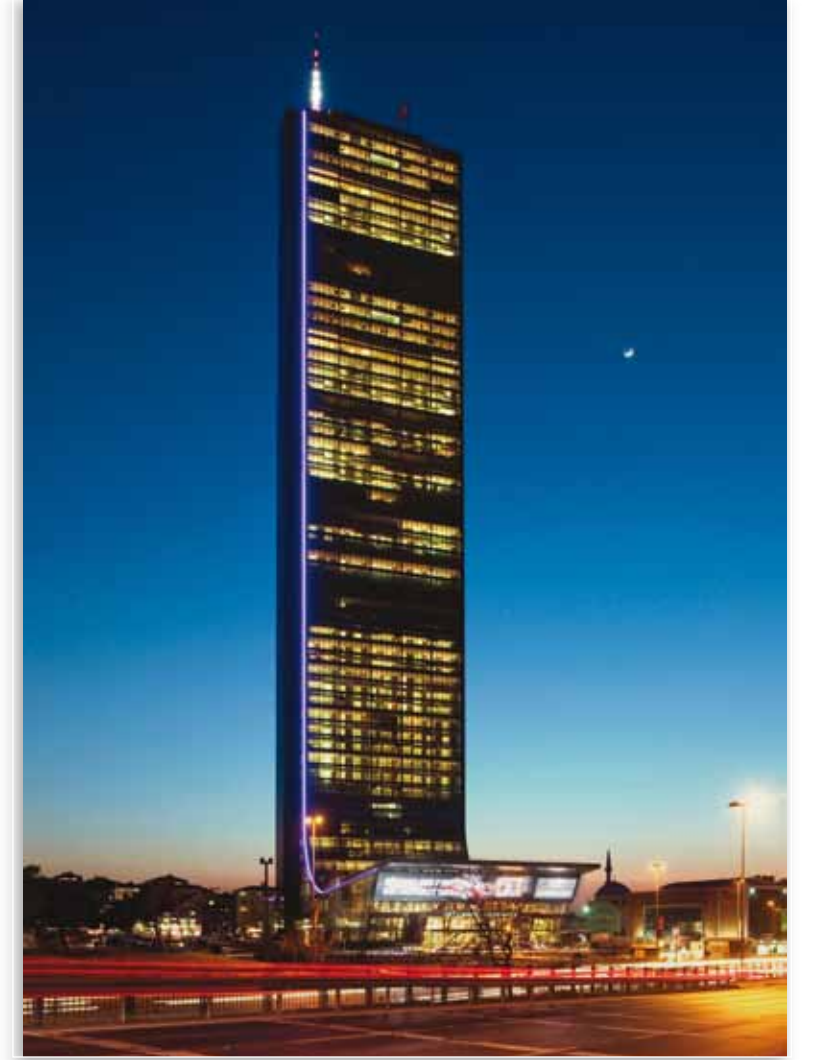
Mimarî katma değer

Mimarî, kentin yönelimleriyle şekil alır ve aynı zamanda kente yön ve biçim kazandırır. Kentler yoğun ve hızlı yaşanan alanlardır. İhtiyaçlar ve alışkanlıklar bu çağın temposunda hızla değişiyor. Binalarsa heykelsi estetik öğeler değil. Yaşamın bir uzantısı olan ve sosyal olarak kentin hareketini belirleyen bileşenlerden biri...

Mimarlı inşaatlar ancak son yıllarda söz konusu olmaya başladı. Sağlıklı kentleşme ve güvenli yapılar üretmek için zaruret olduğu kadar, iyi bir mimarla çalışmanın prestij olarak da katkısı yeni kabul görüyor. Yatırımcı doğal olarak gelir elde etmek ister. Mimarın görevi de projesi ile katma değer yaratmaktır. Bu da doğal olarak mimariye, hayata ve yaptığınız işlere nasıl baktığınızla ilgili. Çok yönlü düşünebilen, sadece kısa vadeli ticari yatırımı değil, uzun vadeli, sosyal çözümleri de beraberinde öneren bir projenin başarısını hedefleyen yatırımcı daha akılcı davranmış olur.

Bilgi Üniversitesi’nde, Prof. İhsan Bilgin’in başlattığı ve gelenekselleşen yurtdışı teknik gezilerine gidiyoruz öğrencilerimizle dönem sonlarında... Chicago, Viyana, Londra, Amsterdam gibi benim yıllardır görmüş olduğum dünyanın belli başlı birbirinden farklı metropollerine yapılan bu tetkik gezilerinde kentin tarihi gelişimine hakim ya da bugününü yönlendiren, şekillendiren kişilerle geziyoruz. Bu tür bir rehberlikle çok farklı bir bakışla tanıyoruz, öğreniyorsunuz bir kenti. Özellikle de konut oluşumu konusunda görüşler kazanıyorsunuz. Bu şehirlerde “doğru konut” üretimi yüzyıl önce başlamış ve esinleneceğimiz çok şey var; elde edilen yaşam alanlarında nasıl bir süreç izlendiği, kimlerin katkısı

TOKİ’nin yaptığı da diğer yatırımcılardan farklı değil ne yazık ki. Gecekonduları silip apartmanlardan oluşan bir siteye geçince elbette yapısal kalite artıyor. Ama mekânın veya yaşamın kalitesinde bir değişiklik olmuyor.

Istanbul Sapphire

olduğu asıl önemli olan. Örneğin Amsterdam’da kamusal bir alan olan avlu çevresinde kurgulanmış konutların bir üst katına da bisikletle çıkılabilir. O katta da bu kamusal alan sürdürülmüş. Bunun aslında eşitlik ve demokrasi geleneğinden doğduğunu, dayatılmış bir mimari tasarım değil, burada yaşayanların doğal tercihin uzantısı olduğunu görüyorsunuz. İçselleşmiş taleplere karşılık veren bir sistem var ve bu da yapı üretimine yansıyor. İkinci katta yaşayan da alt kattaki avlu çevresindeki konutlar gibi konutunun dışardaki uzantısından yararlanma hakkını kullanabiliyor.

Çoğulcu karar mekanizmaları

Prensip olarak önce sosyolojik verilere başvuruluyor; aileler küçülmüş, bireylerin herbiri ayrılarak kendi konutlarında yaşamaya başlamışlar dolayısıyla yeni konut ihtiyacı doğmuş.

Belediye, yatırımcı ve mimar bu konuda çözüm üretmek üzere biraraya geliyor. Kim, nasıl yaşamak ister, bunun için doğru

Kanyon

lokasyon neresidir sorularına cevap verildikten sonra işin yatırım kısmında finanse edenin de karlı olabileceği ancak nitelikten ödün vermeyen bir planlama yapılıyor. Yine Hollanda’da, kültür buna açık olduğu için, farklı sosyo-ekonomik grupların birarada yaşadığı konut yapılanmaları

Bizde ne zaman yarışma düzenleniyor? Kamu organının halktan çekindiği durumlarda... Bu durumda dahi tasarımı tartışmak yerine ihale paketleri hazırlanıyor. Bir bina, bir alan tasarlarken öncelikle işlevi, kullanıcısı kim olacak şeklinde değerlendirmeler yapmanın hem ekonomik hem de sosyal anlamda en ‘feasible’ tutum olduğunu kabul etmek gerekiyor öncelikle.

sözkonusu; bir Amsterdam’lı mimarla göçmen işçi komşusu aynı alanı paylaşıyorlar. Çoğulcu yaşam alanları üretmenin, demokrasi niyetini taşıyan toplumsal bir vurgusu var aynı zamanda.

Örneğin şimdilerde Hamburg’da bir projeye davet edildik bir kaç ekiple birlikte. Belediye yatırımcıya öncelikle temasını soruyor. Ama bu pazarlama amaçlı bir tema değil. O projenin

içinde yer alacak işlevler neler olacak, kente verdikleri, kentten aldıkları nelerdir, bunları tanımlamasını istiyorlar. Bu temayı kabul ettikten sonra bir kaç alternatif mimari proje bekliyorlar. Uzun süren tartışmalar ve diyaloglarla o tema ve öneri projeler revize ediliyor. Ancak ondan sonra imar iznini veriyorlar. Türkiye’de de bir an önce bu yaklaşıma geçmemiz şart.

“Brunelleschi’nin Kubbesi” kitabında anlatılan (Ross King, YEM Yayın, 2010) okuyanlar bilir. Floransa’daki Santa Maria del Fiore katedralinin öyküsü bu açıdan çok ilginçtir. Bu öyküde, Rönesans döneminde, “dahi” sıfatına layık görülen mimar, sanatçı Brunelleschi’nin, 15. yüzyıl mühendisliğiyle, “mucizevi” bir hünerle çözmüş olduğu kubbeden ziyade ilginç olan, bu tür bir yapı için bir yarışma

düzenlenmiş, şehir konseyinden onay alınmış ve asıl daha sonra da kentlinin görüşüne sunulmuş olmasıdır. Mimar Brunelleschi, konseye ve kent sakinlerine Kubbeyi, ahşap iskeleyi izah ediyor, bu inşaatta çalışanların yetkinlikleri, nitelikleri hakkında bilgi veriyor.

İnsanların yaşadıkları mekanlara yerlere dair görüşünün alınması, katkısı olması bizim 21. yüzyılda hala

varamadığımız bir nokta. Bizde ne zaman yarışma düzenleniyor? Kamu organının halktan bir anlamda çekindiği durumlarda... Bu durumda dahi tasarımı tartışmak yerine ihale paketleri hazırlanıyor, bir satın alma süreci işletiliyor. Bir bina, bir alan tasarlarken öncelikle hangi işlevle, nerede, kullanıcısı kim olacak şeklinde değerlendirmeler yapmanın hem ekonomik hem de sosyal anlamda en ‘feasible’ tutum olduğunu kabul etmek gerekiyor öncelikle.

‘Çok disiplinli’ çözüm arayışı

Mimarlık kent planlaması ile uyumlu olduğunda daha verimli ürün verme imkanı bulur. Altyapısı çözümlenmiş belli bir plan dahilinde büyüyen bölgelerde, kentlerde doğru binalar üretmek mümkün. Bu nedenle bürokrasinin birçok farklı disiplinle, mesleki görüş içeren ortak çalışmalar içinde olması, hatta sivil inisiyatiflere kulak vererek çözüm üretmesi beklenmeli.

Mimarlık kent planlaması ile uyumlu olduğunda daha verimli ürün verme imkanı bulur. Bu nedenle bürokrasinin birçok farklı disiplinle, mesleki görüş içeren ortak çalışmalar içinde olması, hatta sivil inisiyatiflere kulak vererek çözüm üretmesi beklenmeli.

Projelerin amacı yaşanabilir, doğal, kültürel ve ekonomik bağlamda çağdaş çevre ve yaşam standardı geliştirmek olmalıdır. Bu süreçte tarihi ve kültürel mirası koruma kriterlerine ve sosyal varoluş biçimlerine saygı göstermek kadar içinde bulunduğu zamanın izini geleceğe iletmek de mimarın meselesidir. Birçok ortak disiplinle koordinasyonu sağlayan mimarlığın sorumluluğu büyüktür ve yenilikçi öneriler sunmak bu gelişimin bir parçası olmalıdır.

Mimar Sinan yapının hem mimarı, hem mühendisi hem de kalfasıydı. Bugün mimar birçok disiplinle birlikte üretir ve işverenle birlikte yapıyı imal edecek olan müteahhide

Günümüzde mimarlık sadece bina tasarlamakla sınırlı değil; yeni fiziksel mekânlara ve daha demokratik sosyal kurgulara, ihtiyacımız var. Bu düşünceyle yaratılan verimli kamusal mekânlar, bireyselleşme idealiyle özellikle son otuz yılda iyice içine kapanan insanı, birbirlerine rastlamaya, tanışmaya ve ilişki kurmaya teşvik etmeli.

binayı yaptırır. Yüklenicinin mimarla ilişkisi kötü ise yapı kötü çıkar, inşaat sürecinde mimari tasarımın ikincil nedenlerle deformasyonuna izin vermemek gerekir. Son krizden sonra bu durumu gayet açık gördük. Nitelikli malzemeden ve üretimden taviz vermeyen yatırımlar karlılıklarını ve itibarlarını korudular. Birçoğu benzer tanıtım sloganlarıyla gazetelerde ilan vermek yoluyla - kime hitap ettiğini bilmedikleri - kullanıcılarını arıyorlar.

Günümüzde mimarlık sadece bina tasarlamakla sınırlı değil; hızla değişen iletişim biçimleriyle de uyumlu olarak değişen gereksinim ve işlev ölçütleriyle, yeni fiziksel mekânlara ve daha da önemlisi daha demokratik sosyal kurgulara, yeniden bir araya gelmeye, ilişki kurmaya ihtiyacımız var. Bu düşünceyle yaratılan verimli kamusal mekânlar, bireyselleşme idealiyle özellikle son otuz yılda iyice içine kapanan insanı, birbirlerine rastlamaya, tanışmaya ve ilişki kurmaya teşvik etmeli.

Kent kurgusunda yaratılacak birbirine değen bölünmeler kentte sosyal ve ekonomik olarak verimliliği arttıracak gibi daha esnek, karşılaşma ve kaynaşmalara açık bir kent düzenlemesi ve dışadönük yaşam biçimi anlayışıyla bir gelişme sağlayacaktır. Bu yenilikçi yaklaşımın gerçekleşmesi varolan izler korunarak tasarlanan çağdaş, yarı geçirgen projelerle mümkündür. Kentsel peyzaj, kültür-sanat üniteleri gibi çekici sosyal alanlara da yer ayıran karma projeler bu anlamda öncü olacaktır.

Nereye gidiyoruz, nereye gitmeliyiz?

Türk mimarlığı II. Dünya savaşını izleyen yıllarda hala süren II. Milli Mimari dönemin örneklerini ve 1950’lerden itibaren uluslararası mimarlık akımları çizgisinde ürünler vermiştir. Modern Mimarinin yansımaları özellikle Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük kentlerde izlenmiştir.

80’li yıllardan sonra özellikle Özal

politikalarına koşut olarak değişen mimari üretimle Galleria ve takiben Akmerkez ve benzeri dev alışveriş merkezleri ile tanıştık, bir anlamda farklı sosyo-ekonomik grupların bir araya gelebildiği yarıkamusal mekanlar oldu bu yapılanmalar. Aynı dönemde sermayenin gücünü yansıtan banka binaları ve bu çerçevede kentsel ölçekte genişleyen Maslak gibi ofis zonları etkinleşti. Konut planlaması bağlamında Ataköy birinci kısımda olduğu gibi iyi başlayan, bir süre sonra tünel kalıpla inşa edilerek büyüyen ve “Ataköy Konaklarına”, kapalı sitelere ya da uydu kentlere, hatta insanların pek de yaşamak istemediği sosyal konut alanlarına dönüşen yapılaşma ile karşı karşıyayız.

Türkiye’de mimarlık ve şehircilik alanlarında yapılmış pek çok yanlış iş var. Büyük kentlerde yaşanan mimari değişim Anadolu kentlerinde ölçeği kaçmış biçimlerde taklit edilerek uygulandı. Çoğu kentin kendi karakterini, kültürünü koruyamadığını görüyoruz. Diyarbakır’ın, Samsun’dan Kütahya’dan farkı yok, aynı düzensiz yapılanma ve hatta benzer apartman blokları coğrafya, kültür, ihtiyaç farkı gözetmeksizin çoğalıyor. Yetersiz ya da uygulanmayan kuralların da ötesinde kentsel ölçekte bir planlama ve hedef olmaması bu düzensiz ve sağlıksız büyümeyi teşvik ediyor bugünkü haliyle, oysa ki bölgelerin, şehirlerin yaşam şekilleri ve karakterleri vardır. Bunların korunması ve iyileştirmelerin de o

Büyük kentlerde yaşanan mimari değişim Anadolu kentlerinde ölçeği kaçmış biçimlerde taklit edilerek uygulandı. Çoğu kentin kendi karakterini, kültürünü koruyamadığını görüyoruz. Diyarbakır’ın, Samsun’dan Kütahya’dan farkı yok, aynı düzensiz yapılanma ve hatta benzer apartman blokları coğrafya, kültür, ihtiyaç farkı gözetmeksizin çoğalıyor.

çerçevede yapılması gereklidir. Teknolojik gelişmeler her türlü tasarımın gerçekleştirilmesine olanak tanıyor. Ancak malzeme kullanımından insanların değişen alışkanlıklarına kadar birçok nedenle, yine de yerel farklılıklar var. Benzer imkanlara sahip

Türkiye’de, yozlaşan, kimliğini kaybeden şehirlerimizde belediyelerin politikaları tartışılmalıdır. Kentlerin var olan değerleri saptanmalı, ne şekilde gelişeceğinin projeksiyonu yapılmalı, ülkedeki ve dünyadaki yeri belirlenip ona göre bir şehir planlaması, düzenlemesi yapılmalıdır.

olmalarına rağmen ne Tokyo New York’a benziyor, ne de Berlin Paris’e, çünkü akılcı politikalarla, bilimsel değerlendirmeler neticesinde kurallar konulmuş, uygulanıyor. Türkiye’de, yozlaşan, kimliğini kaybeden şehirlerimizde belediyelerin politikaları tartışılmalıdır. Kentlerin var olan değerleri saptanmalı, ne şekilde gelişeceğinin projeksiyonu yapılmalı, ülkedeki ve dünyadaki yeri belirlenip ona göre bir şehir planlaması, düzenlemesi yapılmalıdır. İyi uygulama örnekleriyle çevre bilinci geliştikçe, kötü daha kolay saptanacak ve silinecektir.

İstanbul, İstanbul

İstanbul bir mimar için çok heyecan verici bir kenttir. Ancak bugün öncelikle “İstanbul olmayan ekler” le bozulmuş olan kent yapısının düzeltilmesine odaklanılmalıdır. 15 milyonu aşan nüfusuyla İstanbul artık genişlememeli. Kentler bir noktadan sonra “içine doğru” genişler. Biz de iyileştirmelerle, fonksiyon alanlarının yer değiştirmesiyle, varolan yapılanmanın yeniden değerlendirilmesiyle artı değer elde ederek, öncelikle atıl alanları geri kazanmalıyız.

İstanbul büyük bir metropol olmasının ötesinde, Doğu ve Batı arasındaki kültür, turizm ve ticaret alışverişinin en kritik noktasında yer alan bir geçiş, bir köprü. Ne var ki, İstanbul gibi varlığını Boğaza borçlu olan bir kent için, Boğaz’ın doğal olarak sağladığı deniz yoluna rağmen, kentin denizle ilişkisi çok da tatmin edici düzeyde değil. İstanbul Boğazı’nın her iki yakasındaki sahil şeridinde geçmişten günümüze yalılar,

Malabo Kongre Merkezi, Ekvator Ginesi

saraylar, tarihi iskele binaları, restoranlar gibi bina tipolojilerini içine alan bir yapılaşma oluşagelmiş. Ancak İstanbul’un üst kotlarında Boğaz’la ilişki çoğu zaman kesintisiz kurulabilirken, alt kotlarda kent insanının Boğaz’la buluşması çoğu kez engellenmiş. Bu buluşmanın sağlanabildiği birbirinden kopuk parçalarda ise belediyenin öngördüğü parklar dışında bir mekan deneyimine rastlamak pek mümkün değil. Aynı yetersizlik ulaşımına da yansıyor, kullanılmayan bir su yolu Boğaz. Günümüzün - Hamburg, Amsterdam gibi -modern deniz/kıyı kentleriyle kıyasladığımızda İstanbul için bunun bir problem olduğunu daha iyi görüyoruz.

Dünyadaki liman şehirleri yenileniyor, eskinin izlerini içinde barındıran, yeni

çağdaş kent merkezleri kazanılıyor, bunun için yarışmalar düzenleniyor, fikirler geliştiriliyor ve kamu bu öngörülerini en sağlıklı biçimde değerlendiriyor ve en etkin biçimde şehre kazanmanın yöntemlerini sorguluyor, uyguluyor. Belki de en önemli özelliği İstanbul halkını denize yakınlaştırmak olan Galataport projesi İstanbul’un denize açılan kapısı olabileceksen 10 yıldan fazla zamandır politik nedenlerle bekliyor. Bir kentsel dönüşüm projesi ile sosyal, kültürel, ticari ve çevre bağlamında yeni işlevler ve değer kazanması, kentinin 24 saat kullanacağı, kentin kıyıya uzantısı olması ile bir “merkez” değeri olan bu bölge atıl bırakılmış durumda, tarihi meydanları otopark yapılmış, binalar metruk durumda. 1,2 km kıyı şeridi kentinin erişimine kapalı uzun yıllardır...

Haydarpaşa projesi için de aynı şekilde Boğaz kıyısında olmasının önemi ilk sıradadır. Yeni garın nasıl kullanılacağı, işlevleri değerlendirilmelidir. Sahille birlikte düşünülmesi gerektiğinden emsalden ziyade, yeni oluşumların çevreye ve varolan dokuya uyumlu olmasında odaklanmalı ve nasıl kullanıldığında kent için en yararlı olacağı tartışılmalıdır.

Bir kent, limanı, kamusal alanları, ulaşım arterleri gibi unsurların öncelikli olduğu genel bir planlama ile değerlendirilmelidir. Bu

çerçevede, varolan dokuyu zenginleştirecek ve çağdaş bir iz kazandıracak karma programlarla, kente mimari, sosyal ve ticari anlamda artı işlevler kazandıracak çok katmanlı projelerle, İstanbul’un bir çeşit akupunkturla canlanması sağlanmalıdır. Medeni dünyada kentlerin büyük bir bölümü kentliye açık bahçelere, korulara ayrılmış, Berlin, NewYork, Londra, Tokyo... gökdelenlerin

15 milyonu aşan nüfusuyla İstanbul artık genişlememeli. Kentler bir noktadan sonra “içine doğru” genişler. Biz de iyileştirmelerle, fonksiyon alanlarının yer değiştirmesiyle, varolan yapılanmanın yeniden değerlendirilmesiyle artı değer elde ederek, öncelikle atıl alanları geri kazanmalıyız.

Trablus Kongre Merkezi, Libya

dibinden itibaren kentin akciğeri devasa parkları var. İstanbul'a kaybettiği meydanları ve ortak yaşam geleneğini çağdaş standartlarda acilen geri kazandırmak için biraraya gelmek şart.

Örneğin, var olan, kültürel mirasın ve kentin doğal akışının bir parçası olan sahil şeridinin, özellikle Haliç'ten, Sarayburnu'na ve Dolmabahçe'ye kadar olan bölümünün bir masterplanla düzenlemesi örnek bir uygulama olur.

İstanbul, kendi kültür mirasını taşıyabilir ve onun da ötesinde çağdaş sanat ve kültüre katkı yapan bir dünya merkezi olma potansiyelini kullanabilir bir düzeye taşınmalıdır. Son yıllarda artan özel ve vakıf galerileri, kültür merkezleri ile İstanbul'un kültür sanat alanında dünya çapında bir yer hedeflediğini görüyoruz. Haliç kıyısının bir kültür hattı olarak gelişmesine imkan tanıyan, yenilemeye uygun potansiyelleri

ile birçok yapı şimdiden bu talebi karşılama yönünde değerlendirilmeye başladı. İstanbul kendi varoluş biçimiyle daha birçok kültür yapısına ve kültürel yapılanmaya açık. İstanbul Modern, Galaport projesi uygulanamamış olsa da onun tohumu olarak cesaret verici, özendirici bir örnek. En beklemediğimiz sosyal katmanlar dahil, bugün binlerce izleyiciyi sanatla - ve kıyıya ayak basamasa da - Boğaz'la ve tarihle buluşturuyor.

Atatürk Kültür Merkezi gibi güncellenerek kazanabileceğimiz yapıların yanısıra sanata, tasarıma, moda ve ev sahipliği edecek yeni birçok kültür yapısı İstanbul'un gündeminde yer almalı. Bu yapıların bina olarak kentle buluşmaktan da öte sanatın kentle buluşması sağlayan ortamlar olarak işletilmeleri sağlanmalı ve çoğul bir sahiplilik teşvik edilmeli. Günümüz kültür alanları demokratik, geniş kapsamlı ve herkese açık olacak nitelikte kurgulanmalı ki kentinin yaşamında kalıcı bir değer olarak yerleşmeli.

Kağıthane, Kartal, Dragos, Zeytinburnu, Sulukule...

Kentsel uygulamalar sürecinde önemli kazanım sağlayacak diğer bir örnek de Kağıthane'nin dönüşümü olabilir. Kağıthane Deresi'nin iyileştirilerek, canlandırılarak ekosisteme dahil edildiği ve bölge topografyasının sağladığı imkanlar ve kısıtlar çerçevesinde ele alınan bir kentsel tasarımla bir semt kazanmak mümkün. Güneyde Haliç'ten başlayarak Büyükdere'nin kuzeyinde Karadeniz'e bağlanması öngörülen dere, altyapı olarak bir çözüm adımı olmasının ötesinde dereye yatağında olumsuz olarak gelişen yüksek yapılanmanın da önünü alarak bölgeyi masterplan ölçeğinde yeniden projelendirilmenin başlangıcı olacaktır. Kağıthane ile Büyükdere arasında kalan bölge yeşil alan olarak gelişerek, topografyanın doğal eğimine uyumla teraslanarak, her biri bulunduğu araziye uygun çeşitli karma yapılarla yeniden düzenlenmelidir. Planlı bir uygulama ile bu bölge kente yeni ve çağdaş bir merkez olarak kazanılacaktır.

Yarışmayla elde edilen masterplan çerçevesinde Kartal'dakisanayi alanları kaldırılıyor. Yerleşim alanları rahatlatılıp, bölge yeni bir cazibe merkezi haline getiriliyor. Ofis, konut, alışveriş ve kültür merkezleri ile denizin, sahilin ve marinanın olduğu karma bir yapılanma düşünülüyor. İstanbul'un Büyükdere'si'ne alternatif ikinci bir alan oluşacak. Bir anlamda şehrin merkezde yoğunlaşan yükünü paylaşacak alternatif bir merkez, bir destinasyon oluşacak. Doğru projeler bölgenin değerini arttıracak ve sonunda kazanan şehir ve kentli olacak.

Dragos örneğinin özgün yanı ise ise sivil inisiyatiflerin – arazi sahipleri- biraraya gelerek masterplan ölçeğinde bir yenileme talep etmiş olmasıdır. Bu Türkiye için ilk ve umut veren bir girişimdir. Çöküntü alanı olmaya yüz tutan bu bölge bir yarışma ile değerlendirmeye açıldı geçen yıllarda. Ancak bu ölçekteki her proje gibi finansman, yatırımcı ihtiyacı olan bu projede sorulacak sorular da benzer nitelikte: Burada kimler oturacak, çalışacak, eğlenecek? Tüm bunların veri olarak alınıp tasarımın o doğrultuda gerçekleşmesi ile sağlıklı bir gelişim elde edilebilir. Bu tasarımın da yine keskin çizgilerle değil esnek bir yaklaşımla uygulamaya açık olması gereklidir. Yani Karma bir proje olsun diyerek burası dükkan, burası konut, burası lokanta olmalı şeklinde bir dayatmadan ziyade en kolay ve yoğun kullanımı tecrübe etmeye açık, ona göre evrilen bir organizma öngörmek gerekir. Yapının dönüşümünü programa almak, en başından sürdürülebilirliğin bir koşuludur; buna göre strüktür ve tesisatın da bu dönüşüm ihtimaliyle esnek bir biçimde ele alınması doğru olur.

Zeytinburnu, Sulukule gibi bölgelerde bakımsız ve müdahale gerektiren yapılar 'tarihi kent dokusuyla uyumlu, Tarihi Yarımada'nın kentsel ve mimari mirasına uygun sağlıklı binalarla ve altyapıyla' yenilenecek kaydıyla değişim öngörülmelidir. Ancak hâlihazırda konut bölgesi olan bu semtlerde sakinlerinin de görüşleri ve sosyal tercihleri, belli standartları korumak koşuluyla, mesnet alınmalı, sürdürülebilirlik kavramı içinde insanların farklı tercihlerine, varolan kültürün devamına özen gösterilmelidir.

Bu tür kentsel sorunları daha üst ölçekten bakarak çözme metodu gerçek hayatta sadece parsel sınırı ve imar kuralları ile sınırlandırılmış durumda. İstanbul'da Kartal'da veya Dragos'ta başlayan, Cendere vadisinde düşünülen büyük ölçekli projeler bunun ilk denemeleri olacak belki.

Avrupa'nın büyük tecrübe kazandığı bu konulara biz daha yeni başlıyoruz. Kendi projelerimizde ise ancak parsel sınırları içinde kentin genel kullanımına verebileceğimiz alanları terk edip genel kullanım için tasarlayarak bunu yapmaya çalışıyoruz. Herhangi bir şekilde yarı kamusal, kamusal mekan tarifini günümüz imar kuralları özel mülkiyetteki projelerde tarif edemiyor. Demek bugüne dek pek talep de edilmemiş. Oysa belediyeler imar hakkı verirken bazı önemli konumdaki özel mülkiyetlerde kamusal veya yarı kamusal kullanım alanlarının yaratılmasını baştan şart olarak koyabilmeli. Amacı büyük metrekare elde edip satmak olan, tek rekreasyon alanı artan gölgeli kısma yerleştirdikleri bir çocuk parkı olan kolay, ucuz inşaatların sadece fiziksel değil sosyal olarak da zararlı olduğunu düşünüyorum. İyi tasarlanmış konut herkesin hakkıdır. Amerika, dolayısıyla tüm dünya, yakın zamanda 'mortgage' kaynaklı ekonomik kriz yaşadı ve bunun etkileri sürüyor. Tam da bunun üzerine sormamız gereken net sorular var: Konut stoku nedir, nasıl konuta ihtiyaç var? Bir ekonomik faaliyet olarak konut üretimi nasıl planlanmalı? Sosyal konut politikası nedir? Erişilebilir tasarlanmış konutlar mümkün değil mi? Bu konuda özel sektöre ve kamuya ne görev düşüyor?

Hızlı imar sürecinde kentin dokusunu bozan bir uygulama da, yabancı, özellikle Amerikalı mimarların çekmecelerinden çıkardıkları – birçoğu kule olmak üzere- projelerin prestij sayılarak yükselmesi oldu. Oysaki her proje, aynı semtte, hatta yan yana arazilerde dahi olsa, yerine göre özgün bir tasarım anlayışı ile değerlendirildiğinde doğru olur. "Genius loci" yani yerin ruhudur bir projenin özü, bulunduğu yerin coğrafyası, iklimi, kültürü, insanının yaşamı algılaması, özgün gereksinimleri projeyi biçimlendirir. Aksi taktirde iletişimin bu kadar hızlı ve kolay olduğu çağımızda herbiri aynı olan şehirlere mekanlara mahkum olurduk.

Deprem için ne yapılmalı?

Deprem tehlikesine karşı önlem olarak planlanan, büyük imar faaliyetleri öngören projeler yerine, elimizdeki mevcut yapıların iyileştirilmesi için yerinde dönüşüm mekanizmalarının harekete geçirilmesi tercih edilmelidir. Eski dokuyu bir tarafta bırakıp yepyeni bir yaşam alanı kurgulamak yerine İstanbul için asıl gereken bir masterplan hazırlanması ve bundan önce de deprem risk alanlarını bilmek ve o çerçevede yerine göre güçlendirme, iyileştirme

ya da temizlik yapmak olmalıdır. Deprem en önemli inşaat meselelerinden biri, o yüzden zemin etüd öncelikli olarak doğru inşaat sistemlerinin seçilmesi hayatidir, betonarme ya da çelik olması değil doğru sistemin kullanılması bir yapıyı güvenli kılar. Tabii ki hantal olmayan hafif binalar yapmak doğrudur ancak bu durumda malzeme seçimi ikincildir. Frank L. Wright'ın 1923 Tokyo depremi ve ertesinde yangınlardan sağlam çıkan yapısı Imperial Otel betonarme bir yapıydı örneğin.

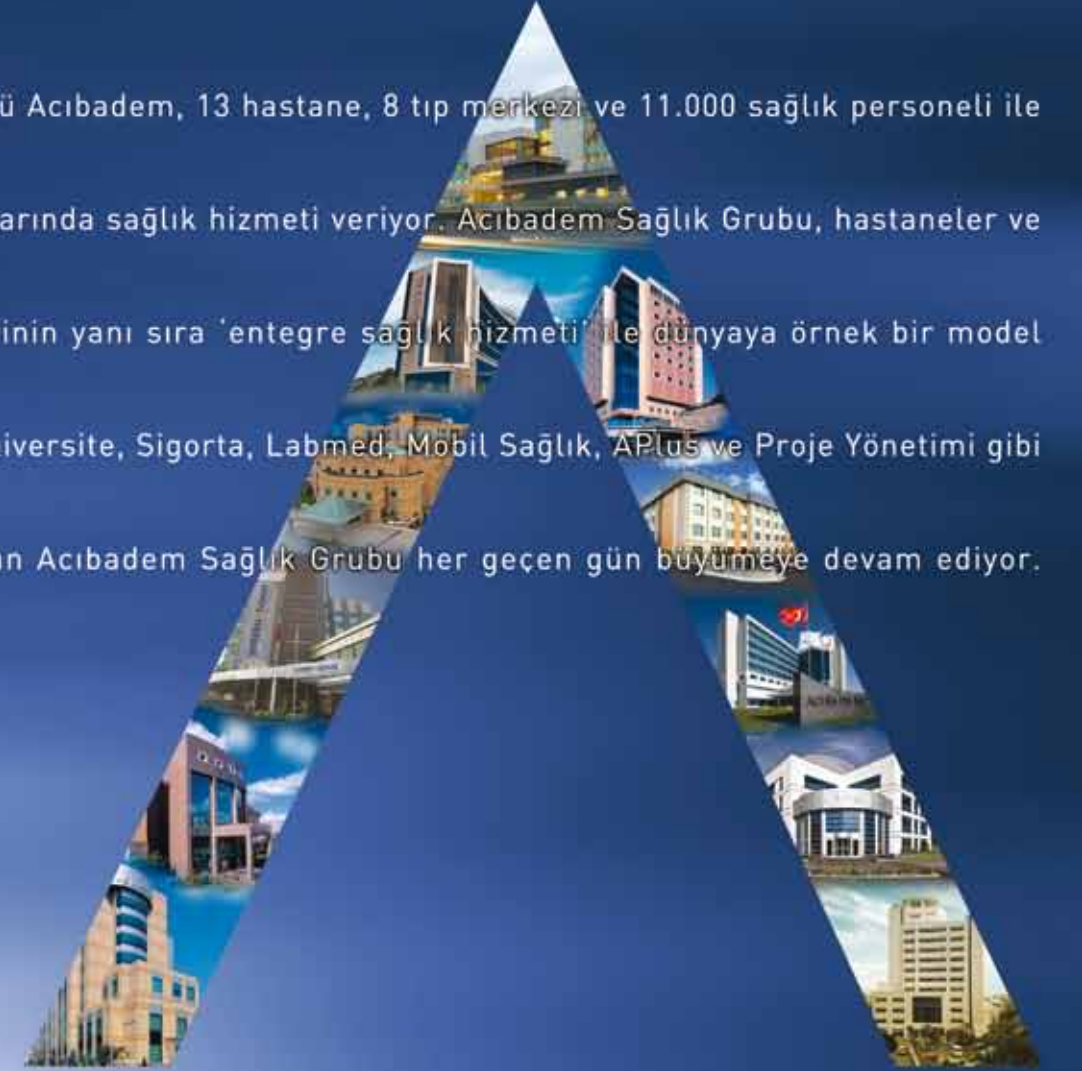
Güncel terimlerden bağımsız olarak, mimari her uygulamanın tasarım, ekonomi, kent bağlamındaki yeri, bireylerin günlük yaşamı ve geleceği de yakalaması bakımından çevre, ekonomi, doğa faktörlerini gözetken biçimde projelendirilmesi vazgeçilmezdir. Bu anlayışla geri dönüşüm altyapısı ve enerji tasarrufu gibi çözümlerin de tasarımın olmazsa olmazları arasında yer aldığı projeleri gerçekleştirilirken işlev-estetik ilişkisini dengede tutulmalıdır. Bir projeye başlarken, trafikten, rüzgar eğilimlerine, güneşin

Deprem tehlikesine karşı önlem olarak planlanan, büyük imar faaliyetleri öngören projeler yerine, elimizdeki mevcut yapıların iyileştirilmesi için yerinde dönüşüm mekanizmalarının harekete geçirilmesi tercih edilmelidir.

hareketine, projenin konumlandığı çevrede yaşayanlar ve kullanıcı etüdüne kadar tüm analizler projenin en verimli kullanımını tasarıma yansıtmak üzere derlenmelidir. Yeni bir binanın neden olacağı olumlu ve olumsuz çevresel değişim ihtimalleri, ilk imalatla olduğu kadar binanın yaşadığı sürece de hesaba katılmalıdır. Tekrar kullanım, atık su değerlendirmesi, güneş ve rüzgardan, torağın ısısından yararlanmak gibi standard uygulamalar zaten program içinde yer almalı, tekrar konuşmak bile gerekmiyor olmalı bu uygulamalar hakkında. Tüm bunlar "çevreci" ya da "sürdürülebilir" öneki olmadan da yapılması gerekenlerdir. Mimari olarak asıl binanın var olan koşullara göre (güneş, rüzgar hareketleri, topografya vs) konumlanmasına dikkat etmek gerekir. Ayrıca bir yapı veya yapılanma ne kadar esnekse o kadar sürdürülebilirdir, fiziksel olarak da sosyal bağlamda da.

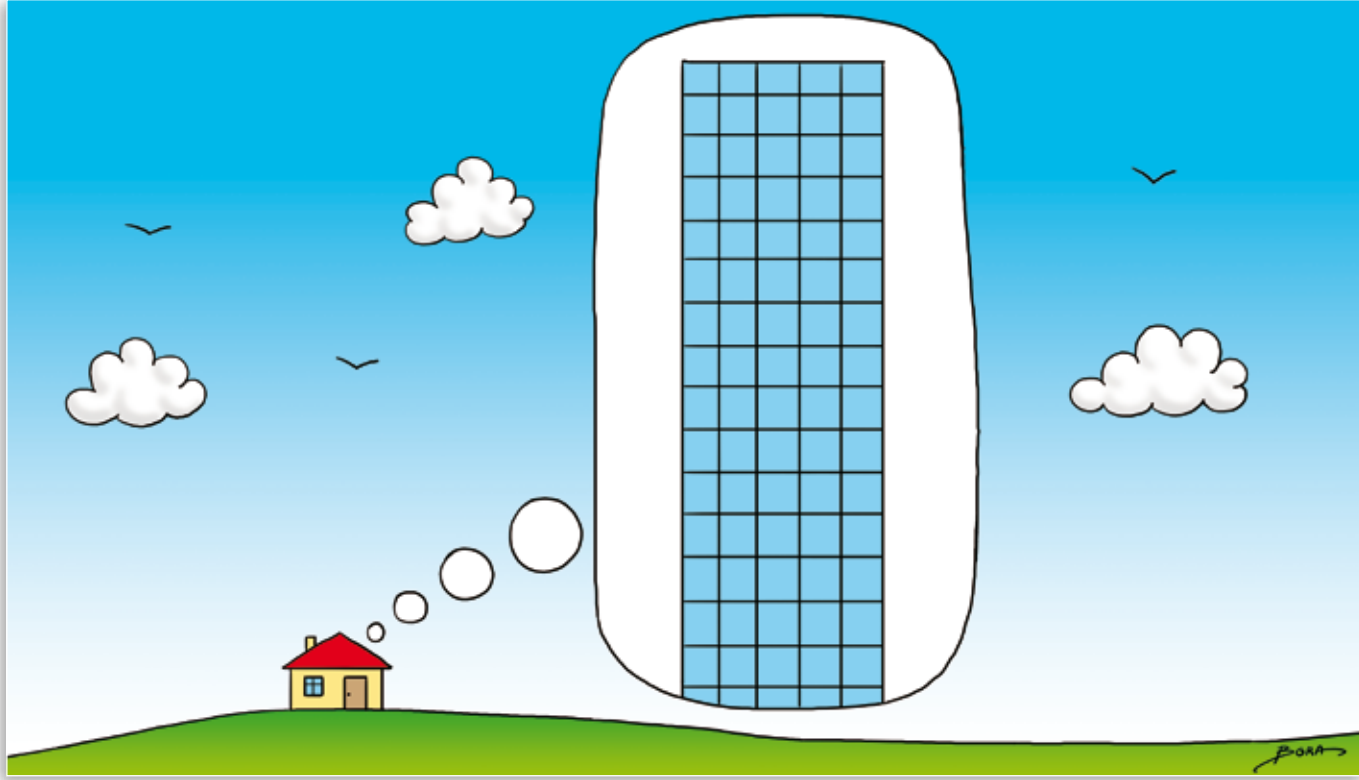
TÜRKİYE'NİN SAĞLIKLA BÜYÜYEN MARKASI...

Türkiye'nin sağlık öncüsü Acıbadem, 13 hastane, 8 tıp merkezi ve 11.000 sağlık personeli ile 20 yıldır dünya standartlarında sağlık hizmeti veriyor. Acıbadem Sağlık Grubu, hastaneler ve ayakta tedavi merkezlerinin yanı sıra 'entegre sağlık hizmeti' ile dünyaya örnek bir model sunuyor. Bünyesinde; Üniversite, Sigorta, Labmed, Mobil Sağlık, APlus ve Proje Yönetimi gibi hizmetleri de bulunduran Acıbadem Sağlık Grubu her geçen gün büyümeye devam ediyor.

ACIBADEM

www.acibadem.com.tr

İNŞAAT SEKTÖRÜ ÜZERİNDEN EKONOMİK BÜYÜME OLABİLİR Mİ?

Eren Ocakverdi

Yapı Kredi Yatırım

Küresel finansal krizin etkisiyle korumacılık ve teşvik uygulamaları yeniden dünya ekonomilerinin gündemine girmiş ve bugüne kadar yaygın olarak benimsenmiş liberal politikalar sorgulanmaya başlamıştır. Bunun bir paradigma değişikliğine yol açıp açmayacağını elbette zaman gösterecek. Ancak, günümüzde ekonomi politikaları açısından genel kabul gören yaklaşım hükümetlerin herhangi bir sektöre ayrıcalık tanıyacak şekilde düzenlemeler yapmaması veya sektörler aleyhine olacak biçimde teşvik mekanizmaları oluşturmaması yönündedir. Diğer bir deyişle, hükümetlerin tüm sektörler için rekabetçiliği destekleyecek biçimde adil bir yaklaşım benimsemesi beklenmektedir. Ancak bu durum, ekonomik analizlerin sektörel düzeyde yapılması gerekliliğini ortadan kaldırmamaktadır. Tersine, sektörlerin uygun analizlerle birbirinden ayrıştırılması ve çeşitli ekonomik ölçütlere göre sıralanması stratejik planlama faaliyetlerinin sağlıklı yürütülebilmesi açısından bir ön koşuldur.

Ekonomi biliminin sektörlerle ilgilenen alt dalı mezoekonomi olarak bilinmektedir. Makroekonomi fiyat, işsizlik, gelir, üretim, kamu harcamaları vs. konularını ulusal düzeyde ele alırken, mikroekonomi fiyat oluşum mekanizmaları ve kârlılık gibi konularla birey veya şirket boyutunda ilgilenmektedir. Mezoekonomi ise bu iki alan arasında yer alır ve ekonominin sektörel düzeyde analizine odaklanır. Bir anlamda, bu teoriler arasındaki boşluğu gidererek ekonominin bir bütün olarak anlaşılmasına katkıda bulunur. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, bu alanlar arasındaki temel farklılık yalnızca toplulaştırmadan kaynaklanmamaktadır. Mezoekonomi aynı zamanda, makro düzeydeki çözümlemeleri mikro düzey ile ilişkilendirir.

Uygulamadaki büyüme modellerinin çoğu mikroekonomik temellere dayalı makroekonomik modellerden oluşmakta ve bu anlamda ekonominin sektörel bileşimini ihmal etmektedir. Türkiye örneğinde

ise, buna ek olarak, çalışmalar genellikle Tarım, İmalât Sanayii ve Enerji sektörlerine odaklanmakta ve Hizmetler sınıfına giren sektörler dışarıda bırakılmaktadır. Bunun bir nedeni de geçmiş dönemlerde Hizmetler sektörü ile ilgili veri kısıtıdır. Son dönemde Hizmetler sektörüne ait çeşitli ekonomik göstergeler yayımlanmaya başlamıştır. Ancak, halen kapsamlı bir analize olanak verecek yeterli ayrıntıda bilgi mevcut değildir.

Bu yazı inşaat sektöründe meydana gelecek bir büyümenin ülke genelinde yaratacağı ivmeyi analitik bir bakış açısıyla incelemek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın içeriği makroekonomik olmaktan çok inşaat sektörü özelinde mezoekonomik bir analiz niteliği taşımaktadır. Her ne kadar çalışmanın odağında inşaat sektörü yer alsada, burada yapılmış olan analizlerin kapsamı hem derinlik hem de sektör sayısı bakımından genişletilebilir. İmalat sanayii temel alınarak yapılmış böyle bir çalışma için Doğruel ve Doğruel (2008)'e, tüm sektörleri içeren bir çalışma için ise Günlük-Şenesen (2005)'e bakılabilir.^{1 2}

İnşaat sektörünün ekonomi içindeki yeri

Analizimize inşaat sektörüyle ilgili bazı tanımlayıcı/betimleyici istatistikler ile başlayalım:

Tablo 1.'de inşaat sektörüne ait bazı ekonomik büyüklüklerin son beş yıllık seyri yer almaktadır. Sektörde yaratılan katma

TABLO1

İnşaat Sektörüyle İlgili Seçilmiş Ekonomik Göstergeler

	2006	2007	2008	2009	2010
Katma Değer (milyar TL)	35,8	41,0	44,7	36,6	45,2
Katma Değer (milyar \$)	24,9	31,6	34,9	23,7	30,1
İstihdam (milyon kişi)	1,20	1,23	1,24	1,25	1,43
Milli Gelirdeki Payı (cari fiyatlarla)	4,7%	4,9%	4,7%	3,8%	4,1%
Toplam İstihdamdaki Payı	5,9%	5,9%	5,9%	5,9%	6,3%
Reel Büyüme Hızı	18,5%	5,7%	-8,1%	-16,1%	17,1%
Reel Ekonomik Büyümeye Katkı	1,1	0,4	-0,5	-1,0	0,9
Sektöre Kullanılan Krediler (milyar TL)	10,9	17,6	27,1	30,0	36,5
Doğrudan Yabancı Yatırım (milyon \$)	222	285	336	208	355

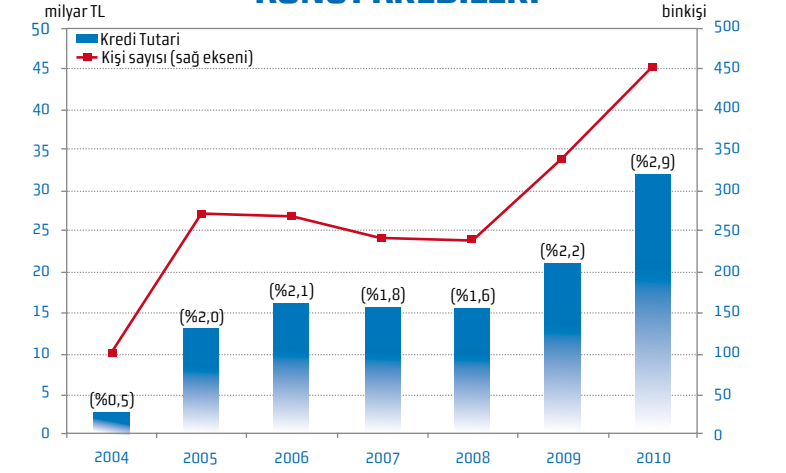
*İlgili yılda gerçekleşen ekonomik büyümenin ne kadının inşaat sektöründen kaynaklandığını gösterir. Sektörün reel büyüme hızıyla bir önceki yıla ait payının (sabit fiyatlarla) çarpılması yoluyla hesaplanır.
Kaynak: TÜİK

1 Doğruel, F. ve Doğruel, A. S., 2008. "Türkiye Sanayisine Sektörel Bakış". TÜSİAD Yayını.

2 Gülay Günlük-Şenesen, 2005. "Türkiye'nin Üretim Yapısı: Girdi-Çıktı Modeli ile Temel Bulgular". TÜSİAD Yayını.

GRAFİK1

YILLAR İTİBARIYLA KULLANDIRILAN KONUT KREDİLERİ

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği
*Parantez içerisindeki rakamlar GSYH'ye oranı temsil etmektedir.

değerin (cari fiyatlarla) büyüklüğü milli gelirin yaklaşık %5'ine ulaşmış olmakla birlikte, 2008-2009 döneminde yaşanan küresel ekonomik krizin de etkisiyle yaklaşık bir puan kadar gerilemiştir. Sektörün toplam istihdamdaki payı da ekonomik büyüklüğüne paralel olarak yaklaşık %6 civarında seyretmektedir. İnşaat sektörünün büyüme hızının yüksek olduğu dönemlerde genel ekonomik büyümeye yaklaşık 1 puan civarında katkı yapabildiği görülmektedir. İnşaat sektörü, bankalar ve özel finans kuruluşları tarafından kullanılan kredilerde de birçok sektörü geride bırakarak 2010 yılında 36,5 milyar TL tutarında bir finansmana erişim sağlamıştır. Tüm sektörler içerisindeki payı ise %6,5'e yükselmiştir.

İnşaat sektöründeki gelişmeler, hiç kuşkusuz, konut talebindeki gelişmelerden de olumlu etkilenmektedir. TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (2006-2009) sonuçlarına göre, Türkiye'de nüfusun %60,8'i kendilerine ait evlerde oturmaktadır. Avrupa ülkelerinde bu oran ortalamada %76 civarındadır.³ Gerek demografik yapıdaki gelişmeler gerekse mevcut binaların yenilenme ihtiyacı, konut talebini olumlu etkileyecek unsurlardır. İpoteğe dayalı konut finansmanına geçilmesiyle birlikte, Türkiye'de konut kredisi kullanımı da yaygınlık kazanmıştır. 2010 yılı itibarıyla konut kredisi büyüklüğü 57,5 milyar TL'ye ulaşmış olup bu rakam GSYH'nin %5,2'sine karşılık gelmektedir.⁴ Bu oranın AB-27 ortalamasında %50'nin üzerinde

3 Income and Living Conditions in Europe, 2010. EUROSTAT yayını.

4 Dönem sonu bakiyesi = Dönem başı değeri + dönem içinde kullanılan kredi - dönem içinde geri ödemesi yapılan kredi.

olduğu dikkate alınırsa, Türkiye'nin bu alanda daha çok yol katedebileceği açıktır.

Yıllar itibarıyla konut kredisi kullananların sayısı ile bankacılık ve finansman kuruluşları tarafından kullanılan kredi miktarı Grafik 1.'de sunulmaktadır.

İstihdam olanaklarının genişlemesi ile beraber genç nüfusun işgücüne katılması ve kişi başına gelir düzeyinin yükselmesi sonucunda, önümüzdeki yıllar içerisinde, Türkiye'de konut talebi de artacaktır. Mevcut konut stokunun bugünkü ihtiyacı bile güçlükle karşılayabildiği düşünülürse, gayrimenkul sektörünün gelecekte daha uzun bir süre canlılığını koruyacağı açıktır. Bu gelişmelerin inşaat sektörüne de olumlu yansımaları beklenmektedir. Özellikle gayrimenkul sektöründe beklenen bu canlanmanın ayrıca yabancı yatırımcılar için de bir cazibe yaratması muhtemeldir.

TCMB'nin yayımladığı uluslararası yatırım pozisyonu verilerine göre, 2010 yılı itibarıyla yurtdışı yabancı yerleşiklerin Türkiye'de gayrimenkul-kiralama sektöründe gerçekleştirdikleri doğrudan yatırımların net stok değeri

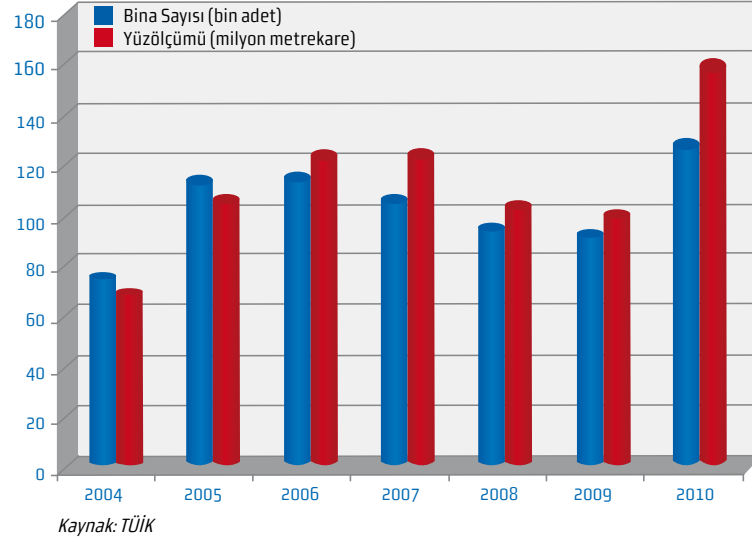
İstihdam olanaklarının genişlemesi ile beraber genç nüfusun işgücüne katılması ve kişi başına gelir düzeyinin yükselmesi sonucunda, önümüzdeki yıllar içerisinde, Türkiye'de konut talebi de artacaktır. Mevcut konut stokunun bugünkü ihtiyacı bile güçlükle karşılayabildiği düşünülürse, gayrimenkul sektörünün gelecekte daha uzun bir süre canlılığını koruyacağı açıktır.

6,4 milyar dolara ulaşmıştır.⁵ Bu eğilimin hızlanarak devam etmesi, hiç kuşkusuz, Türkiye'de inşaat dahil tüm sektörlerde yatırım ortamının iyileştirilmesi yönündeki çalışmaların devamlılığına doğrudan bağlıdır. Siyasi otoritenin sektörün sorunlarının çözümüne yönelik atacağı her adım Türkiye'nin gerek ekonomik gerekse sosyal gelişim sürecine katkı sağlayacaktır.

⁵ Bu rakam inşaat sektörü için yalnızca 1,1 milyar dolar civarındadır.

GRAFİK2

YILLAR İTİBARIYLA İNŞAAT İZİNLERİ

İnşaat izinleri (yapı ruhsatları) sektörün gidişatına yönelik önemli bilgiler içeren bir göstergedir.⁶ Söz konusu izinler, yapımına başlanacak yapılar için alınması zorunlu bir belgedir. Tamamlanma süresinin uzunluğu göz önüne alındığında, inşaat izinlerinin sektör açısından önemli bir öncü gösterge olduğu söylenebilir. İnşaat sektöründeki yatırımların ekonomi üzerindeki etkisinin, yaklaşık bir hesaplama ile, ikinci ve üçüncü yıllar ağırlıklı olmak üzere toplamda beş yıla yayıldığı varsayılmaktadır.

Doing Business raporuna göre Türkiye, iş yapma kolaylığı bakımından 183 ülke içerisinde 65. sırada bulunmaktadır.⁷ İnşaat izni alma, Türkiye'nin en sıkıntılı olduğu alanlardan biri olarak görünmektedir. Zira, toplam 25 işlem ve 188 günlük tamamlanma süresi ile Türkiye birden 137. sıraya gerilemektedir. Bu süreçte oluşan maliyetin ise kişi başına milli gelire oranı %231,4 olarak hesaplanmıştır.

OECD ortalamasında toplam işlem sayısı 15,8 ve bunların tamamlanma süresi ise 166,3 gündür. Sonuçta ortaya çıkan maliyet ise kişi başına gelire oran olarak %62,1'dir.

⁶ İnşaat izinleri sadece binaları kapsamakta olup, yol, baraj, köprü gibi altyapıya yönelik bina dışı inşaat türleri ile belediye örgütü olmayan bucak ve köy sınırları içindeki ruhsatsız yapılar ve kentlerde yapılan gecekondulara ilişkin bilgileri içermemektedir.

⁷ Doing Business Report, 2011. The World Bank and International Financial Corporation ortak yayını.

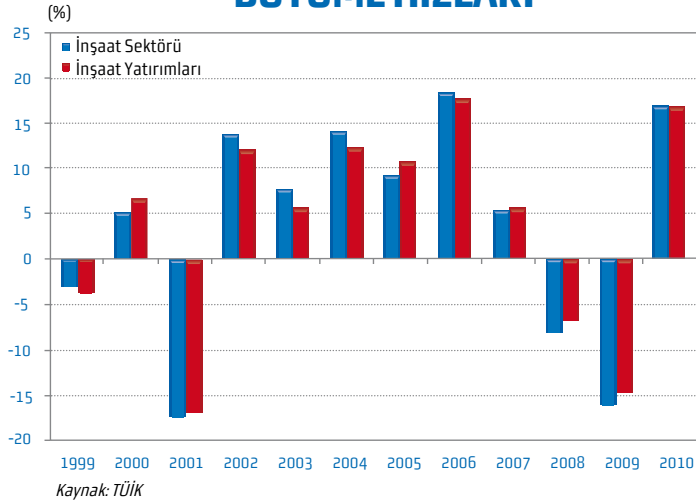
Dünyanın dörtte üçü sizin.

Yapı Kredi Private Banking
müşterilerine özel **Tekne Kredisi**.
Her zaman daha fazlasını isteyenler için...

Söz konusu raporda ayrıca, özellikle gelişmekte ülkelerde, inşaat mevzuatına uygun hareket etmenin zaman ve para açısından çok ciddi bir maliyet yaratması neticesinde çoğu zaman müteahhitlerin işten çekilmesine veya vazgeçmesine yol açtığı belirtilmiştir. Hatta bazı ülkelerde müteahhitlerin denetimden geçebilmek amacıyla rüşvet verebildiklerinden veya mevzuata aykırı biçimde ciddi tehlikesi bulunan yapılar inşa ettiklerinden bahsedilmiştir. Bürokratik işlemlerin çok fazla olduğu ülkelerde, girişimcilerin faaliyetlerini kayıt dışı ekonomiye kaydırabildikleri de vurgulanmıştır.

GRAFİK3 İNŞAAT SEKTÖRÜ KATMA DEĞER VE YATIRIM REEL BÜYÜME HIZLARI

Grafik 3, inşaat yatırımları ile inşaat sektörü katma değeri reel büyüme hızları arasındaki ilişkiyi göstermektedir:

İnşaat sektörünün iktisadi rolü yalnızca üretim ve katma değer ile sınırlı değildir. İnşaat yatırımları (altyapı, sınai ve konut) ekonomik kapasiteyi arttırdığından önemli bir üretim faktörü olarak kabul edilen sabit sermaye stokuna ilave edilmektedir. Fiziki sermaye birikimi ise ekonomideki potansiyelin ve dolayısıyla da uzun dönemli büyüme oranının yükselmesine katkıda bulunmaktadır. Ancak, burada üretken inşaat yatırımları (örn. sınai fabrikalar, ofis binaları, oteller) ile üretim kapasitesinin artmasına katkısı olmayan inşaat yatırımları (örn. ikamet amaçlı siteler, yazlıklar) arasında bir ayrım yapmak gerekmektedir. Türkiye ekonomisinin potansiyel büyüme oranı üzerinde etkili olan yatırımlar ilk gruptakilerdir.

İnşaat sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi
Yukarıda bahsi geçen göstergeler sektöre ilişkin bazı açıklayıcı bilgiler sunmaları bakımından faydalı olmakla birlikte, inşaat sektörünün ekonomideki görece konumuna ilişkin yeterli düzeyde ayrıntı içermemektedir. Bu tarz bir analizin yapılabilmesi için öncelikle sektörler arasındaki bağlantıların ortaya konulabilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, herhangi bir ekonomide üretilen ve satın alınan mal ve hizmetlere ilişkin en ayrıntılı istatistiklerin bulunduğu tablolar olan girdi-çıkıtı tablolarından faydalanılacaktır. Girdi-çıkıtı tabloları sektörler arasındaki aramalı alışverişini ve her bir sektörün nihai talep bileşenlerini tutarlı bir çerçevede sunmaktadır. Ancak, TÜİK tarafından yayımlanan en son tablo 2002 yılına ait olduğundan, burada Ocakverdi (2011) tarafından güncellenmiş olan tablo kullanılacaktır.⁸

Analizin ilk basamağında uygulamada yaygın olarak kullanılan yurtiçi ve ithalat geriye bağ katsayıları bu verilerden hareketle hesaplanmıştır.⁹

Grafik 4, hesaplanan katsayıların görsel bir özetini sunmaktadır. Görüldüğü üzere, nihai talebindeki artış sonucunda ekonomi genelinde en fazla üretim artışına yol açan, buna karşılık uyardığı aramalı ithalatı görece düşük düzeyde olan başlıca iki sektör gıda-ıcecek ve inşaat sektörleridir. Toplam üretim içerisindeki payı daha yüksek olması nedeniyle inşaat sektörü gıda-ıcecek sektörünün de önüne geçmektedir. Burada yeri gelmişken, inşaat sektörünün toplam katma değeri ile toplam üretim değerinin birbirinden farklı iki gösterge olduğunu hatırlatmakta fayda var: İnşaat sektörünün 2010 yılı katma değeri 45 milyar TL (30 milyar dolar) ile GSYH'nin %4,1'ini oluştururken, üretim değeri olarak bakıldığında sektörün

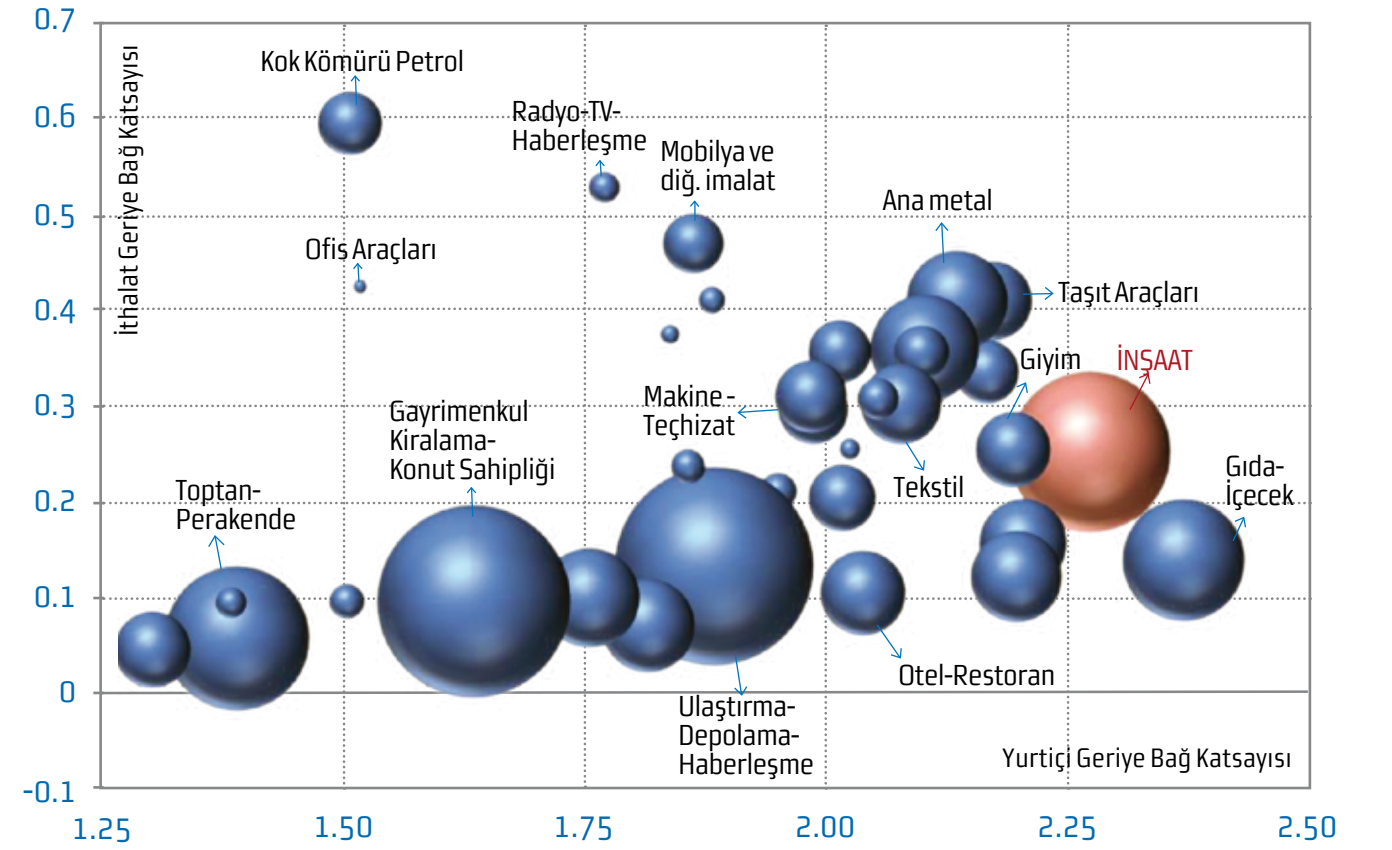
8 Ayrıntılar için bkz.: Eren Ocakverdi, 2011. "Sectoral Impacts of an Oil Price Shock: An Updated Input-Output Approach". Yapı Kredi Occasional Macro Note Series, 28 Mart 2011.

Bu tabloya ait verilerin yalnızca birer tahmin olduğunun ve kullanılacak metodolojiye ve açıklayıcı ek bilgilere göre nihai verilerin değişiklik göstereceğinin dikkate alınması gerekmektedir. Kullanılan yöntem bilimsel açıdan kendi içerisinde tutarlı sonuçlar vermesine rağmen, tablonun karmaşık bir yapıya sahip olmasından ötürü tahminlerin içerdiği hata payı yüksek olabilmektedir. Ancak, TÜİK tarafından daha güncel tablolar yayımlanıncaya kadar bu veriler gerçek büyüklüklerin tutarlı birer tahmin edicisi olarak düşünülebilirler.

9 Sektörün nihai talebinde meydana gelecek bir birimlik artışın bütün ekonomide yaratacağı toplam (doğrudan ve dolaylı) üretim artışı geriye bağ katsayısı ile ölçülmektedir. İthalat geriye bağ etkisi ise, sektörün nihai talebindeki bu birimlik artışın ekonomi genelinde neden olduğu ithal aramalı ihtiyacının bir göstergesidir.

GRAFİK4

GERİYE BAĞ KATSAYILARI

* Balon büyüklükleri ilgili sektörün toplam üretim değeri içerisindeki payını temsil etmektedir.
Kaynak: Ocakverdi (2011)'de güncellenen girdi-çıkıtı tablosu üzerinden yazarın hesaplamaları.

büyüklüğü 197 milyar TL (130 milyar dolar) ve toplam üretim içerisindeki payı ise %9 civarında tahmin edilmektedir.¹⁰

İnşaat sektörü için geriye bağ katsayıları sırasıyla 2,26 ve 0,24 olarak hesaplanmıştır. Buna göre, inşaat sektörünün yurtiçi nihai talebinde 100 TL'lik bir artış meydana geldiğinde, bunu karşılamak için inşaat sektörünün yurtiçi üretimi 100 TL artarken, ekonominin geri kalanında ise 126 TL'lik bir üretim artışı yaşanacaktır. Böylece inşaat sektöründeki talep artışı ekonomi genelinde toplam 226 TL'lik bir üretim artışına yol açmış olacaktır. Buna karşın, artan talebi karşılamak için

bütün ekonomide ek olarak yalnızca 24 TL civarında bir aramalı ithalatı yapılması gerekecektir. Bu son nokta, mevcut ekonomik gündemde ayrı bir önem taşımaktadır. Zira son dönemde yeniden alevlenen cari açık tartışmalarına orta-uzun vadeli bir bakış açısı sunmaktadır.

İnşaat sektörünün Türkiye ekonomisinde yer almadığı radikal bir varsayımda bulunalım. Bu durumda, 2010 yılı itibarıyla Türkiye ekonomisinin GSYH'si yaklaşık %10 azalacak ve 110 milyar TL civarında bir kayıp meydana gelecekti.

Cari dengede konjonktürel olarak çeşitli bozulmalar yaşanmakla birlikte, Türkiye'de cari açık esas itibarıyla ekonomide tasarruf oranlarının düşük olması ve üretim yapısının ithal aramalarına gereksinim duymasından kaynaklanan doğal bir sonuçtur. Özellikle bu ikinci sorunun çözümünde arz yönlü politikaların, ithal ikamesinden ziyade ithal girdiye daha az ihtiyaç duyan

sektörlere ilişkin düzenlemelere odaklanması orta vadede daha etkili bir çözüm sunabilecektir. Bu bağlamda, inşaat sektörü özelinde atılması gereken adımlar, dokuzuncu kalkınma planı çerçevesinde hazırlanan yıllık programlarda politika öncelikleri ve tedbirler başlığı altında toplanmıştır. Bu alanlarda kaydedilecek ilerlemelerle inşaat sektörünün ekonomik büyüme ve kalkınmadaki kritik rolü de güçlenecektir.

TABLO2

İnşaat Sektörlerin Yurtiçi Hammadde Gereksiniminin Sektörel Dağılımı

Sektör	Pay (%)
Metalik olmayan diğer min.	11,3
İnşaat	10,7
Metal esya	10,3
Ana metal	10,0
Toptan-Perakende	9,9
Ulaştırma-Depolama-	
Haberleşme	9,8
Gayrimenkul-Kiralama	7,2
Kok-Rafine Petrol	4,0
Elektrikli makine	4,0
Elektrik-Gaz-Su	3,7
Mali aracılık	3,4
Makine-Tecizat	3,2
Diğer Madencilik	3,1
Ağac	2,4
Plastik-Kauçuk	2,3
Kimyasal Maddeler	1,5
Diğer Sektörler	3,2

Kaynak: Ocakverdi (2011)

İnşaat sektöründeki ithal haric hammadde gereksiniminin yurtiçi üretiminin yaklaşık %65'i civarında olduğu hesaplanmaktadır. Diğer bir deyişle, sektörün üretiminin 130 milyar TL'ye yakın bir bölümü yurtiçi kaynaklardan karşılanmaktadır. İnşaat sektörünün yurtiçi hammadde gereksiniminin sektörlere göre dağılımı Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2'den de görüldüğü üzere, inşaat sektörünün yurtiçiindeki en önemli tedarikçisi metalik olmayan diğer mineral maddeler sektörüdür. Söz konusu sektör cam ve çimento gibi inşaat sektöründe kullanılan temel ürünleri üretmektedir. İnşaat sektörü hammadde gereksiniminin %10,7'sini ise yine kendi üretiminden karşılamaktadır. Metal esya ve ana metal sektörleri de, beklendiği üzere, inşaat sektörünün ara girdi talebinde önemli yer tutmaktadır. Arz boyutundan ele aldığımızda, inşaat sektörünün diğer sektörlere sağladığı girdilerin bu sektörlerin toplam yurtiçi aramalı talebi içerisindeki payının dağılımı Tablo 3.'te özetlenmiştir.

Tablo 3'te yalnızca toplam yurtiçi aramalı talebi içerisinde inşaat sektörünün payının %1 ve daha üstünde olan sektörler sunulmuştur. Sonuçlar inşaat sektörünün ekonomi genelindeki önemini teyit eder niteliktedir. Buraya kadar yapılan tüm hesaplamalar ve ortaya konulan tüm rakamsal büyüklükler inşaat sektörünün Türkiye ekonomisiyle bütünleşme derecesine dair çeşitli kanıtlar sunmaktadır. Daha çarpıcı bir örnekle anlatmak gerekirse; bir an için inşaat sektörünün tüm nihai talebinin sıfırlandığını ve tüm ileri-geri bağlantılarının ortadan kalktığı bir senaryoyu ele alalım. Diğer bir deyişle, inşaat sektörünün Türkiye ekonomisinde yer almadığı radikal bir varsayımda bulunalım. Bu durumda, 2010 yılı itibarıyla Türkiye ekonomisinin GSYH'si yaklaşık %10 azalacak ve 110 milyar TL civarında bir kayıp meydana gelecekti.

İnşaat sektörünün 2010 yılı reel GSYH büyümesine katkısı 0,9 puan olmuştur. Bu rakam sektörün yalnızca doğrudan etkisini göstermektedir. Yukarıda sunulan analitik çerçeveye sadık kalarak, bu dönemde sektörün dolaylı etkisinin de 0,5 puan civarında olduğunu tahmin edebiliriz. Türkiye ekonomisinin uzun dönemli büyüme oranı %6 ila %7 olarak kabul edilse dahi, inşaat sektörünün bunun en azından beşte birini tek başına (doğrudan + dolaylı) sağlayabiliyor olması

TABLO3

Sektörlerin Yurtiçi Hammadde Gereksinimi İçerisinde İnşaatın Payı

Sektör	Pay (%)
Gayrimenkul-Kiralama	18,6
Kamu Yönetimi	11,0
İnşaat	10,7
Sağlık	5,7
Eğitim	4,0
Kömür-Linyit	3,9
Tarım	2,8
Toptan-Perakende	2,8
Metal Cevheri	1,8
Elektrik-Gaz-Su	1,7
Diğer Madencilik	1,6
Otel-Restoran	1,3
Mali aracılık	1,0
Diğer hizmetler	1,0

Kaynak: Ocakverdi (2011)

çok büyük bir başarıdır. İnşaat sektörünün bu büyüme potansiyeline Tarım, Sanayi ve Hizmetler sektörlerinin de destek vermesiyle, Türkiye'nin gelecek on yıllık dönemde yılda ortalama %6 veya daha üzerinde istikrarlı bir büyüme oranını yakalaması, en azından sektörel boyutuyla, mümkün görünmektedir.

Komili

— 1878'den beri —

Yemeklerde
hakiki lezzet için
zeytinyağının
hakikisi

Fotoğraf: AA - Aziz Uzun

GSYİH VE İNŞAAT SEKTÖRÜ

Prof. Dr. Hakan Ercan*

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

İnşaat müteahhitlik hizmetleri, GSYİH'nın yaklaşık olarak %6'sını (2010'da %5,6) ve toplam istihdamın da yaklaşık olarak %6'sını sağlamaktadır (2010'da %6,4). Kendisine girdi sağlayan imalat sanayi sektörleri de düşünüldüğünde, sektörün GSYİH'daki payı %10-12 aralığındadır. Tarım dışı istihdamdaki payı ise %8,5'tir (2010). Plastik boru ve boya üretimi ile bina ve konutla ilgili hizmet üretimi de değerlendirildiğinde, sektörün geniş tanımının ekonomi içindeki payı biraz daha yükselmektedir. Sektör, kırdan kente göçen eğitimsiz ve niteliksiz genç (erkek) işgücünün istihdamı için önem taşımaktadır. Bu yazıda, 'sürükleyici' bir sektör olan inşaatın ekonomideki yeri, büyüme ile ilişkisi öne çıkarılarak kısaca değerlendirilmektedir.

Sektörün Büyüme Performansı

İnşaat sektörü 1993-1998 döneminde durgunluğa girmiş, 1998-2003 arasında ise reel olarak %26 oranında daralmıştır. Sektörün performansını belirleyen kamu yatırımları 1998-2002 yılları arasında bir platoya oturmuş, 2003 ve 2004'te ise daralmıştır. Devletin inşaat harcamaları 2005 yılından sonra artmışsa da, artık

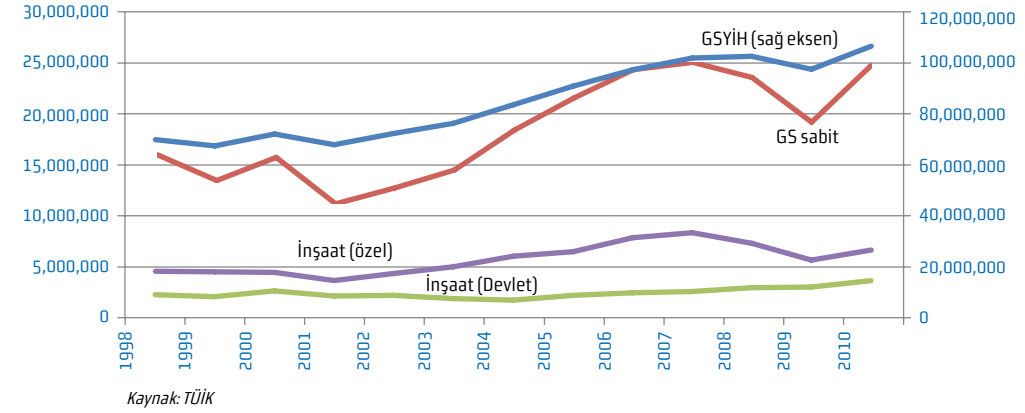
Özel sektör yatırım harcamalarına bu kadar duyarlı olan sektörün büyüme performansını kestirmek zordur. Geçtiğimiz yıl gözlenen toparlanmanın devamı, makroekonomik bir krizin yaşanmamasına ve kamunun sabit sermaye yatırımlarına ayırabildiği miktarın artarak sürmesine bağlıdır.

sektörün büyüklüğünün belirleyicisi özel sektörün üretimidir. Bu durum Grafik 1'de gösterilmektedir.

GRAFİK1

GSYİH, İNŞAAT SEKTÖRÜ ÜRETİMİ (DEVLET VE ÖZEL) VE GAYRİ SAFİ SABİT SERMAYE OLUŞUMU

(Sabit 1998 fiyatları ile)

Kaynak: TÜİK

Toplam yatırımların (gayri safi sabit sermaye oluşumunun), 2010 yılında %40'ını inşaat yatırımları oluşturmuştur (devlet inşaat yatırımı ekonomideki toplam yatırımın %14'ü, özel sektör inşaat yatırımı ise toplam yatırımın %26'sıdır). (Bütün değerler TÜİK verilerinden türetilmiştir.) Grafik 1'de görüldüğü gibi, kriz yıllarında yatırımlar, GSYİH'daki daralmadan daha şiddetli daralmakta, özel sektör inşaat yatırımları da bu durumu yansıtmaktadır. Grafik 1'de, 1999, 2001 ve 2009 krizlerinin yol açtığı belirgin daralmalar açıkça gözlenmektedir.

Krizlere, yani özel sektör yatırım harcamalarına bu kadar duyarlı olan sektörün büyüme performansını kestirmek zordur. Geçtiğimiz yıl gözlenen toparlanmanın devamı, makroekonomik bir krizin yaşanmamasına, yani talep genişlemesinin ve kamunun sabit sermaye yatırımlarına ayırabildiği miktarın artarak sürmesine bağlıdır. Orta vadedeki büyüme eğilimi için ise konut sahipliği istatistiği kullanılabilir. Sektörel GSYİH'nın konut sahipliği bileşeni, sektör hâsılası için neredeyse bir eğilim eğrisi gibi davranmaktadır. Konut sahipliği harcamaları Türkiye'de 1998 yılından bu yana

ortalama %3,2 oranında büyümüş, ancak son yıllarda azalma eğilimine girmiştir (2010 yılında %1,9). Bu neredeyse yıllık çalışma çağındaki nüfusun artış hızına yakın bir değerdir.

Eğer konut talebi, bu yavaşlamasını sürdürecektse, uzun vadeli demografik dinamiklerin de etkisi ile

Baraj, konut ve yol inşaatında, on ila on beş yıl içinde, gidilen bölgenin pazarı doyduğunda, Türk müteahhitler yeni pazarlara yönelmektedir. Ne var ki, ödemeler dengesi kalemlerinin gösterdiği gibi, bu durum ancak statükoyu koruyabilmektedir ve sürdürülebilir değildir.

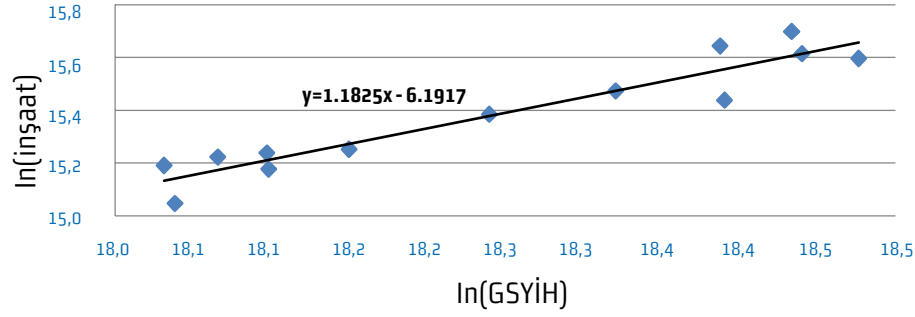
İnşaat sektörü 2001 yılında son yirmi yılın dip noktasına vurmuştur. Bundan sonra büyüyen sektör, 2006 yılında %18 büyüyerek 'patlama' yapmıştır. Kamu yatırımlarının (bölünmüş yol ve TOKİ) 2005 ve 2006'da artması özel sektör konut inşaatlarına eklenince sektörün büyümesi sürmüştür. İnşaat sektörü 2007 yılında tarihinin en yüksek üretim değerine ulaşmıştır. Ne var ki ekonominin geneli son yıllarda daha hızlı büyüdüğünden, bu performansla bile, sektörün GSYİH'daki payı, 1987 yılında kaydedilmiş olan son yirmi yılın en büyük değerinden (%7,3'ten) artık aşağıdadır (%6,5). Son yirmi yılın en kötü oranı ise 2001 yılında gerçekleşmiştir (%5). Sektörün

(0-19 yaş grubunun sayısı ve nüfustaki oranı, yani bir sonraki neslin konut talebi, azalmakta olduğundan), sektörün ekonomideki payı daralabilir. Bu durumu dengeleyecek olan unsur ise, kişi başına gelirin artması ile kaliteli konuta olan talebin kentlerde artacak olmasıdır. Sonuç olarak, sektörün büyüme yönü hakkında tahminde bulunmak zordur. Yine de, Grafik 2'de gösterilen, inşaat üretiminin GSYİH esnekliği, inşaat sektörü ile GSYİH arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu esneklik, 1998-2010 dönemi için 1,18 olarak bulunmuştur. Yani, GSYİH'daki 1 puanlık artış, inşaat sektörü üretiminde

* hercan@metu.edu.tr . Bu çalışmanın çatısı, kısmen, Türkiye Müteahhitler Birliği'nin yayın organında 2007 yılında yapılan bir çalışmaya dayanmaktadır.

GRAFİK2

İNŞAAT ÜRETİMİNİN GSYİH ESNEKLİĞİ

1,18 puanlık bir artışla ilişkilendirilmektedir. Aynı dönemde, GSYİH (üssel eğilim olarak) ortalama %4,14, inşaat üretimi ise %4,44 olarak büyümüştür.

Yurtdışı Pazarlar: Proje hacmi büyüyor, ülkenin döviz geliri sabit kalıyor

Yukarıda bahsedilen belirsizliklere karşı uygun bir sektörel istikrar stratejisi, yurtdışı pazarlara açılmaktır. Türk müteahhitlerinin yurtdışı tecrübesi uzun yıllara dayanmakta ve başarılı bir geçmişleri bulunmaktadır. Grafik 3'te ödemeler dengesi hesabının hizmetler dengesinin bir bölümü verilmektedir. İnşaat, navlun ve diğer taşımacılıkta döviz dengesinin gelişmesi gösterilmektedir.

Türkiye, ödemeler dengesinin hizmetler dengesi kaleminde, 2010 yılında, 14,7 milyar dolar fazla vermiştir. Turizm gelirleri 16 milyar dolar olmuş, diğer taşımacılık ve inşaat hizmetleri gelirleri de net fazla vermiştir. Navlun, finansal hizmetler ile diğer ticari hizmetler kalemlerinin toplamı eksidedir. Toplam taşımacılığımız fazla vermektedir.

İnşaat hizmetleri sektörünün ülkeye döviz getirisinde ulaşılan en yüksek düzey 1998 yılındaki 2,3 milyar dolardır. Rusya krizinden sonra keskin bir biçimde düşen bu düzeye henüz ulaşamamış olup, 2003 ve sonrasında ortalama yıllık gelir 945 milyon dolar olmuştur. Diğer (hava ve kara) taşımacılık (net) gelirleri, 2005 yılında inşaat yurt dışı hizmet (net) gelirlerini geçmiş, 2010 yılında diğer taşımacılık gelirleri, inşaat yurt dışı hizmet gelirlerinin (859

milyon dolar) üç buçuk katından fazla olarak 3,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Anlaşılan, yakın vadede inşaat sektörünün iç pazara olan bağımlılığı sürecektir.

İnşaat sektörünün tarım dışı istihdamdaki payı 1990'larda %10-11 idi. Bir önceki bölümde zikredilen daralma nedeniyle 2002 ve 2003 yıllarında bu oran %7'nin altına düşmüştü. Sektör, 2010 yılını 1,44

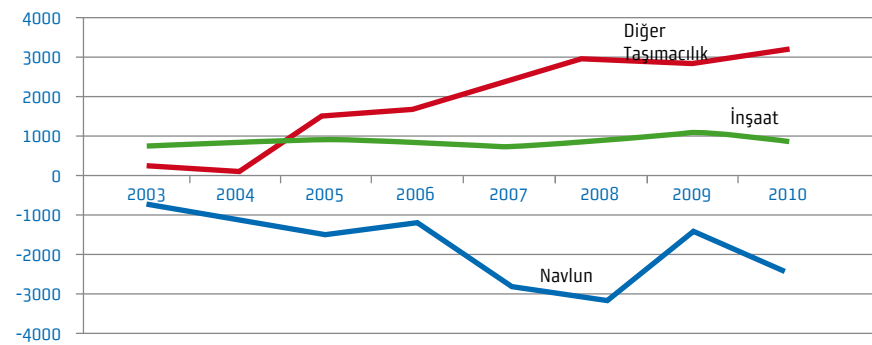
milyon çalışan ile kapatmış, tarım dışı istihdamdaki payı %8,5, toplam istihdamdaki payı ise %6,4 olmuştur.

Son söz

İnşaat sektörü Türkiye ekonomisi içindeki önemini görünür vadede muhafaza edecektir. Sektörün üretimi krizlere çok duyarlıdır. Bu durumun bir çaresi, dış pazarlardaki müteahhitlik hizmetlerini genişletmektir. Dış pazarlarda uzun süreyle varolabilmek için ise uzmanlaşma stratejisi gerekmektedir. Baraj, konut ve yol inşaatında, on ila on beş yıl içinde, gidilen bölgenin pazarı doyduğunda, Türk müteahhitler yeni pazarlara yönelmektedir. Ne var ki, ödemeler dengesi kalemlerinin gösterdiği gibi, bu durum ancak statükoyu koruyabilmektedir ve sürdürülebilir değildir. Devlet, dış siyasi ilişkilerde aktif davranıp ihale potansiyeli sağlayarak, ekonomik olarak da Eximbank kanalıyla kredi garantileri vererek, zor ve oynak dış pazarlarda başarıyla varlık gösterebilen sektörün rekabet gücünü artırıcı yönde destek verebilir.

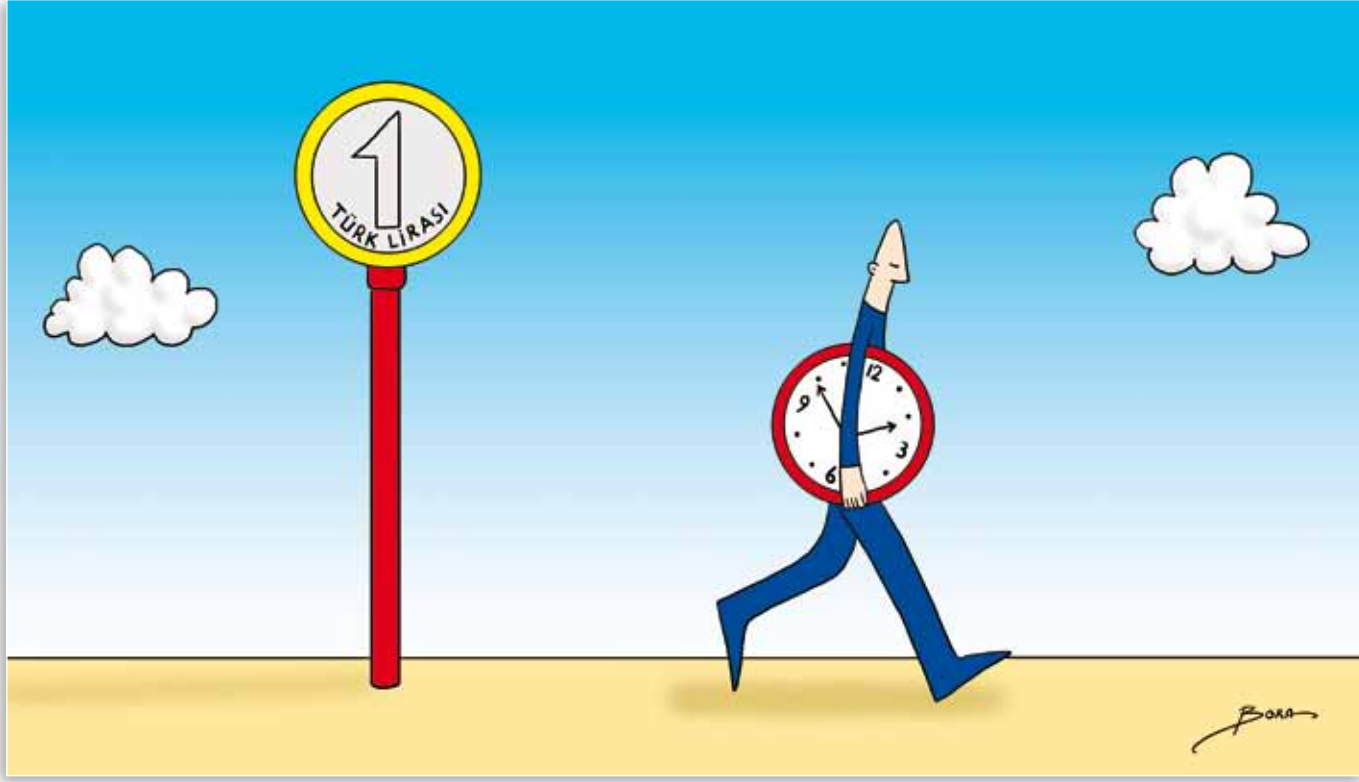
GRAFİK3

ÖDEMELER DENGESİ: NAVLUN, DİĞER TAŞIMACILIK, İNŞAAT (milyon \$)

Kaynak: TCMB

YENİ PARA POLİTİKASI: NEDEN İŞLEMEDİ?

Prof. Dr. Fatih ÖZATAY

TOBB-ETÜ ve TEPAV

Küresel krizle birlikte finansal istikrarın ne denli önemli olduğu bir kez daha anlaşıldı. Bu çerçevede para politikasının sadece fiyat istikrarına değil, finansal istikrara da odaklanması gerektiği giderek daha fazla dile getirilir oldu. Şüphesiz finansal istikrarın önemi daha önceden biliniyordu ve bu önem nedeniyle merkez bankaları finansal istikrarı da gözetmeye çalışıyorlardı. Peki, yeni olan ne?

Küresel krizin ortaya çıkış nedenleri ve krizin yayılma biçimi ve şiddeti, finansal istikrarı sağlamak için oluşturulan kurumsal yapının yetersizliğinin anlaşılmasına yol açtı. Finansal piyasaların kendi hallerine bırakılmaları halinde, 1970'lerden başlayarak bazı

iktisat kuramcılarının iddia ettiklerinin tersine, toplum açısından istenilmeyen durumların ortaya çıkabileceği görüldü. Bu çerçevede ne tür yeni kurumların ve kuralların tasarlanması gerektiği

Küresel krizin ortaya çıkış nedenleri ve krizin yayılma biçimi ve şiddeti, finansal istikrarı sağlamak için oluşturulan kurumsal yapının yetersizliğinin anlaşılmasına yol açtı. Bu çerçevede merkez bankalarının sadece fiyat istikrarına odaklanarak finansal istikrarı sağlayamayacakları, bu nedenle finansal istikrara verdikleri önemi fiyat istikrarına verdikleri önem düzeyine çıkarmalarının gerektiği dile getirilir oldu.

araştırılmaya başlandı. Merkez bankalarının ise sadece fiyat istikrarına odaklanarak finansal istikrarı sağlayamayacakları, bu nedenle finansal istikrara verdikleri önemi fiyat istikrarına verdikleri önem düzeyine çıkarmalarının gerektiği dile getirilir oldu.

TCMB 2010'un ikinci yarısında önce yeni bir para politikası uygulayacağını sinyallerini verdi, sonra da uygulamaya başladı. Böylelikle, 2002-2005 arasında örtük, 2006'dan itibaren de normal biçimiyle uygulamakta olduğu enflasyon hedeflemesi uygulamasının dışına çıkmış oldu. Ama enflasyon hedeflemesi uygulamasını da sonlandırmadı. Yeni çerçevede artık iki temel amaç var: Fiyat istikrarını ve finansal istikrarı sağlamak.

Bu tartışmalar para otoriteleri açısından önemli bir sorunu da gündeme getirdi. Fiyat istikrarına yönelik bir para politikasının nasıl uygulanması gerektiği iktisat kuramında oldukça doyurucu bir şekilde ele alınmış durumda. Dahası, çok sayıda merkez bankasının uygulamalarından elde edilen önemli bir tecrübe birikimi söz konusu. Oysa iktisat kuramı finansal istikrar ile fiyat istikrarına benzer ağırlıkları veren bir para politikasının nasıl uygulanabileceği konusunda henüz bizlere ışık tutmaktan uzak. Merkez bankalarının ise deneyimleri yok.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) 2010'un ikinci yarısında önce yeni bir para politikası uygulayacağını sinyallerini verdi, sonra da uygulamaya başladı. Böylelikle, 2002-2005 arasında örtük, 2006'dan itibaren de normal biçimiyle uygulamakta olduğu enflasyon hedeflemesi uygulamasının dışına çıkmış oldu. Ama enflasyon hedeflemesi uygulamasını da sonlandırmadı. Yeni çerçevede artık iki temel amaç var: Fiyat istikrarını ve finansal istikrarı sağlamak. Bu iki temel amaca ulaşmak için TCMB üç ara hedef ilan etmiş durumda: Enflasyon hedefine ulaşmak, kısa vadeli sermaye girişlerini (yaygın deyimle

sıcak parayı) daha makul bir düzeye çekmek ve yurtiçi kredi arzındaki hızlı artışı bir miktar sınırlamak.

Bu yazıdaki amacım TCMB'nin yeni para politikasının karşılaştığı güçlükleri ortaya koymak ve bu güçlükleri aşmak için neler yapılabileceğini tartışmak. Yazının bundan sonraki bölümünde TCMB'nin yeni politika çerçevesinde aldığı kararları kısaca hatırlatıyorum. Üçüncü bölüm bu kararların şimdiye değin ne gibi sonuçlar verdiği ile ilgili. Dördüncü bölümde, elde edilen sonuçların arkasındaki temel nedenleri ele alıyorum. Son bölümde ise neler yapılabileceğini tartışıyorum.

Yeni Para Politikası Çerçevesinde TCMB'nin Aldığı Kararlar
TCMB önce Eylül ayında zorunlu karşılıklara faiz ödemesini durduruldu. Yetkililerin yaptıkları açıklamalar yeni para politikasının tam anlamıyla Kasım 2010'da yürürlüğe girdiğini gösteriyor. Bu tarihten başlayarak, kredi arzındaki hızlı artışı frenlemek amacıyla, beş ayrı kararla lira cinsinden zorunlu karşılık oranları yükseltildi. Bu kararların sonuncusu 21 Nisan 2011'de alındı. Tüm bu kararların net etkisinin sıkılaştırıcı yönde olacağı vurgulandı. Bu çerçevede, piyasadan 42.2 milyar lira çekilmesi beklendiğinin altı çizildi.

Aynı dönemde kısa vadeli sermaye girişlerini caydırmayı ve böylelikle de döviz kurunda aşağıya doğru oluşan baskının hafifletilmesini amaçlayan bir dizi karar daha alındı. Yüzde 7 düzeyinde olan politika faizi –ki TCMB'nin bankalara haftalık vadede borç verme faizini gösteriyor (repo faizi)- 16 Aralık 2010'da yüzde 6.5'e, 20 Ocak 2011'de ise yüzde 6.25'e düşürüldü. Enflasyon hedeflemesi uygulamasında politika faizinin

TCMB üç ara hedef ilan etmiş durumda: Enflasyon hedefine ulaşmak, kısa vadeli sermaye girişlerini (yaygın deyimle sıcak parayı) daha makul bir düzeye çekmek ve yurtiçi kredi arzındaki hızlı artışı bir miktar sınırlamak.

içinde hareket ettiği bir koridor var. TCMB, 14 Ekim 2010'da bu koridorun alt sınırını (bankalardan gecelik vadede borç alma faizini) yüzde 6.25'ten 5.75'e, 11 Kasım 2010'da yüzde 1.75'e ve son olarak da 16 Aralık 2010'da yüzde 1.5'e düşürdü. Buna karşılık, koridorun üst sınırını (bankalara gecelik vadede borç verme faizini) 16 Aralık 2010'da yüzde 8.75'ten yüzde 9'a yükseltti. Ayrıca Ağustos ve Ekim 2010'da aldığı kararlarla

ihalelerde aldığı günlük döviz miktarını yükseltmesine izin veren ama alacağı miktar hakkında ölçülü bir belirsizlik yaratan bir döviz alım sistemi oluşturdu.

Elde Edilen Sonuçlar

Türkiye bir yandan cari işlemler açığında rekor üzerine rekor kırarken diğer yandan da bu yüksek cari açığı ağırlıklı olarak kısa vadeli sermaye girişleri ile finanse ediyor. TCMB, aldığı kararlar sonucunda cari açığın kısa vadeli sermaye girişleri ile finanse edilen kısmında bir miktar azalma olduğunu ileri sürüyor. Kısa vadeli sermayenin nasıl tanımlandığına bağlı olarak bu savın geçerliliği incelenebilir. Sav doğru olsa bile, TCMB'nin kendisi de kısa vadeli sermaye girişlerinin hâlâ

Kredi arzındaki hızlı artış henüz hız kesmedi. Zorunlu karşılık oranı arttıkça, bankalar kredi piyasasındaki paylarını azaltmak istemiyorlarsa, TCMB'den haftalık vadede borçlanıp TCMB'nin el koyduğu mevduatı telafi ediyorlar.

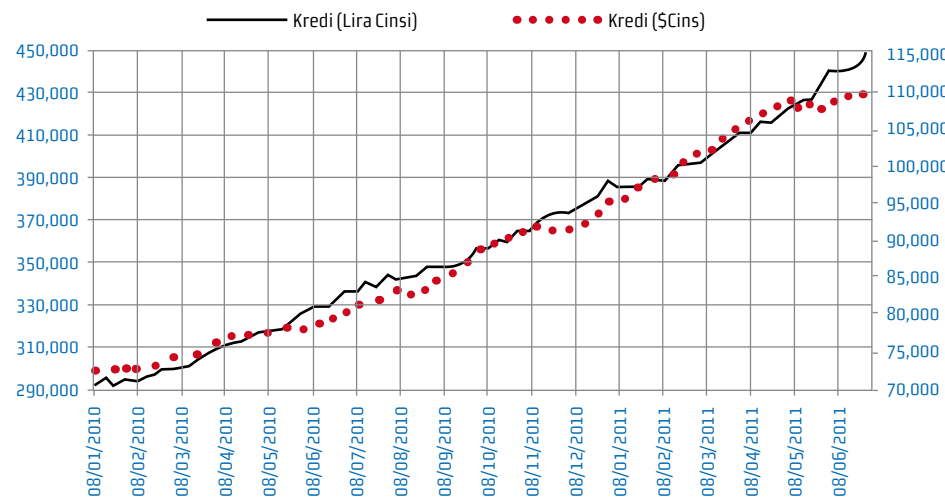
yüksek bir düzeyde olduğunu kabul ediyor. Burada üzerinde durmak istediğim bu savın doğruluğu değil. Kısa vadeli sermaye girişini azaltmak amacını döviz kurunu ılımlı bir şekilde yükseltmek olarak da algılamak mümkün. Zira TCMB eskiden hiç yapmadığı bir şeyi yapmaya başladı: Raporlarında liranın yabancı paralar karşısındaki değerindeki son gelişmelere yer verdi. Dahası, bu gelişmeleri diğer yükselen piyasa ekonomilerinin para birimlerinin değerlerindeki son gelişmeler ile karşılaştırarak yorumladı. Lira değer kaybederken, diğer para birimlerinin değer kazandığının altını çizdi ve aldığı kararların etkili olduklarını bize anlatmaya çalıştı. Bir önceki bölümde sözünü ettiğim faiz ve döviz alım kararları liranın önemli miktarda değer kaybetmesine yol açtı. TCMB'nin istediği gibi, bu değer kaybı zamana yayılarak gerçekleşti.

Mesela yılbaşından Temmuz 2011 ortasına kadar bir dolar ve bir avrodan oluşan döviz sepetinin lira karşılığı yüzde 9.7 oranında arttı. Kısa vadeli sermaye girişlerini azaltmak amacı,

az önce yaptığım gibi liranın ılımlı biçimde değer kaybetmesi olarak 'okunursa', TCMB'nin performansını başarılı olarak yorumlamak gerekir.

Buna karşılık, TCMB'nin kredi arzındaki hızlı artışı bir miktar yavaşlatmak için aldığı önlemler (bu yazının kaleme alındığı Temmuz ortasına değin) başarılı olmadı. Üstelik bu kararlar 18 Haziran 2011'de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) aldığı kararlarla desteklendi. Buna karşın, 1 Temmuz 2011 itibarıyla mevcut veriler kredi artış hızının eskisi gibi sürdüğünü gösteriyor. Birkaç rakam vereyim: Lira cinsinden kredilerin son dört haftalık ortalama değerinin

2010'un son dört haftasındaki ortalama değerine göre artış oranı yüzde 16.6. Aynı oran dolar cinsinden ölçüldüğünde yabancı para cinsinden krediler için yüzde 16.9. Bir yıl geriye gideyim ve bu karşılaştırmayı yine dörder haftalık verileri kullanarak 2 Temmuz 2010 ile 2009 sonu için yapayım. Ortaya çıkan artış oranları şunlar: Lira cinsi krediler için yüzde 14.2, dolar cinsi krediler için yüzde 10.7. Azalış yok, artış var! Farklı sayıda haftalık ortalamalar, değişik dönemler de alınabilir. Sonuç değişmiyor; 'şimdilik' kredi cephesinde değişen bir şey yok. Kredi arzındaki hızlı artış henüz hız kesmedi (Grafik 1).

Grafik 1. Lira cinsi ve dolar cinsi kredilerde gelişim: 2010'un ilk haftası - 2011 Haziran ayının son haftası (milyon lira). Kaynak: BDDK.

Yeni Para Politikası Neden Başarılı Olmadı?

TCMB zorunlu karşılık oranlarını artırıncı, bankalar topladıkları mevduatın daha fazla kısmını TCMB’de tutmak zorunda kalıyorlar. Bu durumda, TCMB’nin zorunlu karşılık oranlarını artırmasını telafi edecek bir yol bulamazlarsa, topladıkları mevduatın daha küçük bir kısmını kredi olarak değerlendirebiliyorlar. Bu da TCMB’nin kredi arzındaki hızlı artışı frenleme amacıyla örtüşüyor. Oysa en güncel veriler, ‘telafi etmek’ üzere, bankaların bir değil üç yol bulduklarına işaret ediyorlar. Bu sayede, bankaların, TCMB’nin kredi açılabilir fon miktarını azaltma yönündeki çabalarını boşa çıkarıp kredi arzındaki hızlı artışa henüz fren yapmadıklarını bize gösteriyorlar. Telafi etme işlemi temelde şu üç yolla yapılıyor:

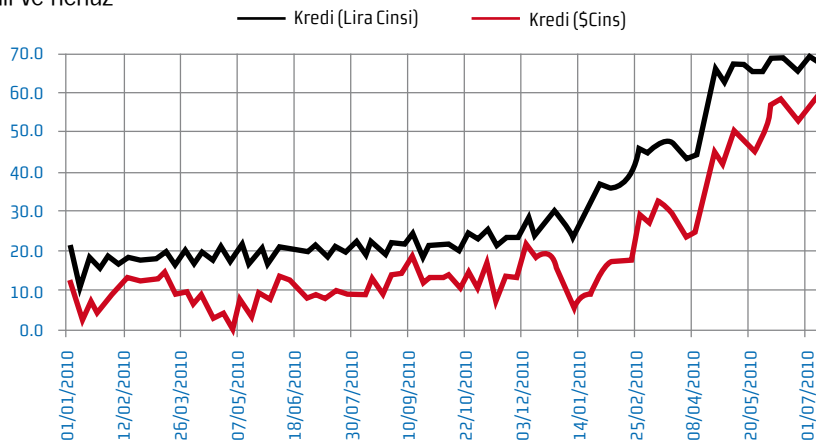
Birincisi, portföylerindeki hazine tahvillerini azaltıyorlar. Mevduatın tahvil ve bonoya dönüşme oranı 2010 ortasında yüzde 31.1 düzeyindeyken, aynı oran 1 Temmuz 2011’de yüzde 17.5’e düştü. Bankalar, böylelikle, topladıkları mevduatın daha fazla kısmına TCMB’nin el koymasına karşın, kredi artışını sürdürülebiliyorlar. İkincisi, küresel likidite koşulları yurtdışından borçlanmak için çok uygun. Mesela geçen yılın ilk beş ayında bankalar yurtdışından net 2.7 milyar dolar doğrudan kredi olarak borçlanmışlarken, bu tutar bu yılın ilk beş ayında 7 milyar dolar oldu. Elbette bankaların yurtdışından tek borçlanma biçimleri doğrudan kredi alımı değil; başka biçimler de var. Mesela tahvil ihraç edebilirler ve mevduat toplayabilirler. Bu olanaklar da bankaların kredi arzındaki artışı sürdürmelerine destek oluyorlar.

Sözünü ettiğim iki telafi mekanizması herhangi bir para politikası uygulamasının etkinliğini azaltabilecek mekanizmalar. Bu anlamda yeni para politikasının bir ‘günahı’ yok. Ancak, bir üçüncü mekanizma var ki, ‘günahkârlık’ açısından çok önemli ve henüz vazgeçilmeyen enflasyon hedeflemesi rejiminin özelliğinden kaynaklanıyor. TCMB’nin kredi arzındaki hızlı artışı yavaşlatma isteği asıl olarak bu nedenle çalışmıyor. Para Politikası Kurulu (PPK), enflasyonun ileride alacağı değerlere ilişkin tahminlerle enflasyon hedefi arasındaki farka atflla faiz kararları açıklıyor. Bu kararlara kamuoyu özel bir önem veriyor ve onları tartışıyor. Enflasyon hedeflemesi rejiminde, kısa vadeli para piyasasında bankaların kendi aralarında yaptıkları işlemler sonucunda ortaya çıkan kısa vadeli faiz, PPK’ce açıklanan haftalık politika faizine çok yakın bir düzeyde oluşmalı. Oluşmalı ki, politika faizi, piyasada belirlenen kısa vadeli faizler yoluyla daha uzun vadeli ve daha önemli olan mevduat ve kredi faizleri ile gösterge hazine tahvilinin faizini etkileyebilsin. Etkilemez ise ya da bu faizler politika faizinden önemli

ölçüde ve uzun bir süre sapıyorlarsa, para politikası kararlarının bir etkisi olmaz. Zira tüketim ve yatırım kararları, bekleşimler, döviz kuru ve enflasyon ile para politikası arasındaki ilişki son derece zayıflar.

PPK’nin açıkladığı faizin, kısa vadeli piyasa faizini belirlemesi şöyle gerçekleşiyor: Kısa vadeli para piyasasında, borçlanma ihtiyacı fazla ise ve bu fazlalık kısa vadeli piyasa faizini PPK’ce açıklanan faizin üzerine çıkarma eğilimi gösteriyorsa, TCMB bankalara borç para veriyor ve bu eğilimi gideriyor. Tersine, kısa vadeli para bol ise, bankalar bu parayı satacak başka banka bulmakta zorlanıyorlarsa ve bu nedenle kısa vadeli faiz PPK’ce belirlenen faizin altına düşme eğilimi gösteriyorsa, TCMB bankalardan borç alıyor ve yine söz konusu eğilimi ortadan kaldırıyor.

Türkiye’de uzunca bir süredir likidite sıkıntısı var. TCMB devreye girip bankalara kısa vadeli (haftalık) borç vermezse, kısa vadeli faiz PPK’ce belirlenen faizin üzerine çıkacak ve iki faiz farklılaşacak. Bu durumda, kendi açıkladığı faizin bir anlamı olması için, TCMB’nin bankalardan kendisine gelen borç para talebine cevap verip onlara borç vermesi gerekiyor. İşte TCMB’nin bu zorunluluğu, bankaların üçüncü telafi yöntemini ortaya çıkarıyor. TCMB’nin bu açmazını bilen bankalar şöyle davranıyorlar: Zorunlu karşılık oranı arttıkça, kredi piyasasındaki paylarını azaltmak istemiyorlarsa, TCMB’den haftalık vadede borçlanıp TCMB’nin el koyduğu mevduatı telafi ediyorlar. Bu üçüncü telafi mekanizmasını anlamak için bir noktaya daha dikkat etmek gerekiyor: Lira cinsinden mevduatın ortalama vadesi altmış iki güne yeni yaklaştı; henüz üç ay bile değil, bir yıl ya da daha fazla hiç değil. Dolayısıyla, TCMB’ce el konulan mevduat ile TCMB’den borçlanılan para arasında vade açısından yakın sayılabilecek bir ikâme var.

Grafik 2. Bankaların TCMB’de tuttıkları zorunlu karşılıklar ile TCMB’den aldıkları borcun gelişimi: 2010’un ilk haftası – 2011 Temmuz’unun birinci haftası (milyon lira). Kaynak: TCMB.

Üçüncü telafi mekanizmasının şu ana kadar ‘harıl harıl’ çalıştığına ilişkin rakamlar şöyle: 2010 yılının son dört haftasında bankaların TCMB’de tuttıkları zorunlu karşılık miktarı ortalamada 27.3 milyar lira kadarmış. Buna karşılık, aynı dönemde bankaların haftalık vadede merkez bankasından aldıkları borcun ortalaması 16.8 milyar lira düzeyindeymiş. En güncel haftalık veri bir önceki haftaya ait. 8 Temmuz 2011 cuma günü itibarıyla son dört haftanın zorunlu karşılık ortalaması 67.9 milyar lira. Buna karşılık bankalar TCMB’den ortalama 56.3 milyar lira borç almışlar. Her iki kalemdeki artış da aynı: Yaklaşık 40 milyar lira. Grafik 2’de bu iki değişkenin 2010’nun başından bu yana her hafta izledikleri yol gösteriliyor: Kol kola girmiş birlikte yatay bir seyir izlerlerken, zorunlu karşılık oranlarının peşi sıra artırılmaya başlanmasıyla yine kol kola ama bu sefere yokuş yukarı bir seyir izlemeyi ‘tercih etmişler’. Kısacası, TCMB, Ulus’ta Ankara Kalesi’ne bakan bir penceresinden bankalardan çektiği parayı, tam ters yönde yer alan Gençlik Parkı’na bakan başka bir penceresinden bankalara geri vermek zorunda kalmış. TCMB’nin zorunlu karşılık oranını artırması bu açıdan (bugüne kadar) hiçbir işe yaramamış.¹

TCMB’yi bu mücadelede yalnız bırakmamak gerekiyor. Bu çerçevede, BDDK, bankaların yukarıda sözünü ettiğim üçüncü telafi yolunu tıkayabilir: TCMB’den haftalık vadede borçlanmalarına bir üst sınır getirebilir.

V. Sonuç: Ne Yapmalı?

BDDK’nın devreye girmeden TCMB’nin bu açmazının çözülmesi çok zor. Yalnız kaldıkça ve bu politikada ısrar etmesi halinde TCMB’nin yapabileceği iki şey var. İkisi de önerilmez. Birincisi, sonuç verene kadar zorunlu karşılık oranını artırabilir. Önerilmez; çünkü hem bankaların kârlılıklarını giderek olumsuz etkileyerek onların sağlığını yıpratmak bir uygulama olur hem de hangi eşik karşılık oranında bu politikanın sonuç vereceği bilinmediği için bir ‘maceraya’ dönüşebilir. İkinci olarak, TCMB, bankaların haftalık vadede kendisinden borçlanmasını riskli hale getirmeye çalışabilir. Bunu yapmaya çalıştı ve kısa vadeli para piyasasında oluşan faizin

¹ ‘Ben demiştin’ çoğunlukla sevimli karşılanmaz. Ama ne yapayım ki ‘ben demiştin’ demek zorundayım; TCMB’nin bu açmazını rakamlar belirginleştikten sonra yazıyor değilim. Radikal’deki ve Dünya’daki köşelerimde 2010’un son aylarından beri bu açmazı dile getiriyorum. Acmaz, ilk sözünü ettiğimde, ‘potansiyeldi’, şimdi gerçek oldu.

politika faizinden belirgin biçimde iki yönde de sapmasına izin verdi. Bu çok sakıncalı bir uygulama. “Kendiniz uymayacasınız neden politika faizi belirliyorsunuz?” diye sormak gerekir. Farklı bir ifadeyle, bu tür bir uygulama TCMB’nin temel politika araçlarından biri olan politika faizinin işlevini yitirmesi demek. Daha da farklı söylemek gerekirse, elinizdeki silahı kendiniz ‘taammüden’ kullanılmaz hale getiriyorsunuz anlamını taşıyor.

Kıssadan hisse şu: TCMB’yi bu mücadelede yalnız bırakmamak gerekiyor. Bu çerçevede, BDDK, bankaların yukarıda sözünü ettiğim üçüncü telafi yolunu tıkayabilir: TCMB’den haftalık vadede borçlanmalarına bir üst sınır getirebilir. Bu, banka bilançolarının vade yapısının bozulmaması açısından da yararlı olur. Bu tür bir karar, belirttiğim nedenlerle anlamsız hale gelen TCMB’nin zorunlu karşılık oranlarını artırma kararlarını anlamlı hale getirebilir.

Oysa BDDK bu yolu seçmedi. 18 Haziran 2011’de aldığı kararlar ile bazı kredi türleri için bankaların daha fazla sermaye karşılığı ayırmalarını istedi. Yanlış anlaşılmasın; bu kararlar da hızlı kredi genişlemesini frenlemeye yönelik: Borçlanan açısından kredi maliyeti artıyor. Karardan sonra geçen iki hafta içinde gerçekten de ihtiyaç kredilerinin faizi arttı. Bu kararların istenilen sonucu vermesi büyük ölçüde kredi talebinin faiz esnekliğine bağlı. Gerekirse BDDK başka kredi türleri için de benzer kararlar alabilir ve/veya aldığı kararların şiddetini artırabilir elbette. BDDK’nın kararları ile TCMB’nin daha önce aldığı kararların birlikte etkilerini değerlendirmek için erken, bekleyip görmek gerekiyor.

Gelmek istediğim nokta farklı; şu: Burada hepimizin düşünmesi gereken çok önemli bir sorun var. Bu sorun, TCMB’nin daha önce almış olduğu kararların bir işe yaraması için, BDDK’nın neden bankaların üçüncü telafi yolunu tıkmadığı ile ilgili. Farklı da ifade edilebilir: Bu konuda bir görüş birliğine ulaşmadan, açmazı baştan belli olan bir para politikası uygulamasına, saygınlığını yıpratmak pahasına TCMB’nin neden kalktığı ile ilgili. Bu çerçevede mutlaka yanıtlanması gereken bazı sorular var. Şimdilik bu sorulara benim de yanıtım yok. Ama bunları ortaya atmam gerekiyor.

Şunlar: Bağımsız bir otoritenin (BDDK) desteği olmadan bir işe yaramayacak bir kararı, bir başka bağımsız otorite (TCMB) alabilir ve diğerinin ona uymasını bekleyebilir mi? Koordinasyonu kim yapacak? Koordinasyon yapıldı diyelim, uyum konusunda bağlayıcılık nasıl sağlanacak? Bağlayıcılığı, kendisinden bağımsız olunan otorite (hazine-bakan) sağlayabilir mi? Sağlarsa bağımsızlık kalır mı?

PARA POLİTİKASINA ALATURKA AYAR

Türker Hamzaoglu

Kıdemli Ekonomist - Türkiye, Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi

Dünya ekonomisi kriz ertesinde ezberleri bozan bir süreç içerisinde geçmekte. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ikincisinin lehine yaşanan ayrışma yavaş yavaş kanıksansa da, gelişmekte olan ekonomiler arasında da uygulanan politikalar ve sonuçları açısından giderek farklılaşan bir tablo söz konusu.

2009 yılında %3,4 oranında daralan gelişmiş ekonomilerin kriz öncesi seviyelere ancak 2011 yılının sonunda dönmesi bekleniyor. 2009 yılında %4,1 daraldıktan sonra 2011 yılında ancak %1,8 oranında büyüeyen Avrupa için bu beklenti 2012 sonunu buluyor. Avrupa'da Yunanistan, İrlanda, Portekiz, İspanya ve son zamanlarda İtalya'nın borç krizinin yarattığı çalkantılar ve Amerika'da borç tavanının vaktinde artırılammama riski toparlanma beklentilerini daha da öteliyor.

Gelişmekte olan ekonomiler krizden nispeten yara almadan çıktı. 2009 yılında %2,8'e yavaşlayan gelişmekte olan ülkelerin GSYH büyüme oranı, Asya'nın önderliğinde (daha doğrusu Çin ve Hindistan'ın önderliğinde) 2010 yılında hızla toparlanarak %7,4 oranında artış gösterdi. Artış gösteren emtia fiyatlarının da yardımıyla Latin Amerika bölgesi de Brezilya'nın önderliğinde hızla toparlanarak %6,1 büyüdü. Gelişmekte olan Avrupa bölgesi ise, Türkiye haricinde, toparlanmayı Avrupa ile yakın bağları ve nispeten durağan ve borçlu yurtdışı piyasalarının da etkisiyle geriden takip etmekte.

Dolayısıyla Çin, Hindistan, Endonezya ve Kore gibi büyümenin uzun vadeli ortalamasının üzerinde seyrettiği, enflasyonun arttığı ve kredi büyümesinin hız kazandığı ülkelerin çoğunlukta bulunduğu Asya bölgesi gerek

politika faizinin yükseltilmesi, gerek munzam karşılıklardan sermaye kontrollerine kadar birçok makro ihtiyati (macro prudential) tedbirin hayata geçirilmesinde öncelik etti. Latin Amerika'nın büyüme motoru vazifesini gören Brezilya da sadece agresif faiz artışlarıyla değil, uyguladığı sermaye kontrolleri ile de gündemi belirledi. Asya başta olmak üzere, yerel para birimlerinin serbestçe dalgalanmasına izin verilmeyen ülkelerde sermaye girişlerinin hız kazanması ve enflasyonun artmasıyla reel kur üzerinde oluşan değerlenme baskısı merkez bankalarını döviz piyasalarına doğrudan müdahale ve sermaye kontrollerine itti.

Birçok gelişmekte olan ekonomideki politika tercihlerini büyüme, enflasyon ve kur rejimi doğrultusunda yorumlama imkanı söz konusu iken, Türkiye özellikle Merkez Bankası'nın sıkça eleştirilen ortodoks olmayan para politikası ve bu politikaların piyasalarla paylaşılan amaçlarının aksine ekonomide büyüyen makro dengesizlikleri ile şimdiden

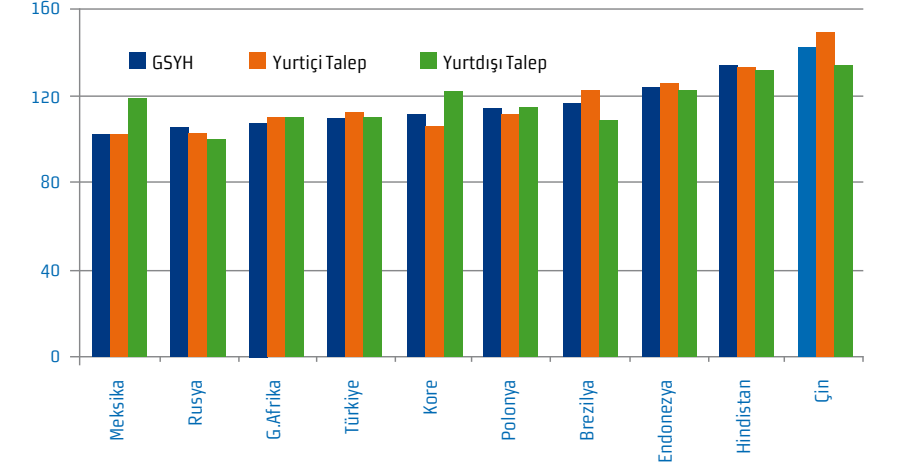
Bir başarı öyküsü mü, yoksa bir sonraki yol kazası mı olacağı konusunda yatırımcıların ve ekonomistlerin Türkiye kadar değişik görüşlerde olduğu bir diğer gelişmekte olan ekonomi yok desek yeridir.

özel bir konuma yerleşti. Bir başarı öyküsü mü, yoksa bir sonraki yol kazası mı olacağı konusunda yatırımcıların ve ekonomistlerin Türkiye kadar değişik görüşlerde olduğu bir diğer gelişmekte olan ekonomi yok desek yeridir.

Gelişmiş ekonomilerin krizden çıkışı uygulanan olağanüstü önlem paketleri olmaksızın sürdürülebilir kılmakta zorlandığı, Avrupa'da borç krizinin gündeme oturduğu, ulaşılmakta olan borçlanma sınırının artırılması konusunda siyasi bir uzlaşmanın sağlanamadığı Amerika'da çok muhtemel olmasa da iflas riskinin konuşulduğu ve gelişmekte olan ekonomilerde sıkılaştırıcı politikaların uygulandığı bir ortamda, Türkiye 2011 yılının

GRAFİK1

KRİZDEN ÇIKIŞTA BÜYÜME (2007=100 alınarak 2011 itibarıyla GSYH ve bileşenleri)

ilk çeyreğinde dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisi oldu. Benzer bir performans yurtdışı kredi büyümesinde de tekrarlanırken, bunlara paralel olarak GSYH'ya oranı %10'a doğru hızla genişleyen cari açık ise birçok yatırımcı için çalan alarm zilleri görevi gördü.

Bizim görüşümüz, Türkiye'de para ve maliye politikalarının gereğinden fazla genişlemeci olduğu ve büyüyen makro dengesizlikleri derinleştirdiği yönünde. Özel sektörün sergilediği iç talebe dayalı kuvvetli ve hızlı toparlanma, ekonominin mevcut konjonktürde ne maliye, ne de para politikasının ek desteğine ihtiyaç duymadığını gösteriyor. Krizden güçlü çıkan Türkiye ekonomisini kıran kırana geçen maçın son dakikalarına 1-0 önde giren bir takıma benzetirsek, sağı solu belli olmayan rakibe karşı atılan kornerde kaleci dahil tüm takım rakip ceza alanına çıkması yerine, daha temkinli ve sağduyulu bir oyun planına ihtiyaç olduğuna inanıyoruz.

Gelişmiş ekonomilerin sorunları da 'gelişmiş'

Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin arasındaki büyüme farkının bir süre daha yüksek kalması kuvvetle

Türkiye'de para ve maliye politikalarının gereğinden fazla genişlemeci olduğu ve büyüyen makro dengesizlikleri derinleştirdiği görülüyor.

muhtemel. IMF'nin tahminlerine göre gelişmiş ekonomiler 2011 ve 2012 yıllarında sırasıyla %2.2 ve %2.6 büyürken, gelişmekte olan ekonomilerde aynı dönemde yaşanacak GSYH büyümesi %6.6 ve %6.4 olacak.

Para ve maliye politikalarındaki eski usul sıkılaştırmanın yanı sıra, birçok ülke makro ihtiyati diye adlandırılan (macro-prudential) ve munzam karşılıkların kullanılmasından sermaye kontrollerine kadar uzanan bir dizi politika aracını daha sık kullanmaya başladı. Ancak Türkiye'nin aksine, bu makro ihtiyati tedbirler ekseriyetle ana politika aracı olarak değil de, sıkılaştırılan para politikasının sermaye girişleri nedeniyle geçici olarak yarattığı komplikasyonları telafi etmek için destekleyici mahiyette kullanılıyor.

Gelişmiş ekonomilerin hem özel hem de kamu kesimlerinin borçluluk oranları halen çok yüksek ve bankacılık sektörü henüz ayağa kalkabilmiş değil. Krizde bozulan kamu maliyesi ve katlanan kamu borcunun sürdürülebilir seviyelere çekilebilmesi için ihtiyaç duyulan sıkı maliye politikaları zaten nispeten zayıf olan özel kesim talebini daha da yavaşlatabilir. Bunu telafi etmek için para politikalarının gevşetilmesi tercihinde ise sınıra ulaşılmış durumda.

Gelişmekte olan ekonomiler bir ilki gerçekleştiriyor

Birçok gelişmiş ekonomi yaşanan krizin daha da derinleştirdiği yapısal sorunları altında ezilirken, gelişmekte olan ekonomiler nispeten daha sağlam makro dengeleri ve düşük borçluluk oranları sayesinde çoğunlukla iç talebe dayalı güçlü bir büyüme sürecine girdiler. Dünyadaki ucuz ve bol likidite de gelişmekte olan ekonomilerin bu performansını artırıcı bir etki yarattı. Gelişmiş ülkeler önderliğinde derinleşen dünya çapındaki ekonomik daralmaya ilk defa genişlemeci para ve maliye politikaları ile cevap veren gelişmekte olan ekonomiler, şimdi büyüme hızının enflasyonist baskı yapmayacağı sürdürülebilir seviyelere nasıl çekilebileceğini tartışıyor.

Ancak geçmişten farklı olarak gelişmekte olan ülkelerin bu amaca ulaşabilmesi o kadar kolay değil. Bunun birincil nedeni ucuz ve bol miktardaki küresel likidite. Gelişmiş

ülkelerde büyümeyi baskı altında tutan sorunlar nedeniyle faiz seviyesinin uzunca bir süre daha düşük kalacağı beklentisiyle, uluslararası sermaye yüksek getiri ve büyüme sağlayan gelişmekte olan ülkelere gitmekte.

Sermaye girişleri altında gelişmekte olan ülkelerin merkez bankalarının para politikalarını faiz artışlarıyla sıkılaştırması zorlaşmakta. Artan faizlerin sermaye girişlerini artırarak yerel para birimlerini değerlendirmesi iç talebi destekleyeceğinden, ekonomiyi soğutmak amacıyla sıkılaştırılan para politikasının tam tersi bir sonuç vermesi söz konusu. Diğer yandan, faizlerin uzun süre çok düşük seviyelerde kalması daha uzun bir perspektifte finansal istikrarı tehdit etmekte.

Bu nedenle para ve maliye politikalarındaki eski usul

sıkılaştırmanın yanı sıra, birçok ülke makro ihtiyati diye adlandırılan (macro-prudential) ve munzam karşılıkların kullanılmasından sermaye kontrollerine kadar uzanan bir dizi politika aracını daha sık kullanmaya başladı. Ancak Türkiye'nin aksine, bu makro ihtiyati tedbirler ekseriyetle ana politika aracı olarak değil de, sıkılaştırılan para politikasının sermaye girişleri nedeniyle geçici olarak yarattığı komplikasyonları telafi etmek için destekleyici mahiyette kullanılıyor.

Makro ihtiyati politikalara yakından bakış

Kriz sonrası dönemde merkez bankaları amaç fonksiyonlarını genişleterek fiyat istikrarının yanına finansal istikrarı da ekledi. Bu amaçla da temel politika aracı olan kısa vadeli faizlerin yanı sıra makro ihtiyati tedbirler de uygulamaya konuldu.

Bu nispeten yeni politika bileşimi genellikle üç değişkeni sınırlamak için uygulanmakta:

- 1) Enflasyon (örn. fiyat kontrolleri, ihracat kotaları, vergiler, sübvansiyonlar, gümrük vergileri);
- 2) Kredi büyümesi (örn. munzam karşılıklar, kredi limitleri, genel karşılıklar, risk ağırlığı);

3) Likidite (örn. sermaye kontrolleri, döviz alımları, likidite rasyoları, munzam karşılıklar).

İhtiyati tedbirler ya para politikasındaki sıkılaştırmanın yerel para birimleri üzerinde oluşturduğu değerlenme baskısını azaltmak için ya da politika faizlerinde arzulanan ölçüde yapılamayan artışa destek olmak için kullanılmakta. Genel kabul gören ve yatırımcıların da daha çok prim verdiği yaklaşım enflasyonla mücadelede politika faizinin, finansal istikrara yönelik de ihtiyati tedbirlerin kullanılması.

Uygulanan bu kontrollerin arasında sermaye kontrolleri öne çıkmakta. Birçok gelişmekte olan ekonomi uzun süre çok düşük faiz seviyesiyle devam edilmesinin enflasyon ve varlık fiyatlarını yukarı çekmesinden endişeli. Ayrıca düşük faiz ortamında kaynakların verimsiz kullanılmasının yeni balonların oluşmasına ya da bir sonraki krizin temellerinin atılmasına neden olacağı yaygın bir diğer endişe. Bu nedenler gelişmekte olan ekonomiler reel faiz seviyesini yavaş yavaş uzun vadeli ortalamalara doğru yükseltirken, gelişmiş ekonomilerle

açılan faiz farkının cezbediği ve geçici olduklarına inandıkları kısa vadeli sermaye girişlerini kısıtlamaya gittiler. IMF'nin de mevcut konjonktürde bu tip sermaye kontrollerinin

kullanabileceğini belirtmesi bu trendi daha hızlandırdı. Bu kontroller genellikle iki şekilde gerçekleşmekte:

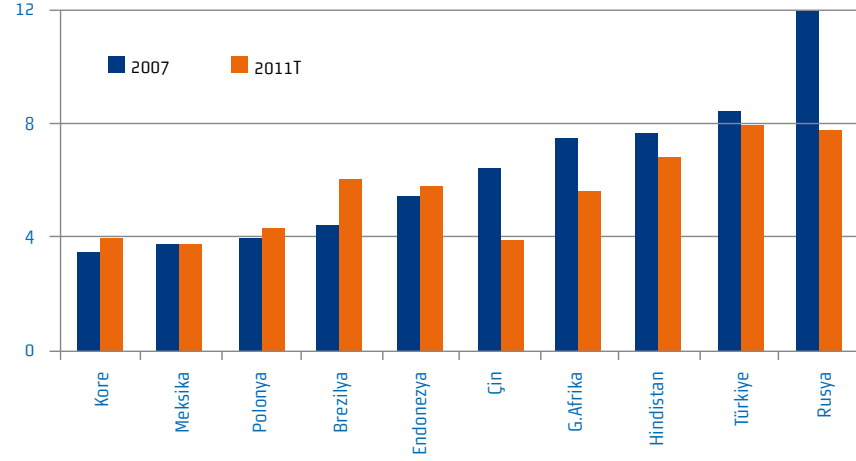
1) Tahvil ve hisse senetlerine portföy yatırımlarına vergi konması. Brezilya, Tayland ve Güney Kore bu tip sermaye kontrollerine örnek gösterilebilir.

2) Borçluluk oranı ve finansal pozisyonların azaltılması için makro ihtiyati tedbirlerin kullanılması. Çin ve İsrail'de gayrimenkul piyasasında uygulanan katı sınırlamalar, Çin ve Hindistan'da yabancı kurumsal

yatırımcılara seçici olarak ve belirli sınırlar dahilinde verilen portföy yatırımı yapma imkanı, Kolombiya ve Endonezya'da kullanılan portföy yatırımlarında minimum elde tutma süresi, Körfez ülkelerinde halka açık şirketlerde uygulanan yabancı sahiplik oranına getirilen tavan ve Kore ve Çin'de ileri vadeli FX pozisyonlarına yönelik kısıtlamalar örnek olarak verilebilir.

Makro ihtiyati tedbirlerin kullanılmasının yarattığı temel tartışma, bu araçların politika faizi ile nasıl ilişkilendirileceğidir.

GRAFİK2

KRİZDEN ÇIKIŞTA ENFLASYON
(%, yıl sonu)

Hem ihtiyati tedbirler hem de politika faizi nihayetinde finansal koşulların sıkılaştırılması veya gevşetilmesini sağlıyor. Makro ihtiyati tedbirler, para politikasının ya da temel olarak politika faizlerindeki değişimin aktarım mekanizmasına müdahale ederek bu sonuca gidiyor. Dolayısıyla, bu tedbirler temel politika aracı değil, tamamlayıcı olarak öne çıkıyor.

Diğer yandan, hem politika faizleri hem de makro ihtiyati tedbirler sonuç olarak piyasadaki fonlama maliyeti ve miktarına tesir ediyor. Bu nedenle bu ikisini birbirini ikame edebilir bir şekilde görmek de mümkün. Burada da politika tercihleri ve bu enstrümanların ne ölçüde etkili olduğu önem kazanıyor.

IMF, BIS, Dünya Bankası ve OECD gibi uluslararası kuruluşlarda ağır basan görüş, ihtiyati tedbirlerin yardımcı olarak kullanılması yönünde. Nitekim gelişmekte olan ekonomilerdeki genel uygulama da bu yönde. İhtiyati tedbirler ya para politikasındaki sıkılaştırmanın yerel para birimleri üzerinde oluşturduğu değerlenme baskısını azaltmak için ya da politika faizlerinde arzulanan ölçüde yapılamayan artışa destek olmak için kullanılmakta. Genel kabul gören ve yatırımcıların da daha çok prim verdiği yaklaşım enflasyonla mücadelede politika faizinin, finansal istikrara yönelik de ihtiyati tedbirlerin kullanılması.

Türkiye’de durum ne?

Biz şu nedenlerle Merkez Bankası’nın uyguladığı ortodoks olmayan politika bileşiminin para ve maliye politikalarında ‘eski usul’ sıkılaştırma olmadan tek başına finansal ve fiyat istikrarını sağlayamayacağını düşünüyoruz:

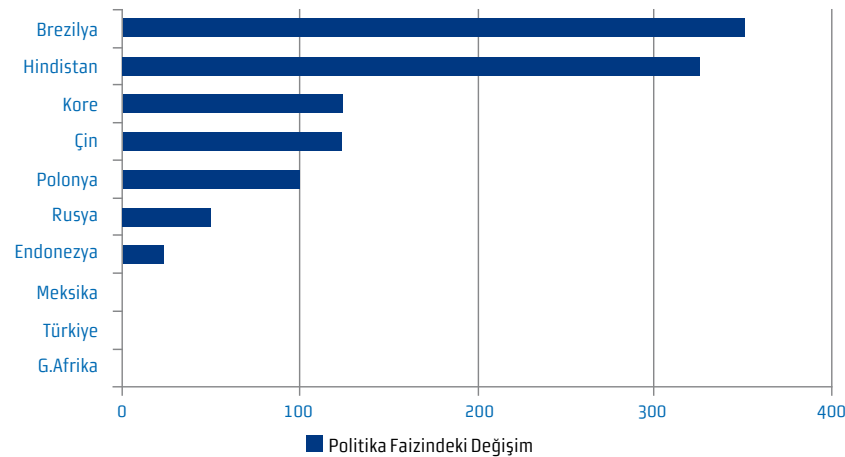
1) Merkez Bankası’nın 2010 yılının son çeyreğinde uygulamaya başladığı politika bileşimiyle eş anlı olarak GSYH büyümesi daha da hız kazanarak 2011 yılının ilk üç ayında reel olarak %11 arttı;

2) Kredi büyümesi ancak kademeli olarak yavaşlıyor. Bankaların düşen kar marjları üzerindeki baskıyı azaltmak için daha yüksek getiri sunan, ancak daha riskli kredi segmentlerine kayması, politikanın finansal istikrar amacıyla çelişiyor.

3) Munzam karşılıklardaki artış hem mevduat hem de kredi faizlerini yükseltmeye başladı. Bu da yurtdışı ile faiz farkının artmasına neden olarak sermaye girişlerini cezbediyor. Bir diğer deyişle, munzam artışının artık politika faizi artışından farkının kalmaması, yeni politika bileşiminin varlık sebebinin tartışmalı hale getirdi.

4) Kısa vadeli sermaye, ya da sıcak para, kuvvetli bir şekilde Türkiye’ye akmaya devam ederek cari açığın %85’ine ulaştı. Cari açık hala genişlemeci olan maliye ve para politikalarının desteğini arkasında hisseden yurtdışı talep nedeniyle GSYH’ya oran olarak %10’a doğru genişlemeye devam ediyor,

GRAFİK3

KRİZDEN ÇIKIŞTA PARA POLİTİKASI
(bp)

KRİZDEN ÇIKIŞTA MAKRO TEMEL DEĞİŞKENLER

	Cari Açık		Bütçe Açığı		Dış Borç		Kamu Borcu	
(% GSYH)	07	11F	07	11F	07	11F	07	11F
Çin	10.1	4.0	0.2	-2.3	10.7	7.8	20.1	18.6
Hindistan	-1.3	-3.1	-3.0	-5.4	18.1	15.9	71.4	62.6
Endonezya	2.4	0.1	-1.3	-2.4	31.6	25.4	35.2	24
Kore	0.6	3.3	3.5	0.8	36.5	37.4	29.7	25.9
Polonya	-7.1	-6.9	-1.9	-5.4	54.2	65.7	45	56.1
Rusya	6.1	5.0	5.4	-2.4	35.6	30.3	8.5	14.2
G. Afrika	-7.0	-4.1	0.7	-4.4	26.3	29.2	28.3	39.2
Türkiye	-6	-9.8	-1.6	-2.4	38.6	38.3	42.2	39.1
Brezilya	0.1	-2.9	-2.2	-1.8	14.2	11.8	64.4	65.4
Meksika	-0.9	-0.6	-1.9	-2.5	11.8	15.5	21.7	30

5) 2012 senesi hedefi olan %5’in üzerinde seyreden manşet, çekirdek ve servis enflasyonu politikalarda ortodoks bir sıkılaştırmaya ihtiyaç duyulduğuna işaret ediyor.

Bizim tahminlerimiz çıktı açığının kapanmakta olduğuna işaret ediyor. İşsizlik oranının kriz öncesi seviyelere düşmesi, cari açığın GSYH’ye oranının %10’a doğru genişlemesi ve çekirdek enflasyondaki artış eğilimi de bu görüşümüzü destekler nitelikte.

Peki çıktı açığının kapanıp kapanmaması neden bu kadar önemli? Merkez Bankası 2010 sonunda yeni politikasını lanse ederken çıktı açığı olduğu sürece, ya da bir diğer deyişle, enflasyon üzerinde bir baskı olmadığı sürece, finansal istikrara öncelik vererek faizleri fiyat istikrarının gerektirdiği seviyenin altında tutacağını söylemişti. Şayet çıktı açığı kapanır ve finansal istikrar yönelik riskler devam ederse (cari açığın genişlemesi diye okuyabilirsiniz), o durumda fiyat istikrarının gerektirdiği seviyenin üzerinde bir faiz oranına gerek duyulacaktı. Dolayısıyla geldiğimiz noktada artan cari açık ve enflasyona dayanarak faizlerin artması ve maliye politikasının sıkılaştırılması gereğinde ısrar etmek Merkez Bankasının çizdiği politika çerçevesiyle de uyumludur.

Ankara’dan giderek yayılan hava maliye politikasının, özellikle kamu harcamalarının kısılmayacağı, para politikasının kısa vadede daha fazla sıkılaştırılmayacağı (hatta dünya ekonomisindeki sıkıntılar nedeniyle gevşeme ihtimalinin sıkılaştırılmasından daha mümkün olduğu) ve TL’deki değer kaybının rahatsızlık yaratmadığı şeklinde. Ekonomi yönetiminin artan cari açığa yönelik kısa vadede TL’yi kademeli olarak zayıflatarak ihracatı desteklemeyi ve

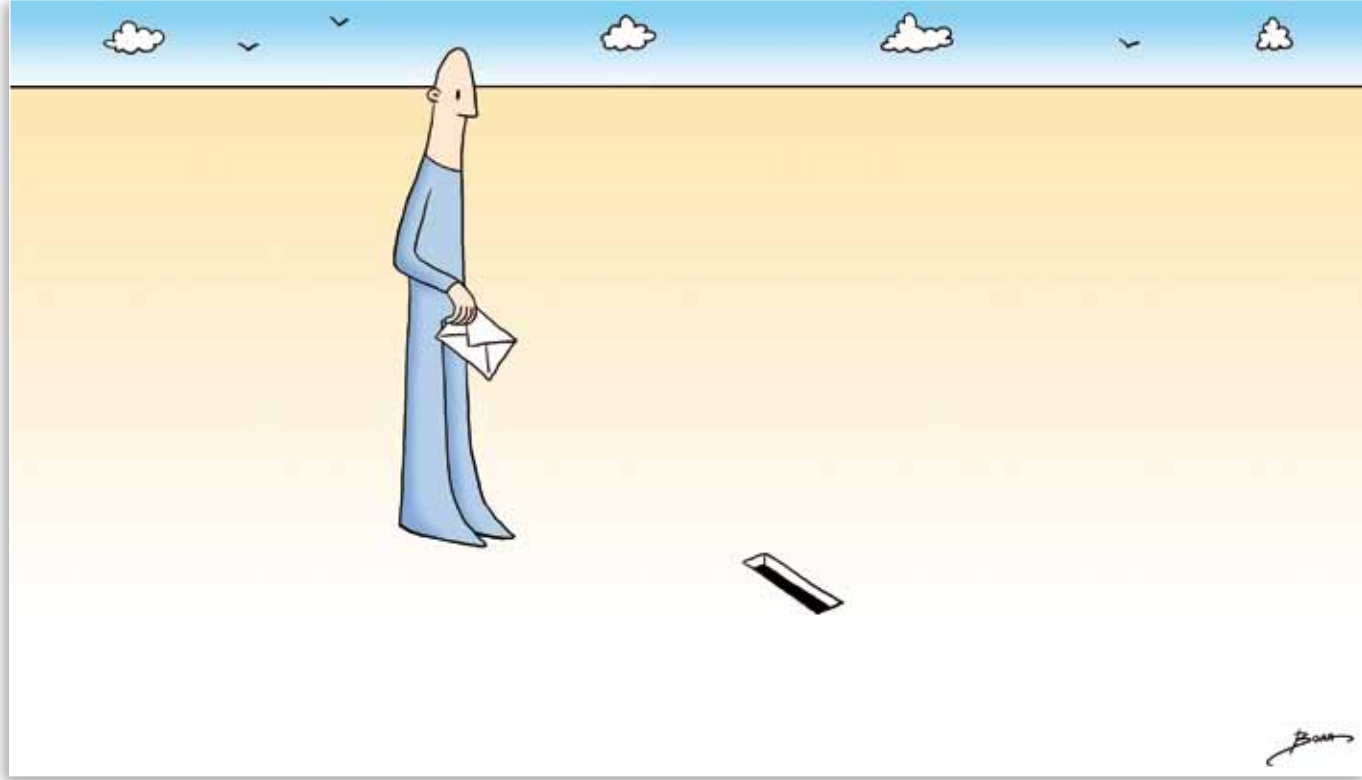
ithalatı kısmayı arzuladığı artık bir sır değil. Fakat burada unutulun bu politika tercihinin yüksek enflasyon ile birlikte geleceği. Endişemiz artan enflasyon ve cari açığın olduğu bir ortamda yaşanacak bir dış şoka karşı Türkiye’nin kırılganlığının artmış olması.

Türkiye diğer gelişmekte olan ülkelere farklılaştı

Türkiye her ne kadar gelişmekte olan Avrupa bölgesinde toparlanmanın hızı ve gücü anlamında öne çıksa da, en büyük 10 gelişmekte olan ülke (GEM10) arasında makro dengesizlikleri ile dikkat çekiyor.

Türkiye’de ekonomik aktivite yurtiçi talebin önceliğinde kriz öncesi seviyesini aştı. Fakat bu yüksek büyüme performansına eşlik eden enflasyon (tahminimiz 2011 senesi için %8), GEM10 içinde en yüksek seviyede.

Benzer bir şekilde yüksek büyüme ile gelen cari açık da (tahminimiz 2011 senesi için %9.8) GEM10 içerisinde en yüksek seviye. Her ne kadar Türkiye açısından borçluluk oranlarında geçmişe yönelik bir iyileşme yaşanmış olup krizin etkileri silinmiş olsa da, dış borcun GSYH’ye oranı gelişmekte olan ekonomilerin ortalamasının üzerinde. Kamu borcunda ise bu ülkelerin ortalamasına paralel bir durum söz konusu. Türkiye’nin bu ülkeler arasında en yüksek cari açık, ortalama üstü dış borç ve en düşük FX rezervi kısa vadeli borç oranına sahip oluşu, para ve maliye politikasının daha temkinli olması görüşümüzü destekler nitelikte. Bu ülkelerin Türkiye ile karşılaştırıldığında daha iyi olan göstergelerine karşılık, ortalama faizlerini de 125bp artırdığını göz önüne alırsak, Türkiye’nin uyguladığı makro ihtiyati tedbirlere haddinden fazla bel bağladığını düşünüyoruz.

12 HAZİRAN SEÇİM SONUÇLARI: OLAĞANA, OLAĞANÜSTÜ DÖNÜŞ

Prof. Ali T. Akarca

Chicago Illinois Üniversitesi

2002-2011 arası yapılan seçimlerde pek çok ilke imza atıldı. Bu nedenle olağan üstü bir süreçten geçildiği söylenebilir. Ancak, darbeler sonucu bozulan, 1950'ler ve 1960'lardaki dengelere geri gelinmesi açısından, olağana dönüş de denebilir.

Önce bahsedilen ilkleri belirtelim. 2002'de, bir yıl önce kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), bir önceki seçimde Meclis'e giren tüm partilerin Meclis dışında kaldığı bir seçimle iktidara geldi. 2004'de, bir önceki milletvekili seçimine göre, yerel seçimde oylarını arttıran ikinci parti oldu. Aslında genel seçimden birkaç ay sonra yapılan 1977 yerel seçimi bir kenara bırakılırsa, bu da yerel seçimlerin ülke çapında yapılmaya başlandığı 1963 yılından beri bir ilk. 2007'de, bir yasama dönemi iktidarda kaldıktan sonra AKP oylarını artırdı. Böylece, 1954'de Demokrat Partinin

elde ettiği başarıyı yeniledi. 12 Haziran'da oylarını artırmaya devam ederek bir başka DP rekorunu daha egale etti. AKP 1957'den beri üç dönem iktidarda kalmayı başaran ilk ve demokrasi tarihimizde iktidarda iki dönem geçirdikten sonra oylarını arttırmaya devam eden yegane parti oldu. Ayrıca 1965'den bu yana yüzde elli oy oranını yakalayan ilk parti oldu. AKP, 2012 sonunda, aralıksız en uzun hükümet eden parti unvanını bunu 1950-1960 arası gerçekleştiren, Demokrat Parti'den devir alacak.

2002'den bu yana görülen bütün bu ilklerin yarım yüzyılda bir kere ortaya çıkmış olmaları, yaşananların sadece rutin etkenlerle açıklanamayacaklarını düşündürüyor. Öte taraftan, bu ilklerin bir tek seçimde değil, arka arkaya gelen seçimlere dağılmış olmaları ise, bu ilkleri açıklamakta sadece bir seçime özgü değişkenlerin yetersiz kalacağını

2002'den bu yana görülen bütün bu ilklerin yarım yüzyılda bir kere ortaya çıkmış olmaları, yaşananların sadece rutin etkenlerle açıklanamayacaklarını düşündürüyor. Öte taraftan, bu ilklerin bir tek seçimde değil, arka arkaya gelen seçimlere dağılmış olması ise, bu ilkleri açıklamakta sadece bir seçime özgü değişkenlerin yetersiz kalacağını göstermektedir.

göstermektedir. Ancak, hepsinin son on yıla kümelenmiş olmaları ve daha önceki örneklerinin de yarım asır önceki bir on yıllık dönemde yer almaları bazı müşterek dengelerin varlığına dikkat çekmektedir.

İktisat İşletme ve Finans (IIF) dergisinin Mayıs 2011 sayısında yayımlanan ekonometrik çalışmamda, 1950-2009 arasında yapılan yirmiyedi milletvekili, senato ve il genel meclisi seçimlerinde görülen örüntülerden ve diğer ülkeler üzerinde yapılan çalışmalardan yararlanarak, Türk seçmen davranışını belirleyen ana unsurları tespit etmiştim. Ortaya çıkan modele göre seçim sonuçlarını beş etkinin bileşimi olarak düşünmek mümkün. Bu etkiler taraf tutma ve değiştirme, stratejik oy verme, iktidar yıpranması, iktidar avantajı ve ekonomi olarak belirlenebilir. Çalışmanın teknik detaylarını ve kullandığı kaynakları görmek isteyen okuyucuları bu dergiye yöneltilip, burada sadece bulgularından bahsetmek istiyorum.

1. Taraf tutma ve değiştirme

Seçmenler, kendi çıkarlarını koruduğuna ve kendi ideolojik görüşlerini temsil ettiğine inandıkları partileri destekliyorlar. Aşağıda ele alacağımız diğer faktörler sabit tutulursa seçmen bir önceki seçimde oy verdiği partiyi desteklemeye devam ediyor. Bu yüzden politik sistemde yüksek derecede bir atalet mevcut. Ancak, çok nadir de olsa, seçmen partisinden artık onun dünya görüşünü aksettirmedikçe ve kendi ekonomik çıkarlarına hizmet etmediğine kanaat getirdiğinde, o partiyi terk edebiliyor. 2002'de böyle oldu. Önceki onbeş yılda Meclis'e giren partilerin hemen hemen hepsi kurulan

hükümetler içinde yer aldılar. Bu dönemin yarısına yakın bir bölümünün ekonomik krizler içinde geçmesi, yolsuzlukların önüne geçilememesi gibi sebepler nedeniyle 2002 seçimi bir önceki seçimde meclise giren partilerin tümünün meclis dışında kalması ile sonuçlandı. Eski orta-sağ partiler Doğru Yol (şimdiki adıyla Demokrat Parti) ve Anavatan'daki erime, 2002 sonrası da devam etti. Atanmışlar ve seçilmişler çatışmasında geleneksel pozisyonlarını terk etmelerinin yarattığı hayal kırıklığının, bu partilerin fiilen yok olmalarında ve oylarının AKP'ye kaymasında büyük bir katkısı olduğu şüphesiz. Bu tip etkenlere dayalı oy kaymalarını olağanüstü ve kalıcı, aşağıdaki dört etkenin doğurduğu oy kaymalarını ise olağan ve geçici olarak tanımlayabiliriz.

2. Stratejik oy verme

Seçmenin birinci tercihten başka bir partiye oy vermesine stratejik oy kullanmak diyoruz. Seçmeni bu tavra iten iki neden var. Biri, iktidarın gücünü dengelemek ve gerektiğinde hükümete bir uyarıda bulunmak. İkincisi de oyunu, ziyan etmemek için, barajın altında kalacak bir partiye oy vermekten sakınmak. Seçmen yerel seçimlerde hükümeti düşürmeden ona bir uyarıda bulunma fırsatı yakalıyor. Ayrıca yüzde on barajı yüzünden milletvekili seçiminde ikinci tercihten oy veren küçük parti taraftarları yerel seçimlerde asıl tercihlerine dönüyorlar. Saadet Partisi'nin 2004 ve 2009 yerel seçimlerinde yüzde 4-5, 2002, 2007 ve 2011 milletvekili seçimlerinde yüzde 1-2 oranında oy alması buna bir örnek. İktidar partisi, stratejik oy verme yüzünden, yerel

Seçim sonuçlarını beş etkinin bileşimi olarak düşünmek mümkün. Bu etkiler taraf tutma, stratejik oy verme, iktidar yıpranması, iktidar avantajı ve ekonomi olarak belirlenebiliyor.

seçimlerde, bir önceki milletvekili seçiminde aldığı desteğin yüzde 18,3 ünü kaybediyor. Yani, sanılanın aksine, yerel seçimlerde iktidar olmanın avantajından çok dezavantajı var. Milletvekili seçimini takip eden yerel seçimlerde iktidar partilerinin oylarının çok nadiren artması bunun bir göstergesi. 12 Haziranda olduğu gibi, yerel seçimi takip eden milletvekili seçimlerinde ise, bahsi geçen oran yüzde 5,9'a iniyor, zira iktidardaki parti, barajı aşamayacak

İktidar partisi, stratejik oy verme yüzünden, yerel seçimlerde, bir önceki milletvekili seçiminde aldığı desteğin yüzde 18'ini kaybediyor. Yani, sanılanın aksine, yerel seçimlerde iktidar olmanın avantajından çok dezavantajı var.

partilerin taraftarlarının bir kısmını elde ettiği gibi, uyarı yapmak gayesiyle bir önceki seçimde başka partilere kaçan kendi taraftarlarının önemli bir bölümünü de geri alıyor.

3. İktidar yıpranması

Hükümetlerin popüler olmayan kararlar almak ve uzlaşlar yapmak zorunda kalmaları, seçimler öncesindeki kimi vaatlerini sonradan rafa kaldırmaları kaçınılmaz oluyor. Hükümetin yönetim hataları da oluyor. Bunlar da taraftarlar arasında hayal kırıklığı yaratıp iktidar partisine oy kaybettiriyor. İktidarda geçen her yılın iktidar partisine maliyeti, bir önceki seçimde sağladığı desteğin yüzde 5,6'sı kadar oy kaybı oluyor.

4. İktidar avantajı

İktidarda olmak her seçimde iktidar partisine yüzde 7,4 civarında ilave oy getiriyor. İktidarda olmak, partiye daha fazla sesini duyurabilme imkanı sağlıyor. Ayrıca, yatırım yapılacak yerlerin belirlenmesi, iş, sosyal yardım ve kredilerin dağıtımı gibi olanaklar da iktidarda olmanın getirdiği aşınmayı azaltabilme fırsatı sağlıyor.

5. Ekonomi

Seçmen eğer ekonomi iyi ise iktidarı ödüllendiriyor; kötüyse cezalandırıyor. Kişi başına reel gelirdeki her yüzde birlik artış iktidar partisine ilave yüzde 0.71 oy sağlıyor. Enflasyonun etkisi ise, kişi başına gelir etkisinin yanında çok daha düşük. Enflasyonda yüzde birlik düşüş oyları sadece yüzde 0,12 arttırıyor. Yani büyümenin katkısının altıda biri kadar. Ayrıca, seçmen sadece seçimden önceki bir yılı dikkate alıyor. Seçmenin ekonomiyi değerlendirirken büyümeye odaklanması ve sadece yakın geçmişi kaale alması politikacıları seçim ekonomisi uygulamaya teşvik ediyor.

Yukarıda belirttiğim iktidar avantajı, iktidar yıpranması ve stratejik oy verilmesi dolayısıyla iktidarın uğradığı oy

kayıplarını genellikle telafi etmeye yetmiyor. Bu da ekonomik performansa iktidar partisinin oyunun artıp artmayacağını belirlenmesinde kilit bir rol veriyor. Bir başka ifadeyle, ekonomi çok iyi olmazsa, iktidarın oylarını arttırması imkansızdır. Hatta iyi olması bile çoğu seçimde yeterli olmuyor. O yüzden bir yasama dönemi iktidarda kaldıktan sonra oylarını arttıran parti sayısı yok denecek kadar az. 1954, 2007 ve 2011'de olduğu gibi iktidar partisinin oylarını artırabildiği durumlarda, hep, yukarıda bahsettiğimiz taraf değiştirme etkisi ile bir arada gerçekleştiği dikkat çekiyor. Aksi takdirde, 1950'ler, 1960'lar ve 1980'lerde olduğu gibi hükümet eden partinin başlangıç oyu yüksekse, – oy oranı düşmesine rağmen iktidar partisi iki veya üç dönem iktidarda kalmaya devam edebiliyor. Şayet 1970'ler ve 1990'lardaki gibi, bir parti düşük bir oyla iktidara gelmişse ömrü ancak bir dönem, hatta bazı durumlarda daha bile kısa oluyor.

2009-2011 farkı

Şimdi, son seçimi, yukarıdaki bulgular ışığında, 2009 ile karşılaştıralım. Yani, kısa vadeli bir perspektiften ele alalım. Nasıl oldu da 2009'da oyları 8,2 puan gerileyen AKP'nin 2011'de oyları 11,4 puan arttı sorusunu soralım. Öncelikle 2011'in milletvekili, 2009'un ise yerel seçim olması önemli. Stratejik oy verme yüzünden 12

İktidarda geçen her yılın iktidar partisine maliyeti, bir önceki seçimde sağladığı desteğin yüzde 5,6'sı kadar oy kaybı oluyor.

Haziranda AKP'nin taraftar kaybı tahmini 2,3 puan oldu. Halbuki bu çeşit erime 2009'da 8,4 puan idi. İktidar avantajı her seçim için aynı. İktidar yıpranması ise sözü geçen iki seçim için hemen hemen aynı (2011'de 4,8, 2009'da 4,6 puan). 2009 ve 2011 seçimleri arasındaki en önemli fark ise ekonomide. 2009 seçiminden önce yüzde 5.7 düşen kişi başına gelir, 2011 seçimi öncesi yüzde 7,2 yükseldi. Gelirdeki artışın iktidara ödül oyların yüzde 5'i kadar oldu. 2011 ikinci çeyreği büyüme oranı beklenenden yüksek çıkarsa, bu ödül daha da yüksek olmuş olabilir. Şayet ekonomi şimdi 2009'daki gibi gerilemiş olsaydı, seçmen ödül değil ceza kesecekti ve iktidar oyları 4 puan daha az olacaktı.

AKP 2011 oy oranını belirleyen etkiler (yüzde puan olarak)

2009 oy oranı	38.4
Stratejik oy verme	- 0.059 X 38.4 = - 2.3
İktidar yıpranması	- 0.056 X 38.4 X 2.25 = - 4.8
İktidar avantajı	+ 7.4
Ekonomik büyüme	+ 0.71 X 7.2 = + 5.1
Enflasyon	- 0.12 X 6.6 = - 0.8
Taraf değiştirme	+ 5.5
Toplam etkiler	+10.1
Hata/diğer	+ 1.3
2011 oy oranı	49.8

Taraf değiştirmeye gelince, önce seçim sonuçlarını belirleyen etkiler arasında öngörmesi en güç olanının taraf değiştirme olduğunun altını çizelim. Sebebine gelince, bunu hesaplamak için elde çok az gözlemin olması. IIF'deki araştırmada yapılan öngöründe, AKP nin son seçimde, 2004-2009 arasındaki seçimlerde olduğu gibi,

İktidarda olmak her seçimde iktidar partisine yüzde 7,4 civarında ilave oy getiriyor.

geride kalan Anavatan ve Doğruyol (şimdiki Demokrat Parti) oylarının yüzde ellisini daha kapacağı varsayılmıştı. Halbuki 12 Haziranda bu partilerin oylarının hemen hemen hepsi AKP'ye geçti. Ayrıca küçük parti oyları son altı seçimin en düşük seviyesinde gerçekleşti. Öyle gözüküyor ki bu partilerden de 1-2 puanlık bir oy transferi oldu. Kısacası taraf değiştirme dolayısı ile AKP nin kazandığı oy miktarını 5-6 puan olarak tahmin edebiliriz. Bu bölümde bahsi geçen etkilerin topluca verildiği Tablo'da bu rakam 5,5 olarak alındı.

Olağana dönüş

Şimdi de 12 Haziran seçimini uzun vadeli bir perspektiften değerlendirelim. 2002 ve sonrası meydana gelen saf değiştirmelerin bir benzeri de çok partili demokrasiye geçiş esnasında yaşandı ve bunun sonucunda Türkiye'deki ana siyasi eğilimleri gösteren bir tablo ortaya çıktı. Şimdiki tablo da o zamankinden çok farklı değil. Tek fark, sağ-muhafazakar, sol-devletçi, ve

Türk-milliyetçi partilerin yanına bir de Kürt-milliyetçi partinin eklenmiş olması. Olağan zamanlarda, Türk seçmenin yaklaşık yarısı bu hareketlerin en büyüğü olan sağ muhafazakar partileri tutuyor. Ancak darbeler ve parti kapatmaları gibi yapay müdahalelerin sonucunda Türkiye siyasi hayatında sıkça bölünmeler yaşandı. Ancak her seferinde yeniden olağan koşullara geri döndü ve sağ muhafazakar partinin oyları yeniden toparlandı. Ama bu süreç gittikçe daha uzun sürmeye başladı. 1950 ve 1954 seçimlerinde yüzde ellinin üstüne çıkan ve 1957'de yüzde elliye çok yakın bir oy oranı elde eden Demokrat Parti, 27

Mayıs darbesi ile kapatılınca, 1961'de oyları dağıldı. Bu partinin devamı olan Adalet Partisi 1965'de yüzde elliye tekrar geçti. 1969'da da oyları yüzde ellinin biraz altında kaldı. 12 Mart darbesi sonrası sağ muhafazakar partinin tekrar dağılan oyları daha toparlanamadan 12 Eylül darbesi ile tekrar darmadağın edildi. Bu sefer sol parti de kapatılınca, o yanda da uzun süren bir dağınlık yaşandı. Gerçi 1983'de sağ-muhafazakar bir parti olan Anavatan Partisi yüzde elliye yakın oy aldı ama diğer partiler ve liderleri üzerindeki yasaklar kalkınca bölünme daha önce yaşananlardan da büyük oldu. Seçmenlerin yarısının gene sağ bir parti etrafında toplanması 2011'i buldu.

Kısacası, son seçimlerde pek çok olağan dışı sonuçlar elde edildi, ama bunlar yarım asır sonra olağan duruma dönüşmesi sonucunu doğurdu diyebiliriz.

Seçmen eğer ekonomi iyi ise iktidarı ödüllendiriyor; kötüyse cezalandırıyor. Kişi başına reel gelirdeki her yüzde birlik artış iktidar partisine ilave yüzde 0.7 oy sağlıyor. Enflasyonun etkisi ise, kişi başına gelir etkisinin yanında çok daha düşük. Enflasyonda yüzde birlik düşüşün oyları üzerindeki etkisi sadece yüzde 0,12.

İSTANBUL POLİSİYELERİ

Cemal Yardımcı

Popüler edebiyat türlerinin hepsi Türkiye’de bu “popüler” sıfatını hak edecek ölçüde yaygınlık kazanmış değil. Mesela en başarılı örneklerinin yayınlandığı Amerika’da “legal thriller” denen türden, bir davayı merkez alan romanlar Türkiye’de neredeyse hiç yoktur. Neden böyledir, insan cevaplamakta zorlanıyor. Zorluk makul gerekçe bulamamaktan değil, muhtemel sebeplerin çokluğundan kaynaklanıyor. Belki Türkiye’de romancıların fantezileriyle ulaşamayacakları kadar renkli, çapraşık ve tuhaf yargı süreçlerinin gerçek hayatta sürüyor olmasıdır bunun nedeni. Ya da bir davanın gerçekten tamamıyla mahkeme salonunda karara bağlanmasının Türk okuru için hiç inandırıcı olmamasıdır. Ya da belki adalet sistemimizin belirsizlikler, keyfilikler ve eski bir Yargıtay başkanının veciz ifadesiyle “vicdan ve cüzdan arasında sıkışmışlık” yüzünden bir roman kurgusunun gerektirdiği ciddiyeti sağlayamamasıdır. Nedeni her ne ise,

suç-gerilim edebiyatının bu alt dalı ülkemizde serpilip gelişme imkanı bulamamış.

Buna karşılık polisiyenin ta Ahmet Mithat Efendi’nin Cinayet-i Esrar kitabına kadar uzanan uzun bir geçmişi var ülkemizde. Kitapları pek okunmaz olsa da, Cingöz Recai, Amanvermez Avni, Fakabasmaz Zihni gibi polisiye roman kahramanlarının isimleri hala kafalarda bir şeyler çağrıştırıyor. Yine de, popülerlik ucuzluk ve basitlikle bir tutulduğundan olsa gerek, uzunca bir süre yerli polisiyelerimizin pek çoğu müstear adla yazan üretken yazarlarımız tarafından kaleme alınmış. Nazım Hikmet’ten Peyami Safa’ya, Aziz Nesin’den Kemal Tahir’e pek çok yazarımızın polisiye kitaplar yazdığı biliniyor.

Bu manzara 1990’ların sonuna doğru değişti. Artık sadece polisiye yazar, yazdığı polisiyelerle ün kazanan, bir sonraki kitabı

merakla beklenen polisiye yazarlarımız var. Sayıları da, yayınladıkları romanlar da durmaksızın artıyor: Sadece bu yılın ilk yarısında yayınlanan yerli polisiyelerin sayısı yirmiyi buldu. Eski ustaların kahramanlarının yeni maceralarını okuyabileceğimiz gibi, ilk polisiyelerinde yeni yazarları keşfetme imkanımız da var.

Tabii, yazarlar ve kitaplarla birlikte kahramanlar da çoğaldı. Roman sayfalarından televizyon ekranlarına sıçradığı için herkesçe tanınan Emrah Serbes’in Behzat Ç.’sinden, Çağan Dikenelli’nin Melek Teyze’sine kadar, sempatik, sert, sıra dışı, komik, çeşit çeşit polisiye kahramanlarımız var.

Polisiye romanlarda çoğu zaman mekan da kahramanlar kadar önemli bir rol oynar. Kimi zaman şehir, ikinci bir kahraman gibi kendini hissettirir. New York, Venedik ya da Barcelona, bir büyük şehirden söz edildiğinde, sıkı bir polisiye okurunun aklına hemen bir ya da birkaç kahraman ve roman gelir. Şehirlerin popüler imgelerinin oluşmasında popüler edebiyatın ve polisiyelerin yeri, büyük anıtların, turist broşürlerinin ve sinema filmlerinin hemen ardından gelir.

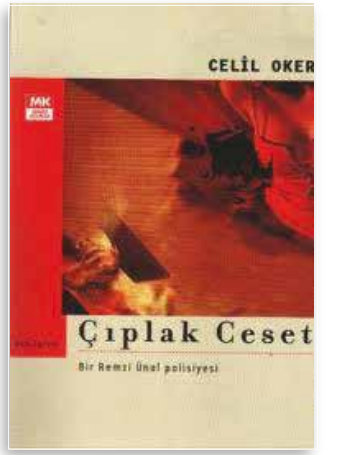
Yerli polisiyelerdeki patlamadan elbette şehir olarak İstanbul da payını aldı. Sokakları, yokuşları, denizi ve binalarıyla, İstanbul’un dokusunu ve kokusunu taşıyan polisiyeler bulmak mümkün artık. Alman gazeteci ve yazar Andreas Ammer, Celil Oker’in polisiyeleri için “ellili yılların sonunda nasıl Dashiell Hammett ve Raymond Chandler aracılığıyla Amerika’da yaşananları öğrendiysek, şimdi de Celil Oker aracılığıyla İstanbul sokaklarında neler olup bittiğini öğreniyoruz,” diyor. Bizim için İstanbul sokaklarını “öğrenmek” söz konusu olmasa da, bildiğimiz şehirde, bildiğimiz sokaklarda geçen bir polisiyeyi okumak yine de farklı bir tat veriyor. Katilin Bebek yokuşundan aşağı koşarak inmesi, kurbanın İstiklal’i, dik kesen sokaklardan birindeki bara girmesi, detektifin Osmanbey’de yağmurun altında umutsuzca taksi aranması, hikayeyle bağ kurmayı kolaylaştırıyor. Anlatıda bir falso varsa hemen yakalayıyoruz. Ama yazar ayaklarını yere sağlam basıyorsa, dekorun inandırıcılığı anlatının inandırıcılığına güç katıyor. Dün geçtiğimiz yerlerde, biz görmezken neler olduğunu okumak büyük bir keyfe dönüşüyor.

Tatil kitabı olarak muhtemelen İstanbul’dan uzak bir tatil sırasında, İstanbul polisiyeleri mükemmel bir tercih olabilir. İşte birkaç seçenek:

CELİL OKER

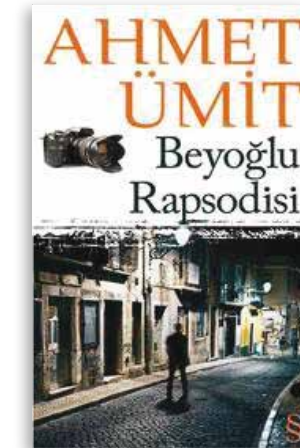
Andreas Ammer’in yukarıdaki sözlerinin de vurguladığı gibi, Celil Oker’in bütün kitaplarının gizli kahramanı İstanbul’dur. “Hava Kuvvetleri’nden müstafi, THY’den kovulma, ...eski pilot, nevezur özel detektif” Remzi Ünal, İstanbul’un farklı köşelerinde, uyuşturucu, moda, borsa, tiyatro, futbol ve siyaset dünyalarında dönen dolapların, çapraşık olayların ve tabii ki cinayetlerin peşine düşer. İşinde titiz ama kalender, acı bir alaycılıkla kendini ve çevresini sorgulayıp duran Remzi Ünal’ın akıcı bir dille anlatılan, heyecanla okunan maceraları sadece kendine bir okur kitlesi yaratmakla kalmadı, son on yılın polisiye patlamasının belki en önemli yaratıcısı oldu. Kitap isimleri Remzi Ünal’ın hangi kitapta nerelerde dolaştığını da açığa vuruyor:

Çıplak Ceset, 1999
Kramponlu Ceset, 1999
Bin Lotluk Ceset, 2000
Rol Çalan Ceset, 2001
Son Ceset, 2004
Bir Şapka Bir Tabanca, 2005
Yenik ve Yalnız 2010

AHMET ÜMİT

Türkiye’de polisiye edebiyatının belki en ünlü ismidir Ahmet Ümit. Yazdığı coğrafya İstanbul ile, tarih ise bugünle sınırlı değildir, Türkiye’den oraya gitmiş komünistlerin Moskova’sından, Hititlerin Anadolu’suna kadar uzanır. Yine de İstanbul’a adanmış iki romanı ile İstanbul yazarları arasındaki yeri tartışılmaz. Sürpriz sonucuyla polisiye kalıplarından birini tekrarlayan Beyoğlu Rapsodisi İstanbul’un bir semti için yazılmış bir güzelleme olarak da okunabilir pekala. İstanbul Hatırası ise bir “Başkomser Nevzat” polisiyesi olmasına karşılık Bizans’tan Osmanlı’ya, oradan da

bugüne, tarihi ve anıtsal mekanlarıyla benzersiz bir İstanbul kitabıdır aynı zamanda. İki televizyon dizisine (Karanlıkta Koşanlar ve Şeytan Ayrıntıda Gizlidir) konu olan Başkomser Nevzat'ın maceralarında da arka planı İstanbul oluşturur. "İstanbul'dan suç manzaralarının" en çok öne çıktığı Ahmet Ümit kitapları arasında şunlar sayılabilir:

Şeytan Ayrıntıda Gizlidir, 2002
Beyoğlu Rapsodisi, 2003
İstanbul Hatırası, 2010

Ayrıca Gülgeç'in çizgileriyle Komser Nevzat'ın iki çizgi romanı da burada anılmayı hak ediyor: Çiçekçinin Ölümü, 2003
Tapınak Fahişeleri, 2007

ARMAĞAN TUNABOYLU

Armağan Tunaboylu'nun romanlarının anlatıcısı ve kahramanı Metin Çakır, başı beladan hiç kurtulmayan, çirkin, zayıf ve korkak bir muhabbet tellalı. Komiser Asım abisinin üzerine yıkmaya çalıştığı cinayetlerden yakayı sıyırmak için zoraki detektif rolüne soyunuyor ve sürekli bir yandan kaçıyor, bir yandan da kovalıyor. Hem olayların serencamı, hem de Metin Çakır'ın ıkına sıkına yaptığı yorumlarla belki Türk Polisilerinin en komik ve eğlendirici tipi. Metin Çakır kaçıp kovalarken, onunla birlikte, Tarlabası'ndan Kulaksız'a Beyoğlu'nun "öteki" taraflarından yola çıkıp İstanbul'un daha az turistik yerlerinde dört dönüyoruz.

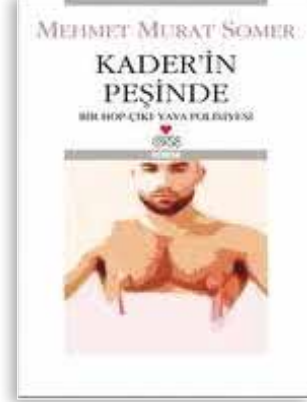
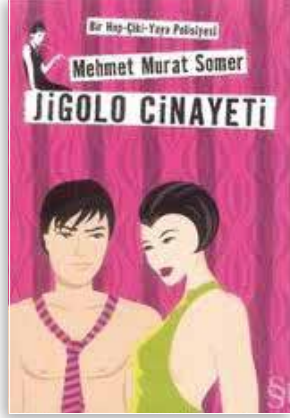
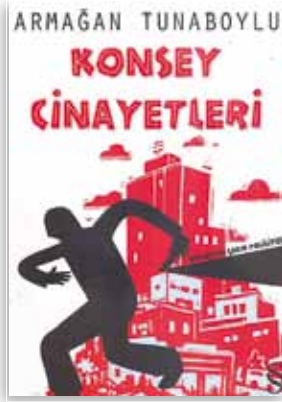
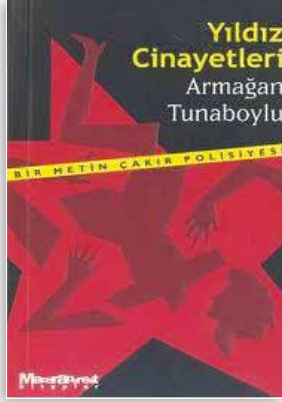
Yıldız Cinayetleri, 2004
Resim Cinayetleri, 2005
Konsey Cinayetleri, 2010

MEHMET MURAT SOMER

İstanbul'un gözler önünde olmayan köşelerine göz atmak için bir başka seçenek de Mehmet Murat Somer'in Hop-Çiki-Yaya polisileri. Bu defa kahraman kültürlü, yakışıklı, atletik, bilgisayar uzmanı bir travesti. Ortağı olduğu barı "merkez üssü" olarak kullanarak çevresindeki cinayetleri çözüyor. Ve gerideki fonu elbette, pırıltılı İstanbul geceleri, ve her türden İstanbullu hayatlar oluşturuyor. Hop-Çiki-Yaya dizisinin altı kitabı şunlar:

Buse Cinayeti (2003)

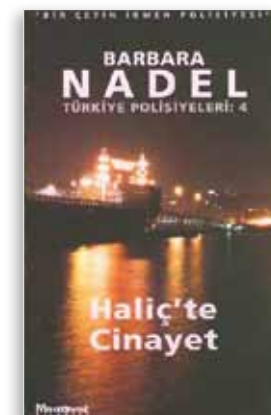
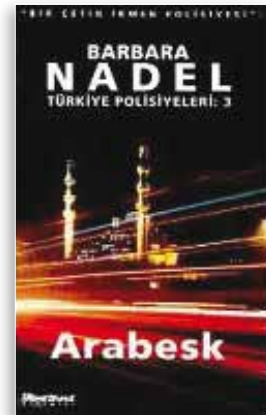
Peygamber Cinayetleri (2003)
Jigolo Cinayetleri (2003)
Huzur Cinayetleri (2004)
Peruklu Cinayetler (2004)
Kaderin Peşinde (2009)

BARBARA NADEL

Yukarıda adı geçen kitapların neredeyse hepsi bir ya da birkaç yabancı dile çevrilmiş kitaplar. Yani, yabancılara, İstanbul'u ansiklopedik olmayan bilgilerle tanımak için imkan da sunuyor bu yazarlarımız. Ama bu açıdan bakarsak, Barbara Nadel'i anmadan İstanbul polisileri yazısını bitirmek haksızlık olur. Çünkü, bu İngiliz polise yazarının eserlerinde İstanbul'un çok özel bir yeri var. Nadel ününü, kaleme aldığı İstanbul Emniyeti'nden Komiser Çetin İkmen polisilerine borçlu. Çetin İkmen dizisi İsveç'ten Japoncaya, pek çok dile çevrildi. Çetin İkmen polisilerinin on üçüncüsü, A Noble Killing İngiltere'de bu yıl yayınlandı. Nadel her yıl bir kitap temposunu bozmadığı için, dizinin on dördüncü kitabı da önümüzdeki yılın yayın programında. Çetin İkmen polisilerinin Türkiye'de yayınlanmış dört kitabı şunlar:

Belşazzar'ın Kızı (Belshazzar's Daughter, 1999)
Uyusturucu Kafesi (A Chemical Prison 2000)
Arabesk (Arabesk, 2001)
Haliç'te Cinayet (Deep Waters, 2002)

Gelecek, onu bugünden görenlerindir.

Kurulduğumuz günden bugüne, hep geleceği hedefledik. Finans, Otomotiv, İnşaat, Medya, Turizm, Gayrimenkul ve Enerji olmak üzere yedi sektöre imzamızı attık. 124 şirketle milyonlarca kişiye ulaşıp hizmet sağlıyoruz. Dünya devleriyle ortaklıklar kurarak, yarının global gücü olma yolundaki adımlarımızı bugünden atıyoruz.

DOĞUŞ GRUBU

İSTANBUL AYDIN UNIVERSITY

"Future is here"

*"secure your place in the future by obtaining
Ph.D. degree at İstanbul Aydın University"*